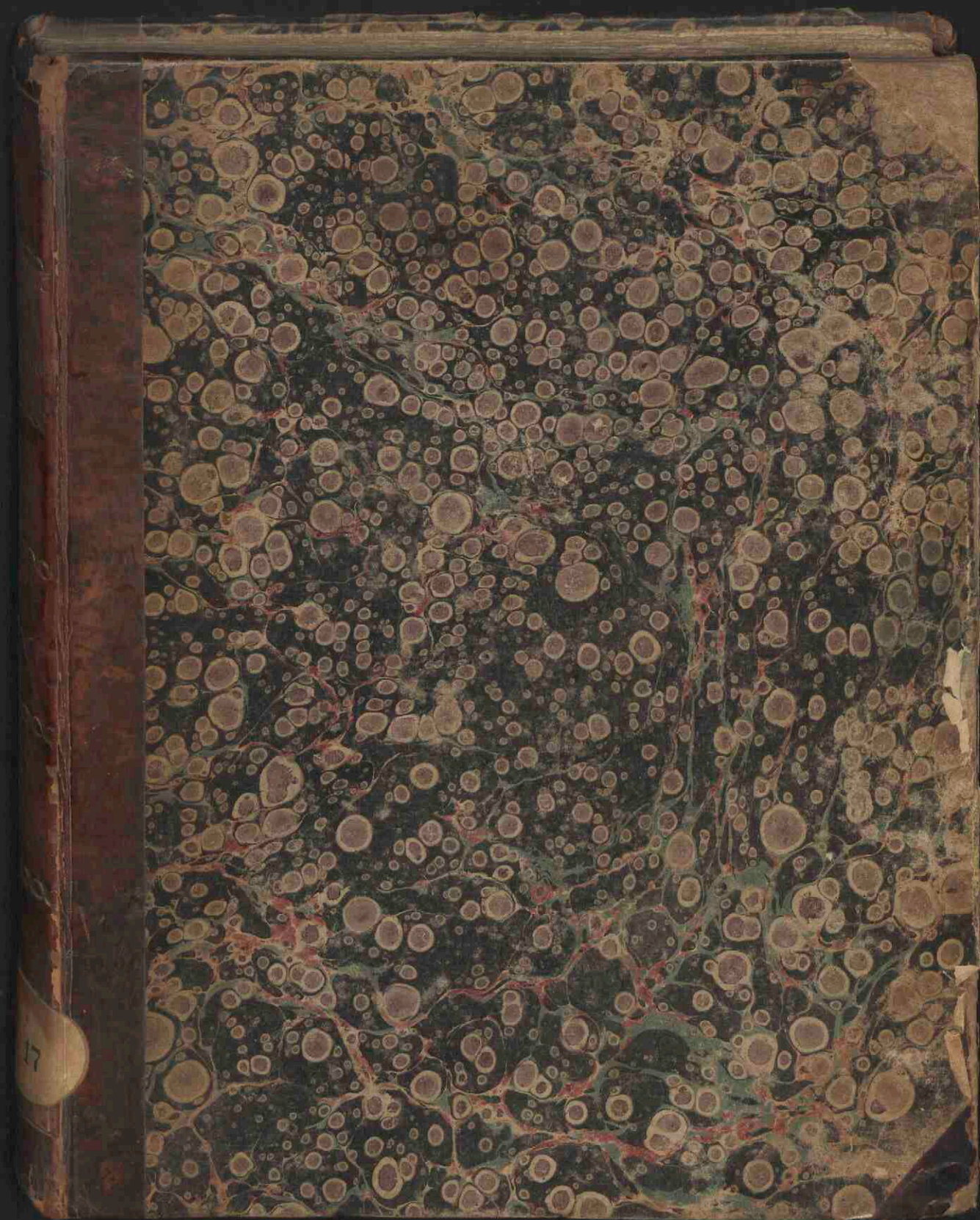

Grondbeginselen der Christelijke godsdienstleer

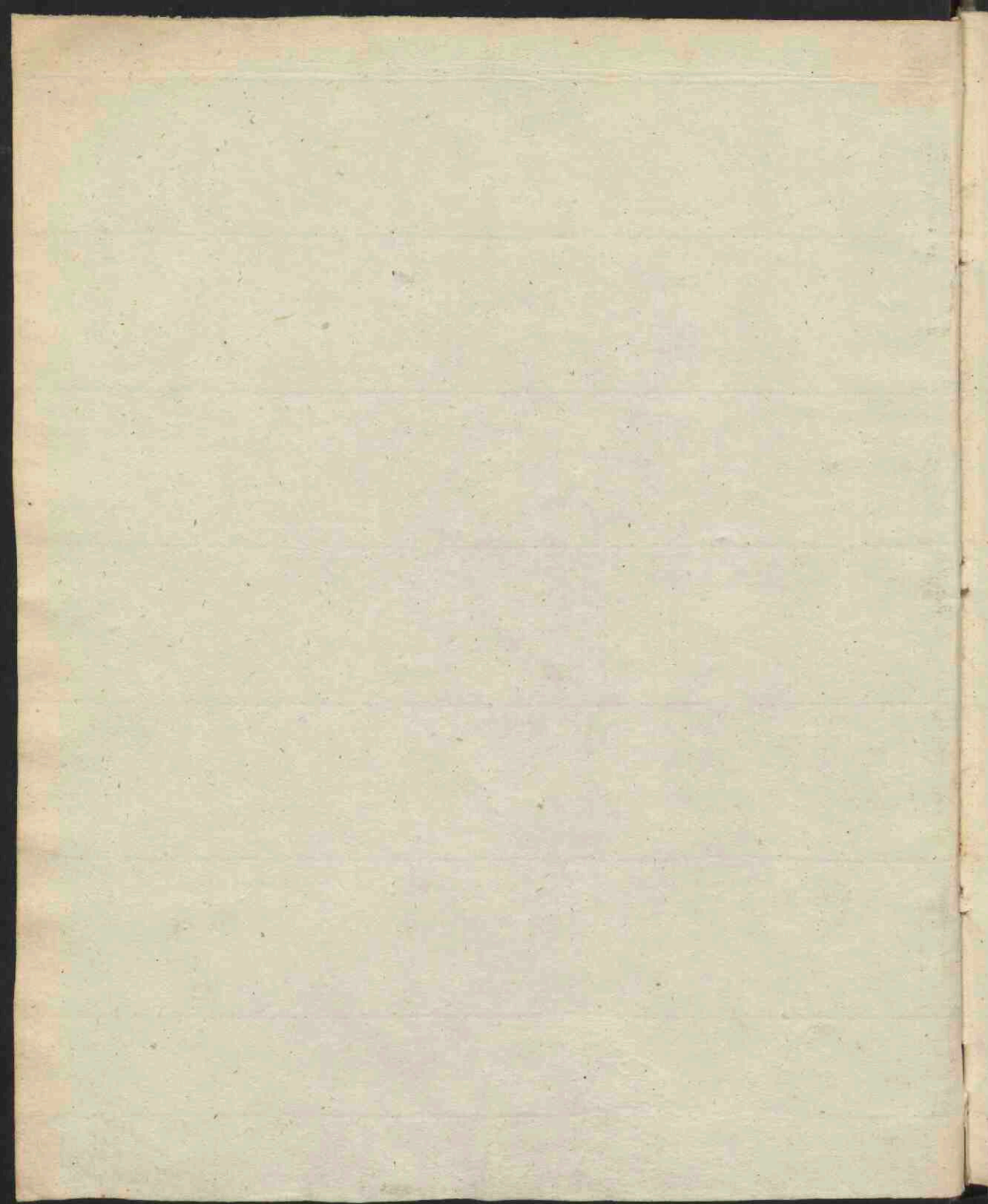
<https://hdl.handle.net/1874/403123>

Hs.
4 M 17

S 113

4 M 17

Grondbeginselen der
Christelijke Godsdienslcer
door
Jodocus Heringa. Eliza's Zoon.

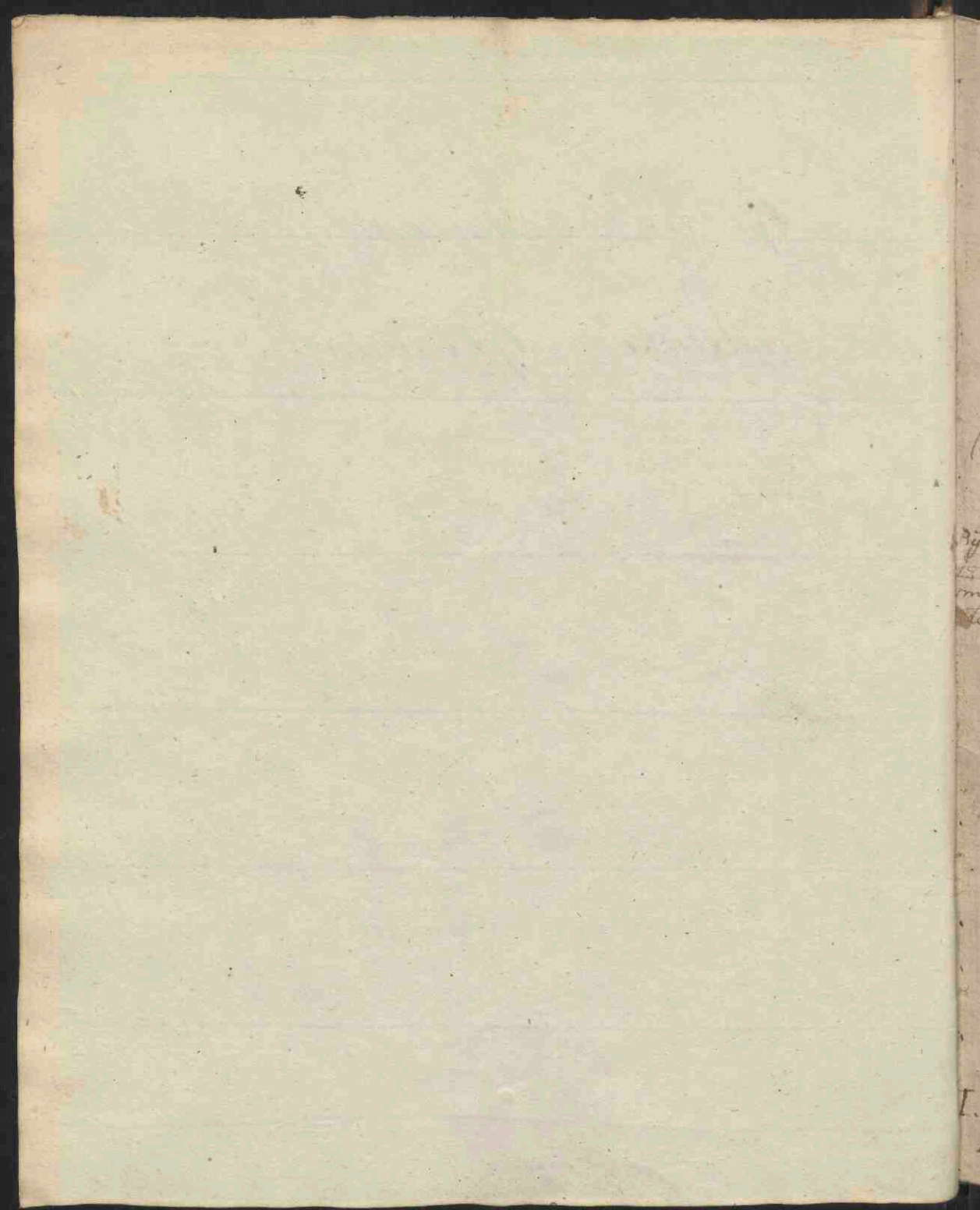
+

Derde Band.
terzttende

De Natuurlijke Godgelcerheid, over de Goelijke
Opentaring door Jesus. en over het
Nieuwe Testament.

in Vragen & Antwoorden.

Schets
van een Samenstel
der
Christelijke Godsdienst-leer,
in
Vragen en Antwoorden overdoorelve.

1 Hoofdstuk

over
Godgeleerdheid & Godsdienst
byzonder
de natuurlijke.

(Bij dit hoofdst. komen geen bewijsplaatsen uit de H. S. te pas.)

Verg. Jochims Handleis. om over den Godsdienst redelyk & Schrift-
matig te denken.)

Bij alle onderzoek en onderwijs in een Godsdienstleer staat het vast, dat men
kennen kan en dienen moet: en wanneer wij eenen Christelijken Godsdienst
omhelzen, erkennen wij de ongenoegzaamh. van een natuurlijke. Deze twee
leeringen moeten in dit hoofst. behandelt worden.

Welke Stellingen moeten wij thans
behandelen?

Voor eerst, dat men God kennen kan
en dienen moet; en ten tweeden, dat wij
enen Christelijken Godsdienst omhelzen
erkennen wij de ongenoegzaamh. van een
natuurlijken

Waarom de eerste?

Als wij God niet konden kennen, en wij
had den geen verplichting om hem te dienen,
dan was alle onderzoek na eenen Godsdienst-
leer, niet alleen te vergeefs, maar ook onnut.

Waarom de tweede?

Wanneer bij het onderzoek van een natuur-
lijken Godsdienst berinde, datre ten beroorde-
ring van onte geluktrajich. niet oplossing
zij. Zoo moeten wij allereerst de Christelijke
traspooeren.

I. Wij kunnen God kennen en moeten hem dienen.

A. kennis van God is de grondslag van allen Godsdienst, en wet 1; kennis van zijn
aanzien 2 van zijn agendchappen, 3 van de betrekking, die wij op hem hebben.

(2)

Waarop moet alle dienst van Godgegroen, A
 Op de kennis van hem.
 Welke Stukken moet men kennen?
 Ten eersten, zijn aannemen, 2) zijn eigendoch
 3) de betrekking, die wij op hem hebben.
 Hoe noemt men die kennis?
 Natuurlijke Godgeleerdh.

A. Deze drie Stukken zijn ons uit de natuur bewijsbaar.

(3)

Wat verstaat gij er door, dat iets uit de
 natuur bewijsbaar is?
 Dat men uit de aarz van de zaak het
 twopen kan.

1 Dat er een God is, blijkt ons,

(4)

Waar aandenkt gij, als gij aan God denkt?
 Aan een aller volkomen ~~wesen~~ Gesteelt
 wezen, die de oorzaak is van alles dat buiten
 bestaat.

2. Uit ons eigen aannemen.

(5)

Vindt gij in uin bestaan aanleiding, om
 aan God te denken?

* voortgebracht
 Ja dewijl ik van mijn zelf niet ben geboren
 Zoo moet er een wezen buiten mij zijn, die mij
 zijn de menschen niet heeft bestaan al
 de natuurlijke voortplanting van hun g
 Slacht door hunne Ouderen verschuldigen
 Wanneer wij aan t begin van ons bestaan
 ken, dan weten we dat we van andere Zing
 tiels en geboren, maar aan deze hebben wij
 bestaan niet alleen te danken, zij hebben
 voortgebracht zonder dat ze mij kende, zonder
 zij zelfs mijn geslacht konde bepalen, zonder
 dat de deelen de ~~zinn~~ inrichting en beh
 king van mijn lichaam, en de eigenlijke
 ten mijner ziel kende, indien ik nu alleen
 oorsprong, aan hun verschuldigd was, zoude
 zeker dit alles kunnen ja moeten geweten
 den. en dus de inrichting volgens welke
 mij verwekt hebben, heeft eene oorzaak die
 hunne kennis en wil gelegen, en borendis
 van wien ik her voort kwam, deze zijn ook
 hun Ouders, en indien wij dus gestadig wil
 te ruy gaan zoo zoude wij een reij zonder

A, A. J, 2.

begin, een voortgaans getal, zonder eenheid moeten onderstellen, dan zoude en wij die ren den hebben. Zonder eene eenheid gekaad te hebben, het welk onmogelijk zij, en waas van men zelfs geen denkbeeld kan maken.

b. Uit het aanwezen der wereld.

(6)

Hoe?

Is de wereld niet van eeuwig, & zij in gedaane & zij in grondstof?

Neen want iets dat eeuwig is, moet noodzakelyk onveranderlyk, en van zich zelven zyn, dat de gronddeelen der wereld eeuwig zij, en voortloopt van tijt tot tijt in de oorde waar in zij nu is gekomen zij, en dus zonder God ontstaen zij, gronddeelen die al tijt geweest, en certaien noodzakelyk zij, en die wederom verandert worden, dit kan niet begrepen worden, maar geteld, er was zoo eene verandering onmogelyk, deze kon nergens anders van ontstaen, dan van de beweging, maar van waar dan het begin der beweging? alles wat in een eeuwig vast, daar was ook niets dat deze kon stomen, want de grondstof is traag weder staat alle beweging. en bij volbrachte, noodzakelyke, gronddeelen, bij de werking, en tegenwerking steeds dezelve, in dus, kon er geen beweging ontstaen, en al was dat er ook een beweging geweest was, die zoude indien er geen God was tenoer benistheid geschieden, en van niemands bestdend worden, van waar dan zoo veel oorde in de wereld? de wereld is ook in haar gedaante niet eeuwig, ten menen uit deelen zoo in geteld, en in die deelen gestadig groote veranderingen ondergaan en op die wijze eeuwig, en onveranderlyk, dat is onmogelyk: daar bij de opvolging van menschen die niet altyd geweest maar er begin moet gemaakt men hebben, door eene zekere eindelyk duysteringe beweging ontstaen zij, maar ons lichaam is zoo nauwkeurig, en heeft zulke voortreffelyke inrichtinge, dat hoe meer men er van leert kennen, zoo veel te meer sich moet verwonderen en de ziel dat geen, ten welk bij den menschen de van zich zelven benist, en voor algemeene kundigheden vatbaar zij, om de betrekkinge der dingen in te zien, en daar uit te besluten, zoude dat al door eene beweging die sich zelven niet benist is ontstaen zij? dat is onmogelyk.

Is de wereld niet van zich zelven?
 Neen, beschouwd men de zon, dat groot en heilich
 lood lichaam, dat ons aangenaam verlicht, giet
 warmte, en op een geschikt plaats van onze aard
 bevindt, dienne de sterren hemel daar zoo veel
 der heerst, beschouwd men vervolgens de voort
 ling der lerende wereld, die zonder zich zelve
 te kennen, en zonder dat zij het zelfs in hun
 macht hebben, hun gelijken teelen, en bij mee
 tes in meugte, als in getal, zij zoo veel order ver
 toond, zonder dat het in t minst van hun afha
 lende dit alles van zich zelfs, dijs noodzakelyk
 in zonde daar by nog zoo veel misgeboorten, dat
 hebben? dit is niet mogelyk, en derhalven de
 wereld is niet van zich zelven.

Wat volgt dan hier uit?
 Is de wereld niet van zich zelven, en eenig
 daar moet dan een wesen buiten haar zyn die
 ze heeft voortgebracht.

Kan God dan meer van zich zelven en eene
 zyn dan de wereld?

Jou, want God is van zich zelven, onfeilich
 en derhalven niet geworden, en bestaat uit
 geen deelen; maar van de wereld, kan men
 dat niet geloven om datse deelen heeft, en
 veranderlyk zyn, en zonder te doen, van ee
 nigs, en machtig wesen, onmogelyk, zoo veel
 order heerschen kan.

2. Wij kunnen ook het een en ander uit de natuur van de eigenschappen
 der Godheid weten

(7)
 Welke eigenschappen kunnen wij uit de
 natuur weten dat God bezit?

Wetenschap, macht, heilichheid enz. Dit
 volstreckte, niet betreklyke deugden!

3. De natuur leert ons ook iets van onze betrekking op God.

a. wij stellen hier vooraf:

a. dat God onze Schepper en Welddoener is.

(8)

Welken natuurlyke betrekking hebben
 wij op God? het is ook met aangezienende en
 volgende mel b. dient hier ter antwoord.

b. dat wij menschen boven alle Scheepselen die wij zien, bekwaam
 heid hebben, om God te kennen

A, A, 3, 18 & 6.

(9)
 Waardoor hebben wij die bekwaamheid, bo-
 ren de leeren- en redenlooze Schepselen?
 Om dat wij van onzen weldadigen Schepers
 niet alleen met het leeren, maar ook, met rede-
 lijke, vermogens ^{leeren ten} begaafd zijn.

b. Wij kunnen hier uit afleiden,

(10)

Wat?

a. Welke reden God waarschijnlijk gehad hebben, om dese wereld te
 Scheppen, althans om dese aarde tot een tooneel zijner Wonderen te
 maken, en ons op deselve te plaatsen; De twee volgende stukken die
 met b. en c. getiteld zijn behoo-
 ren hier ook te antwoorden bij

(11)
 Tunt gij dese reden gissen?

De reden heeft zeker niet gewaakt, dat God
 daar door volmaakter Zonde worden, neem
 want hij was Zonder de Scheppling, het vol-
 komenste wesen, en door de Scheppling, in de
 gevolgen er van, heeft God Zijn deugden, en
 volkomenheden ten loon gespreid, waar van
 vele anders bloote bekwaamheden gebleven.
 Zonde zijn, doch nadien God, Zijn eigen vol-
 komenheden bemist zijnde, en alles weet,
 wat hij door deselve mogelijk was, Zoo kan
 men de openbaring van Gods volkomenheden,
 niet althans ^{eerste} merk der Scheppling aanmerken,
 veel eerder de gelukzaligh. Zijner Scheps-
 len, want dese Zonde Zonder de Scheppling
 geen plaats gehad hebben, doch bij dit
 eerste, roept zich terstond dan ook, de ver-
 heerlyking van Gods eer.

Waarom spreekt gij nuer bepaald van de
aarde, dan onbepaald van de wereld?

Om dat die bijzonder ten onzen gebrui-
 ken geschikt zij.

b. dat God zich aan ons en ons doen laat gelegen zijn;

(12)

Hoe vloeit dit uit het te voren gezegde
 voort?

Heeft God wijze reden gehad, om de ze wou-
te scheppen, dan zoude het strijden, tegen
wijsheid, en goedheid, dat hij behaeftege sel-
selb voortbracht, en ze niet van t'goddige
zorgde, redelijke scepself daar stelde, en
ouet gelagen liggen, hoe ze die ^{vermogens}gebruikte,
dit zoude zo al niet eene beladiging, eck
een veronachtromen van zijn eigen wil
zijn, ook zoude alle redelijke betrekke-
lidschen hem en zijn scepselfin wegnale.

Hoe noemt men dit doorgaans?
Verzienigheid.

c. dat God ook de waarneming van zekere plichten van ons vordert.

(19)

Hoe volgt dat uit het gezegde?

Ik ben van een wijzen God (die niets te
geest doet) geschapen, daar hij oogmerke
moet gehad hebben, dat hij mij met veel
uitnemende, bekwaamheden, toe gerukt, en
mij verstand, rede, en een vrijen wil ge-
ven heeft, onmogelijk is dat al geschied,
omdat wij maar bestaan zoude, steant
zijn geschikt, tot een eijgentijken dienst
en gehoorzaamt zegend onren Schepser: wij
kennen veel aangaande zijn eigenschap
en wil (hoewel niet volkomen) kennen,
evenwel wat hem behaagt, of misbaagt
hij heeft tog zelf eenen wil, volgens
ke hem niet alles onverschillig zij: hij
bemind het goede, bovendien heb ik een
vrijen wil, ik kon het gebruik mijner
mogens, in zeer vele gevallen zelf bepa-
ken zulks na mijn kundigheden, en
erkentenis, van sene wet of regel doen,
hier bij komt nog, dat hy, daar hij niet
dan goed wil, ik door den dienst van
gelukkig kan worden.

Hoe noemt men die waarneming
met 'en woord?

Godsdienst.

A.

B. De overtuiging van deze dingen is algemeen bij de menschen:
(14)

Van welke dingen heeft er eene algemeene
Overtuiging bij de menschen plaats?
Van Gods aanwesen, eigenschappen, ende be-
trekking die wij op hem hebben, om hem te
dienen.
Is die overtuiging bij allen eene en dezelfde?
hier dient ter antwoord het volgende, genom-
men d. en 2.

in 200 yre almen
1. Men kan (ie in een' goeden zin aangeboren noemen;

(15)
Ja welken zin?
Zoo verre wij, de vermogens hebben om
God uit de natuur te kennen, en naar mate
deze vermogens ontwikkeld worden, is de be-
nis klaarder, dit is ook t' geen Paulus om-
trent de Heidenen zegt, Rom. 1: 19, 20.
wij brengen hem nu niet bij, als een on-
bekenden Schrijver, dit moet eerst in t' vervolg
bewezen worden, maar als een historie
Schrijver, en dan kan men hem, zoo wel
als een ander aanhalen.
Is zij wesenlijk onderscheiden van de overtuig-
ing?

Nee, zij zijn zoo nauw aan elkander ver-
bonden, dat de eene, zonder de andere geen
plaats kan hebben.
Wat verstaat gij door t' geweten?
Is eene geheele onuitwibbare, en onver-
anderlijke, inrichting der Ziel.

2. Doch zij kan flauw en verward zijn, en daer onderdrukt worden.
(16)

Wat moet men denken van volken die geen God
dienen?
Dat de kennid die ze van God hebben flauwly
Wat van offgocendenaars?
Dat ze verward zij.
Wat van Atheïsten?
Dat ze ver onderdrukt word.

I. B. Op deze kennis is nu de dienst van God gegrond

(97)

Van welke kennis van God wordt hier gesproken
Voor eerst kennis, van zijn aanwezigen 2. van
eigenschappen, ten 3. van de betrekkinge die wij
op God hebben.

Hoe noemt men die kennis?

Kennis van God uit de natuur, of natuurlijk
Godgeleerdheid.

Wat is dan natuurlijke Godgeleerdheid?

Die kennis die wij van God uit de natuur hebben

Wat leertre ons hoofdzakelijk?

Dat er een God is, en dat hij de oorszaak is van
alles met buiten hem zij, en dat die God ook
Schoppen heeft, en wij betrekkinge hebben
hem te dienen.

Waar toe moetre dienen?

Om ongelijk te leven, tot den dienst van God.

Kun er Godsdiensst zonder Godgeleerdh.

Neem dat is onmogelijk, want het wezen
van de Godsdiensst bestaat in de beoeffening,
doch echter in zulk een wijze uit een zekere
bepaalde kennis voortkomt, die kan er geen
van God zijn, ofte moet op de kennis van hem
gegrond zijn.

Wat is nu de natuurlijke Godsdiensst?

Dat wij God overeenkomstig de kennis die
wij uit de natuur van hem hebben, hem
dienen.

II. De kennis van God uit de natuur ontleend, ende dienst op derelve gegrond. (Dit
Godgeleerdh. en Godsdiensst.) zijn, ter bevorderinge onzer gelukzaligheid, niet voldoende.

(98)

Waarom niet? ter onderscheid dienen het genot
milde met A, B, C.

A. Om in deze wereld, vol moeilijkheden en verdriet, gelukzalig te zijn, wordt er niet stil
gemoeds, te vredenheid met het tegenwoordige, onbevreesd tegen het onzekere toekomstige
verreicht.

(99)

Is het genot van zinlijke genoegens, een
welklijst enz. niet geschikt om ons gelukzalig
te doen zijn?

Neen want onder het genot van dit alles,
blijft er, altijd onrust in 't gemoed over.

II, A.

Wat wordt er dan vereischt?
Er wordt niet des gemoads, te vredenheid met
het tegenwoordige en onbetroogdheid, tegen het
onreker teekomende, vereischt.

B. Die kunnen wij niet verkrijgen.

A. bij de natuurlijke Godgeleerdheid, gelijk blykt uit.

(20)

Waar zit? ter antwoord diene het genoomde
de met d, a, b, 2, a. b.

J uit de volgende redeneeringen.

a. Zij leert ons niet, of God gerind zij, ons de zonden te vergeven, en op wel-
ken wijze.

(21)

Moeten wij dit weten ter verkrijginge
van de genaemde rust des gemoads?
Ja want deze onrekerheid, maakt mijn
gehele geringe Godsdiensdoeffening want het
leer, ik ben tevens bewreest, niet gerust,
maar er is evenwel in de liepe geene vrees,
en ik kan op dese wijze gedwivende al mijn
leven, mijnen Schepper niet dienen zonder vrees
en dier, heb ik niet dat toevensicht, die oov-
lykheid, welke mij niet alleen de beoeffening
van den Godsdiensdoeffening zoud
maken, maar van welke, ik ook tekerben
dat even daardoor mijne Godsdiensdoeffening
gerindheden den Schepper aangenaam, en
mijn Godsdiensdoeffening dat zijn Dove, wat hij
behoorde te wesen, (namentlyk) dank-
baarheid en liepe.

Leert ons dan de natuurlijke Godgeleerd-
heid niet of god barmhartig en genadig zij?
Neen daar leert ons niets van.

b. Jazegelyk leert ons niet, door welk middel wij van de zonde zalve
verlost kunnen worden.

(22)

Is de kennis van dit middel noefig ter
verkrigginge van de gezegde gemoads rust?

Ja want als wij onze plichten behouwen die wij moeten vernichten, en daar bij ons tegengekantheid tegen dezelve, en de mad der woedende hartstogten, dan kunnen wij nooit (daar ons deze onoverkomelijk zijn) tot de rechte, en ware vrolykheid, en als des gemoeds komen, indien wij geen middel weten, om van de Zelve, ontharagen te worden.

Leert ons dan de natuurlyke God geleer niet, dat wij door onthouding, zelfverlooring, en Strijd tegen de Zonde haas kunnen overwinnen?

Dat leert ze ons wel, maar, ook dat, is niet genoegzaam, wijf wij bij de overwinning of naar worden, dat onze progingen daartoe niet toereikende zijn Zondevloogers hulpe!

C. Zij verrekert ons niet volkomen van een leven na dit leven:

(23)

Als wij spreken van een leven na dit leven, wat verstaan wij er door?

Of mijn ziel, mijn eigentlijk geseede ik, die met redelyke vermogens begaafd is, waard ik denk, van mij Zelfren bewiist ben, en de eene waarheid niet de andere kan afleiden voortduren zal, ook na de dood van het lichaam.

Moeten wij, om ware wel te vreden te belitten hier van verzekerd zijn?

Ja want onder alle moeilykheden, en verdriet, dat ons in dese wereld overkomen kunnen wij geen waren te vredenheid hebben, indien wij ons niet troosten, om te volmaakter wannear wij van dese wereld gescheiden zijn, te leven.

Waarom wordt er gezegd, dat zij er ons niet volkomen van overrekert? het getuigen met de, en die dient te zijn

a. Zij geeft ons wel veel waarschijnlijkheid;

(24)

Welke?

Van een leven na dit leven.

II, B, A, 1, gte.

Is't geen bewijs voor een leven na dit leven, dat ons vermogens en krachten, niet in dit leven volkomen gebruikt kunnen worden?

Ja want God heeft den mensch met edel verstand vermogens begaafd, die voorsgrootste ontwikkeling vatbaar zij, dat een geheel mensch, die in eene tek van kinddigh. zoo veel voeding gemaakt heeft, en in andere niet, Ontbreekt aan zijn verstand niet, maar aan de kortheid van zijn leven, en hoe veel menschen zijn er niet, die allen hunne vermogens in weelde bereyden, van hun beroep, of andere omstandigheden waan inze geplaatst zijn, verslyten. daar by kinderen, die in de eerste dagen, of jaeren, van hun leven, sterren, dese hebben geen gebruik van hunne vermogens, indien wij na onsen dood, op hielden te bestaan, en soude God, dan dat edel werk van zijn handen, zonder dat het aan zijn vermogens beantwoord heeft, vernietigen, dit is van een wijs en goedertieren God niet te denken.

Volgt ook niet uit het oogmerk der Scheppling?

Ja want God heeft den mensch ter bereyding van zijn gelukzaligheid, en ook ter eer van hem geschapen, hoe meer nu God zijn eer verheerlijkt, voor zoo veel te gesijnder gelukzaligheid, zijn wij redelijke, en denkende, Schepfels, vatbaar, maar dewijl de wereld zoo als zij tegenwoordig zij, ongeschikt zij om de ware gelukzaligheid te smaken, zoo volgt daar uit ook, dat er eens een leven, na dit leven, volgen zal.

Ook niet uit de betrekkinge die wij op God als onzen wetgever hebben?

Ja, want maar een wet is, moet bij de overtreding gestraft, en bij de onderhouding beloone worden, niet ziet men dat in dit leven niet geboven, het gaat den quaaden goed, en den goeden

menigmaal quaad, de Goodelijke goedheid
 echter onpartijig. vervolgen, inzien onge-
 leven na dit leven was, dan zou God niet
 get Heer van den mensch zijn als het den
 mensch goeddacht, hij kon zich dan de
 zelfmoord, de regering van God onttrokken
 G. maar geene bedlijvende zekerheid des aangaande.

(25)

Zijn er dan tegenwellingen tegen een
 na dit leven te maken, die de natuurlijke
 Godgeleerd. niet volkomen kan oplossen.

Ja.

Of tyden zo even aangevoerde bewijzen
 nog eenige bedenking?

Ja als tegen het eerste, zou men dese be-
 denking kunnen maken, er word zoos
 vernietigt dat niet scheen aan zijn vermag
 te beantwoorden, als bij voorbeeld, een
 die ons veel vrucht beloofd word verbrand
 tegen het tweede, God kan zijn eer in
 mijne menschen verheerlijken, die hier
 deugdzaam geteefd hebben, zij hooren
 daarom nog niet allen, eenwig te leven.
 eindelijk tegen het derde, of de deugd die
 beloven niet al beloond, door de bewijst
 heid, ik heb mijn plicht gedaan, en daer
 over genoeg gemaakt, of de ondeugd
 niet de straf onderrind, door de pijnlijc
 gedachten ik heb quaad gedaan.

Waarom alle onvrede omtrent dit
 niet eene werelijke storing onser gemoed
 rust?

Ja want haer veel onrecht, en onder-
 ring, ons hier over komt, doet ons de gedac-
 ten, er komt eens een tyd na den dood,
 waarin de deugd beloond, en de ondeugd
 gestraft word, onzen plicht betrachten,
 en met een gerust, en blijde gemoeds
 wachtling die tyd te gemoed zien, es
 zou nu voor zulk een hart geen pijnlijc
 her denkbeeld zijn, dan, het mocht nog een
 niet komen, ik mocht niet het einde van
 leven ophouden te bestaan, dit zoude hem ook
 te goed doen, doen voortvagen.

2. uit de onderrinding,

(26)

Wat blijft uit de onderrinding?

Dat de kennis van God, uit de natuur ont-
leend, ende dienst op deselve gegrond, ten be-
dering onregelmatigheid, niet voldoende zijn

a. van die menschen, die alleen eene natuurlijke Godgel. hadden en
nog hebben

(27)

Welke zijn die?

Heidenen.

Waar waren, en zijn die menschen dan onken-
dig van.

Of god gerind zij, om de sonde te vergeren, en
op welke wijze, Ind' gelijkt door wraak wijzen
middel wij van de sonde zelve verlost kunnen
worden, en eindelijt, van een leven als dit leven.

Maar sommige Heidensche wijzen heb-
ben toch veel er van geweten?

Maar het schijnt zo, maar het was altijd
deer beneveld, om in't onreken, zoo dat het
hij, in dit, ^{voor} ^{reken} ^{leven} niet volkomen
gerust kan stellen. en we zal ons zeggen
hoe veel de kundigheid die're eens van een
Godlyke openbaring gehad hebben, hun daer
in voor gelicht heeft.

Hebben dan die menschen de wone geluk-
zaligheid niet gesmaakt?

Neen.

Evenwel, zijn sommige blijmoedig
gestorven.

Dere onstond niet uit het rechte grond
begrijp, maar, bij voorbeeld, om hun heldhaftig-
heid, of grootheid van geest te kennen te
geven, en daar door, een onsterfelyke praon
te verwerven, bij de thans en volgende wer-
bewoonders.

b. Maar bij men welonder't oogmont houden, dat wij door eene nasere
Openb. verlicht, naauwlijks onderscheiden kunnen, hoe verre men al
of ooit door de natuurlijke Godgel. had komen kan.

(28)

Waarom kunnen wij dit bemaarklyk on-
derscheiden?

Om dat de denkbeelden, die wij eens uit de
godlyke Openb. geboren hebben, nooit van
geheel verwijerd kunnen worden, wie weet, of er
mensch ooit hun Schepper Lande gevonden
hebben, indien er niet eene bysondere
Openb. was voorafgegaan, die eenige (of
door overlevering hunner voorouderen (hoe
wel zeer verbaasd) heeft nagelaten.

B. Derhalven is dan ook de natuurlijke Godsdiens onvoldoende.

(29)

Waar toe is hij onvoldoende?

Om God op de rechte wijze, en met by
moedigheid te dienen.

I. Dat blijft uit het te voren beredeneerde:

a. Wij kunnen God niet op de rechte wijze dienen,

a. als wij niet weten, of en hoe hij ons gesind is de Zonden te verge-
ven

(30)

Waarom kunnen wij zonder dit te weten
God niet recht dienen?

Om dat we niet weten, of wij hem verroeren
moeten als een verloovend rechter, of als een
vergerend vader dienen.

b. als wij de hulpmiddelen niet kennen;

(31)

Hoe dat?

Om dat wij door de Zonden zoo bedorven
zijn, dat wij door eigen kracht God niet ken-
nen dienen, maar hulpmiddelen nodig
hebben. Nu kennen wij ze niet, dan ken-
nen wij ze ook niet gebruiken. en dus
God niet recht dienen.

b. Wij kunnen Hem niet met blymoedigheid dienen

(32)

Waar in is dit stuk van t' vorige ondersch-
ten?

T' vorige was dat we God niet
niet blymoedig te dienen kunnen.

Waar toe is t' nodig. God met blymoedigheid
te dienen?

Om dat het onse gelukzaligheid moet
bevoederen.

II, B, B, J, b.

a. als wij van zijne vergevensgerindheid niet verzekert zijn;

(33)

Waarom zonder dat niet?
Omdat als wij niet of God weten, of God ons de zonden wil vergeven, er altijd een pijnlijke onsekerheid plaats heeft, die ons berooft van die blijgeestigheid waar mee God moet gediend worden.

b. als wij geene vaste verzekering hebben van een leven na dit leven.

(34)

Waarom hebben wij die noodig?
Om dat dere alken in staat zij, om onken al de onaangenaamheden van dit wisselvallig leven, het loof blymoedig op te heffen, met een aangenaam vooruitzicht, van eens eeuwig voortte dueren, ontdaan van al het trage.

2. De onderrinding bevestigt dit, als wij letten op die menschen, die alken der Natuurlyken Godsdienst beoefenden;

d. Of om dat zij geen anderen kenden;

(35)

Wie zijn dat?

Heidenen.

De Heidenen hebben t'innemars verre in de deugd gebracht?

Naar t' schijnt hebben sommige het er ver ingebracht, doch het goed datse deden ~~waren~~ waren meestal burchlyke plichten, waar op eigen belang, eigenroem, en andere onedelijke beweegredenen eenen sterken invloed hadden.

b. Of om dat zij geen anderen willen.

(36)

Zijner zulke menschen?

Ja, als Atheïsten, Deïsten, en Naturalisten.

Waar in zijn Atheïsten, Deïsten, Naturalisten onderscheiden?

De Atheïsten lochen een Godheid, de Deïsten, een Verreemghid, en de Naturalisten, Schryven alles aan de natuur toe.

Er zijn toch deugdzaam onder hen?
Hun deugzaamheid, heeft geen goed
grond beginsel, noch oogmerk.

Bij dit alles blijft ons dier nog een wensch over.

(37)

Welke is deze wensch?

Dat God ons zelf die waarheden die
uit de natuur niet kennen, om hem op de
rechte wijze, en met blymoedigheid te die
door eene nadere Openbaring, aan ons
bekend maakt.

2 Hoofdstuk

over

De Godlijke Openbaring door Jesus

Na de beschouwing van de ongenoegezaamheid der natuurlijke Godgeleerdheid,
bleef ons de wensch naar eene Godlijke Openb. over, wij moeten nu dan onderzoek
eerst of er zulken Openb. te wachten zij, endan of J. C. ons die berogde hebbe.

Wat werd H. I. behandeld?

De ongenoegezaamheid van de Natuur
Godgeleerdh. en Godscl.

Welke wensch bleef er over?

De wensch na een Godlijke Openb.

Welke zaken moeten wij nu behandelen
Eerst moeten wij onderzoek doen of er
zulken een Openb. te wachten zij, endan
of J. C. ons die berogde hebbe.

Waarom de eerste?

Om dat, als ons geen Openb. te wachten
staat, al onderzoek na deselve te vergeeff.

Waarom de tweede?

Om dat wij Christenen zijn, en het
dus van het hoogste belang zij, dat wij
ten, of de leer van Jesus een Godlijke
Openb. bevat.

I. In Onderzoek of er eene God. Openb. te wachten zij moeten we

A. de noodzakelijke eigenschappen en vereisten eener zulke Openb. gade slaan.

(2)

Wat verstaat gij door een Godlijke Openb.?
De bevestiging van die waarheden, die
we niet anders weten konde, of God macht ze
ons Zelfst Openbaren.

Wat onderscheid is er tusschen de Godlijke
Openb. en den Bijbel?

Er kan een Godlijke Openb. wesen zonder
dat ze in een boek beschrevenen zij, ~~den~~
bijbel nu is 't boek waar in men ze beschree-
ven vindt.

Waarom handelen wij eerst van de God-
lijke Openb. door Jezus. en naderhand
van den Bijbel?

Omdat men eerst van de Godlijkheid, der
Openb. door Jezus overtuigd moet zijn, endan
onderzoek slaen of het in den Bijbel te vinden
zij. Welke zijn de noodzakelijke eigenschap-
pen en vereisten eener Godlijke Openb.?

het genommene met A, B, C, D, E. dient
als antwoord.

A. Zij moet geene dan ontwijfelbare waarheden behelven.

(3)

Maakt vande Openb. niets behelven dat
met de reden Strijdt?

Neen, want als zij mij bij voorbeeld leer-
de, als dat 2 maal 2, 5 was, of dat ik met
de hand agn den hemel kon reiden, zoud ik
het niet konnen geloven, omdat het met
de gezonde reden Strijdt.

Wat bekluidt de uitdrukking het Strijdt
met de Reden?

Dat het tegen die eeuwige en onverander-
lijke waarheden, die in de natuur des Zaak
gegrond zijn Strijdt.

De Reden dan niet bedorren?

De voorwerpelijke niet, maar wel de on-
derwerpelijke Reden

Wat is de voorwerpelijke, en wat de
onderwerpelijke Reden?

De voorwerpelijke, zijn die eeuwige waarheden
als bij voorbeeld dat er een God zij, dat die de wereld

geschapen heeft, endat Hij machtig, wijs, heilig zij. en te onderwerpelijke, is ons verstant waar door wij redeneerensen besluiten maken. Kan en moet de Openb. niet noodzakelyk waarheden bevelen, die de Reden te borenge ja, want indiene ons niet meer leere alle Reden, dan hadden wij te niet nodig.

B. Zij moet rolledig zijn, en dus

(4)

Waar in bestaat de vereidechte rolledighe van de Openb. ? ter antwoord diem. het genomen de met 3 en 2

J. het gebrek der Natuurl. Godgeleerdh. vervullen, door ons vandie waart volkomen zekerheid te geven, die de Natuurl. Godgeleerdh. geheel niet, of Slechts twijffelachtig leert.

(5)

Welke Zijn die waarheden ?

Of God gesind zij, ons de Zonde te vergeven, op welke wyzen. Indgelyk, door welke midel wij van de Zonde. Zelve verlost kunnen worden ook, of er een leren na dit leren zij.

Hoe noemt men die met een woord ?

Verborgentheden.

Wat Zijn verborgentheden ?

Zaken die de natuur ons niet leert, maar die God ons zelf moet Openbaren.

Kan men Ze ook onderscheiden in soorten ja, of in welke die der Natuurl. Godgeleerdh. in t geheel niet, of ons twijffelachtig leert, of die, na outre ons groopenbaart Zyn, klaar Zyn, of die Zelf dan nog verborgentheden blyven.

Waarom moet nu eene Godlyke Openb. ons zulke waarheden leeren ?

Om dat de Natuurl. Godgeleerdh. ons dat niet Openbaren kan, en zij evenwel nodig te weten, om God op de rechte wyze, en met blymoedigheid te dienen.

2. en ons in Staat Stellen tot eener rechten en blymaedigen Godsdienst

(6)

Waarom is t nodig, datre ons tot een rechten Godsdienst aanleiding gere. ?

Om dat als wij God niet recht dienen,
het dan geen godsdiens is zij.
Waarom tot een blymoedigen ?
Om dat het anders niet, tot bevoordering
onzer gelukzaligheid zij.

C. Zij moet zoo krachtig en overtuigend zijn, dat er geen twijfel aan hare Godlykheid overblijft, en dat u daardoor een verbindend gerach hebbe.

(7)

Waar toe moetse krachtig en overtuigend zijn ?

Om dat er geen twijfel, aan hare Godlykheid u overblijven.

Is het noodig dat men van hare Godlykheid overtuigd zij ?

Ja, want anders zou te voor ons, van geen verbindend zijn gerach.

Waar in bestaat het verbindend gerach der Openb. ?

Dat men dat geen, het welk zij ons leert geloore, en datse ons gebied, betrouchte moeten.

Waarom moetse dat hebben ?

Om dat het eene Openb. zij die van God zijn oorsprong heeft.

Kunnen wij van voren ook gissen, op welken wijze God aan zijne Openb. zulken overtuigend en verbindend gerach zal bijzetten ?

Neen, zoo min als bij voorbeelden, in om dat die een boodschap van een Heer moest ontvangen, van te voren weten kan door welk teken hij hem zal overtuigen dat die boodschap van hem komt, of hij dit door zal door een geschrift, of iets anders.

D. Zij moet duidelyk zijn.

(8)

Spreeken wij hier van de noodzakelyke duidelykheid des bybels. of der gescreven Openb. ?

Neen, zoo verre zijn wij nog niet.

En zoo niet, waar vandaan ?

Van eene Godlyke Openb.

Waar in bestaat die nodige duidelykheid ?

Als men met een leergierig en waars
kerend gemoed onderzoeken, Dat men dat
geen't we ^{wij} hopen te geloove en te betrou
wen nodig hebben, en in kunnen vinden.

Waarom is die duidelijkheid nodig?

Om dat er niet alleen geschiedt zij voor
leede, maar ook voor minkundigen, en de
dan niet verstaan zouden.

E. 't is te hopen en byna te vermoeden, dat zo een Godlyke Openb. is, te
dan in een boek zal beschreeven zijn.

(9)
Indien een Godlyke Openb. aande mensche
gegeven doch niet beschreeven was, hoe
ze dan moeten bekend en bewaard worden.

Door overleveringen van de Ouders van de
kinderen, of zoo dit niet was, dan door bysonder
personen.

Wat grond van hope is er, dat God, als hij een
Openb. gegeven heeft dien ook zal hebben
te beschreeven?

Om allerlei wanorder voort te boren, en de
zijn Openb. voor aernalching te bereiligen,
't geen langd zoo een weg plaats kan heb
door eraf, of by te doen.

B. Overwegen wij de mogelijkheid en waarschijnlijkheid van sulken Openb.
A. dat het God mogelijk zij sulken Openb. te doen, kan niet in twijfel
getrokken worden.

(10)

Waarom niet?

Zou het dien God, wien ons menschen met
sulke edele Zielvermogens begaafd heeft, on
gelijk zijn, aan de andere Openb. van zijn wil
te doen, immers Neen.

B. En'toogmerk van God in de Scheping en onderhouding der menschen, geeft
alle waar schijnlykheid, dat hij te geven zal.

(11)

Wat waar schijnlykheid is hier voor, uit de
pinge der menschen af te leiden?

Het oogmerk 't geen God in Schepen van de
menschen gehad heeft, ^{te} om ^{te} hun gelukzalig
heid te bevorderen en vervolgens zijn eigen
eer te verheerlijken, en ^{te} andere beideroor. end

niet doen in den dienst van God bereikt kunnen
 de wonden, gelyk te voren al betoogd is: om nu God zo
 recht te dienen hebben wij een Openb. van de wij-
 ze op welke hij moet geohand ^{worden} worden. En dus ha-
 • geeft dit ons alle waarschynlykheid.

Welke waarschynlykheit. uit hunne onder-
 houding en bevelgadijng, vooral na de Sonde?

Waarom ^{met een} ~~met een~~ aandachtig oorz. bedochouwen
 merke wij op, dat God met de natuurkeurig-
 ste Oorz. en goedertierenste oogmerken onze
 belangens niet tegen staande wijtgedienig
 tegen God bederven gade slaat, zoudde die
 God zich zoo veel met ~~aan~~ ^{aan} verleidend dat
 wij voor een tyd gelukkig zijn en geen hogere
 bedoeling hebben. Neen, de gantsche kan-
 delwijs in dese toont het tegendeel aan,
 ende is er meer dan waarschynlykheid in,
 dat hye geronnen zal.

Ce. Doch men kan van voren op dit stuk geene volkome zekerheid hebben.

(J2)

Wat wil het zeggen, dat men van voren
 die zekerheid niet hebben kan?

Er is een tweederlei zekerheid, eene die
 wij hebben als een zaak nog niet ter uit-
 voer gebracht zij. en eene als zij daarge-
 steld zij. van te voren nu geen zekerheid te
 hebben. Zegt zoo veel als nog in 't onzeker-
 te verkeerem of de zaak over een komstig
 onzer redeneringen, en volgens welke
 zij mogelijk was, zal daar gesteld worden.

Waarom kan men er geen volkome zake-
 heid van hebben?

Om dat het eene zaak zij die God niet aan
 ons geopenbaart heeft, of hij het doen zal.

Welken weg moeten we dan inslaan om tot
 die volkome zekerheid te geraken?

ter antwoord dienen te
 genomen met II

II. Wij moeten onderzoeken of J. C. ons zulken Openb. bezorgd hebbe, dat is, of de leer op welke wij Christenen naam dragen, en die van J. C. afkomstig is, waarlijk de opgegevene vereischten einer Godlyke Openb. voldoe.

(13)

• Waarom onderzoeken wij juist allereerst naar de Godlykheid van Jesus leer?

Om dat wij die ons Christenen noemen daar het meest belang bij hebben, en zoo in de leer van J. C. de eigenschappen en vereischten einer Godlyke Openb. vinden hoeren wij na geen andere onderzoek te doen.

Waarom onderzoeken we niet eerst, of de leer van Mozes ende Profeten voor Jesus lijke eene Godlyke Openb. behelst?

Om dat, zoo wij zeker zijn dat de leer van Jesus eene Godlyke Openb. behelst, dan te gemaklyker de Godlykth. van de Oude gewijde Schriften konnen blooogen, uit de aanhaalingen die Jesus er van gedaan heeft.

A. Om hier in tot eene volkomene zekerheid te komen is het nodig drie waarden ontegenreghelyk te betoogen.

(14)

Welke zijn die drie waarheden?

het genommene met A, B, en C dienen teerd.

Waarom moeten wy die betoogen?

Als wy dit ontegenreghelyk betoogd hebben kunnen wy zeker zijn dat de leer voor Jesus de alleen ware Openb. van God behelst.

A. Daar is voor bijna agtien honden jaren een uitmuntend persoon geweest, die zich voor een gesant van God heeft uitgegeven, die de eenige ware leer ter gelukzaligheid te leeren, die de Stichter is geweest van eene geheele nieuwe Godsdiens tige inrichtingen wiens leer door sommige zijner gesanten gepredikt en te boek gesteld, nog het richte naar dat gelooff is bij het Christendom.

Dit blykt

In welken betrekkinge spreken we hier van Jesus?

Alleen in betrekking als leraar.

En waarom alleen in die betrekking?

Om dat we nu nog bezig zij in het onderzoek, of hij de ware van God gezonden leraar zij, en of hij ons de alleen ware Openb. van God berogt heeft.

j. Wat een boek, door de Christenen algemeen als een oud en wijjs boek van zeer zeldre erkend en van elk als een echt en geloofwaardig gedenkstuk der Oudheid te houden.

(36)

Welk boek is dat?

het Nieuwe Testament.

Wat beduidt het, wanneer men dat boek een echt en geloofwaardig gedenkstuk der Oudheid noemt?

Men noemt een boek echt als het waartel afformtig zij van ^{dezelv} de auteur op wiez naarn het is uitgegeven, en een geloofwaardig gedenkstuk der Oudheid, om dat het ons zekernoor haalt, die in vroegere tijden zijn voorgevallen en ons geloof verdienen.

Welk onderscheid is er tusshen de echtheid en de Godlykheid van een boek?

En boek, kan een echt en geloofwaardig historie verhalen, zonder dat den Schryver de op Godlyken last geschreeven heeft.

Welk onderscheid is er tusshen de historische geloofwaardigheid en de Godlykheid van een boek?

En historisch boek eischt ons geloof voor zoe verre er ons waarheid in verhaalt wordt, maar een Godlyk heeft een verbindend gezach, zoe dat men niet alleen te geen ons leert gelooven ~~moeten~~, maar ook te geen te gebied betrachten moeten.

Waarom wordt hier niet alleen van echtheid en van de historische geloofwaardigheid en niet van de Godlykheid des N. T. gesproken?

Om dat men eerst van de echtheid en historische zekerheid moet overtuigd zyn, en dan naderhand zien, of er de eigenschappen en vereischten eener Godlyke Openb. in te vinden zij.

b. Dat het N. T. zülken echt en geloofwaardig gedenkstuk zij, blykt a. uit de algemeene erkentenis van dit boek als zoflanig.

(37)

Is dit bewijs duchtig?

II, A, N, J, C, a.

ja want het zou zoo algemeen niet al
waarheid aangenomen worden, als het ge-
ne historie behelpt, daar zij, in dien eer-
tjge als het geschreeven was, kon het van
mensch en (om datre van den tusschen leef-
waren) ondersocht worden of het zoo nu
voorgevallen.

Laat men dit bewijs ook voor de echtheid
van andere boeken gelden?

ja, al kwam er bij voortbute niet eens zo
boek in de wereld, daarin verhaalt niet
dat er over dertig jaar een Kinder over de
Nederlanden geregeert had, het zou de om-
van elk verwoogen worden en van niemand
als een echt verhaal worden aangenomen
om dat er geen mensch iets van wist.

Waar door wordt dit bewijs voor t. N. F.
sterker dan voor eenig ander boek?

Om dat er nooit een boek was, tot zulk
algemeen gebruik aangenomen, en dat er
wel invloed op de denkwijze, de zeden en op
woonten van gantsche volken gemaakt is,
als juist deze, en er nooit een tijd kon ge-
worden, dat zich de menschen de Schriften
des N. F. als echt zullen hebben. Leden
in de hand stoppen, zo ze niet verrekend
van datre in vorige tijden daar voor al-
kend, en waarlijk herkomstig waren van
hinn, op wier naam zij gingen.

b. uit de veelvuldige afschriften en vertalingen van dit boek
de vroegste tijden;

(18)

Hoe kan men hier uit de echtheid en
geloofwaardigheid van t. N. F. nog nader
staren?

Om dat alle de afschriften en vertal-
gen van dit boek zelfs van de vroegste tij-
den, bij nader onderzoek, die vooral, plaats
vond bij het uitvinden der drukkunst, een
eenv. of 3 omtrent geleden, van den ver-
inhoud beronden zijn.

c. uit het veelvuldig gebruik, dat en de vrienden en de vrienden
van het Christendom en de verschillende Christen gezindheden
van het N. F. in hunne Schriften maken.

(19)
 Welke kracht ligt er in dit berijf?
 Hebben de vyanden, als bij voorbeeld de
 Maomedanen het nooit ontkend, maar het
 zelf toegestemd dat er zulk een boek was, schoon
 zij er dat gewicht niet aan hingen. en heb-
 ben wij hier mede ook geen verschil met on-
 verscheidene Christen gesindheden die nu
 in de verklaringen het niet eens zijn, maar
 in dit overeenkomende dan is 't ook een
 sterk berijf dat er zoo een boek gemaakt zij.

b. Op deren grond handaan uit het N. F. blijken.

20

Wat?

- dat er een jesus geliefs heeft;
- dat hij een uitmuntend voortreffelijk man was;
- dat hij de stichter van t. Christendom is;
- dat hij zijne leer als de alleen ware Godlijke leer heeft opgegeven;
- dat hij daarop gestorven is;
- dat naderhand zijne leer door de Apostelen is voor gesteld. uitge-
breid en berechtigd.
- dat zij dit gedaan hebben door een bericht van zijne opstanding
en hemelevaant.

(21)
 N. B. Bij elk dier stukken wordt gerraogt
 hoe dit uit het N. F. blijkt, ook hielden men
 onder t. oog, dat hier nog uit de waarheid van
 jesus leer, opstanding en hemelevaant blyken
 wordt, maar alleen dat, dat er in t. N. F. een
 bericht van jesus leer, opstanding enz. als
 door de Apostelen gegeven, voorkomt.

2. Uit de uitwerking die de leer van jesus op een zeer groot deel der wereld ge-
had heeft.

(22)
 Welke uitwerking is dit?

Dat vele, zoo jooden als Heidenen hunne
 denkwijze verlaten hebben, en de leer van jesus
 tot het rooveren van hun geloof genomen heeft.

Wat blijkt daar uit?

Dat er een jesus geliefs heeft, die zich voor
 een gezant van god heeft uitgegeven, en die leer
 die ^{voorgaat} medeklemt van Godliken oorsprong ^{dat} zijn.

3. Uit de algemeene erkenningen van jooden en Heidenen, en van alle Christen
 gesindheden,

(23)

Waar in is dit stuk onderscheiden van t. an-
 deren, onder J, & c.?

II. A. A. 3.

Het vorige handelt van t. N. F., en dit t. treent de leer van Jezus.
 B. Deze Jezus Christus (dat is de andere waarheid) was een van God gesonden leeraar, en zijn leer eene van God gegeven openb. het bewijs voor dese stelling kan uit de volgende stukken worden opgemaakt.

(24)

Welke bewijzen hebben wij voor dese stelling het genomen met J. 2, 3, 4, 5, 6. dienen te weten J. Jezus eigen getuigenis aangaande zijn godlike zending, vergeleken met zijn waarheid lievend, onbaatzuchtig en nederig karakter.

(25)

Wat heeft Jezus hier zelf van getuigd?
 zie de volgende plaatsen Joh. 3: 23, 6: 20, 30. 6: 29
 47. 7: 28, 29. 8: 25, 26, 29, 42.

Wat maakt Jezus getuigenis aangaande zich zelve vooral geloofwaardig?
 dat hij een godvruchtig karakter had, maar hij zich zelf bij zijne vijanden beriep, en ook niet eigen eer zocht, maar die van zijn Vader. Verg. Joh. 8: 42-59.

Maar indien hij van zich zelve getuigt, is immers zijn getuigenis niet waarachtig?

Dese vraagheid bragten ook de joden op, maar Jezus lost te op, door hun onder het oog brengen dat hij niet alleen was, die van hem getuigde maar dat de vader het ontfongt. ~~hij~~ ^{zij} hen vervolgens op hunne wetten ~~dat~~ ^{volgens} welke het getuigenis van twee personen voor waarachtig ^{was} ~~houden~~ Verg. Joh. 8: 14-18.

2. De leer welke Jezus predikte, getuigt van hare uitmuntendheid, en Godlyk

(26)

How kan dit bewijs gelden?

Getuigt de leer van haar zelve datse godlike zij, dan blijkt daaruit alverdruidelijk dat Jezus een van God georden leeraar, en zijn leer een van God gegeven openb. zij. Nu kan men geen sterker bewijs hebben als te zien uit den aart van de zaak zelfs genomen zij.

Heeft Jezus zich ook daar op beroepen?
 Ja Verg. Joh. 6: 63. Zeigt Jezus dat zijne woorden Geest en leven waren, en tegenoverstelling van t. vleesch, en bij Joh. 8: 46. vraagt Jezus aan de vergaderde Joden wie hem ~~denken~~ ^{denken} van Zonden

I. A. 3, 2.

konden overtuigen? (van een leugen natuurlijk en liede het tot een grond om hen de volgende vraag te doen, indien ik in de waarheid zegge waarom geloof gij mij niet? ook brochten de afgesondene dienaars, van de overpriesters en phariszen, met oogmerk om hem te vangen, dese boodschap, in plaatte van hem te rig (wijke hem hadden horen beren), nooit heeft een mensch als deren gesproken. ^{Joh. 7, 46.} in die dienaars hadden de kundige joden en Heidensche geleerden meermalen gehoord.

3. Zij bevelst het Schoonste onderwijs van waarheden, die de reden niet volkomen konietruuden, maar evenwel niet met de reden strijden, en van veel belang zijn.

(27)

Noem eens eene en andere van die waarheden?

Bij voorbeeld de onrichtbare natuurs van God, de heidonen hebben daar nooit geen oent belevon van kunnen vormen, maar zijn nog eender tot dat uitterste gevallen, dat de heel wereld God wad. verrolgend vanden oorsprong der Zonde wij zien wel datte einde wereld is maar hoe ze er in gekomen zijn weten wij niet, of er een God die het goede, en een die het kwade veroorzaakt zijn heeft wij kunnen wij niet beponalen wij de natuurs ons daar niets van leed. Zij geeft ook geen zeken heid aangaande een leven na dit leven, dit zij H. I. breedvoerig betougde. van dit alles nu, geeft ons de leer van jesus volkomen kundig heid.

4. zij bevelst de zwaerste lasten, de gescheifte hulpmiddelen om de sterkste dwangredenen ter Gods zaligheid.

(28)

Noem eens eenige van die lasten?

De hoofdel zij liefhe zegenb, God endem naasten, op dere nulten de overige, als heelt de vyanden lief ons. t geen wij nult deet in de menschen doen doet gij ook kin roo, ten op zicht van den wandel bevuelst zij, zagtmoudigh, gerichthig heid, kymhartig heid, en tydzaam heid la oeffenen in alle onre beteklinge.

II, A, B, 2, b.

Welke hulpmiddelen levertse op?

Zij verneemt ons van een Goelike Geest
welk wij beziele-zullen worden, wanneer
het pad der dinge willen wandelen, voor
het gebed, gevende zelf een voorschrijf

Welke drangredenen geeftse aan de h...

Zij doet beloften die zich niet alleen
dit maar zelf in't volgend leven uitstelt

C. Dit bewijs wordt krachtig, als wij in aanneming nemen, dat
geen onderwijs op scholen genoten heeft, en dat evenwel zijne be-
boren die van alle wijzen uitmunt

(29)

Wat kracht van bewijs ligt daar in
jesus geen onderwijs op scholen gehad heeft

Heeft jesus geen onderwijs op scholen
weten, dan heeft hij zijne kundigheden
bij menschen opgedaan, en dus moet hij
van God zelve ontfangen hebben, dat
geen onderwijs op scholen gehad heeft
uit het volgende, jesus zat toen hij
jaar oud was te jherusalem in de
der leeraars des wetts hoorende en ont-
vragende, zoo dat alle die hem hoorden
zich ontzettende over zijn verstand, en
uit blykt, dat hij nog niet als een
ling van zulke groote bekwaamheden
kent was, wiens voem wellicht zich
de verspreid hebben indien hij op een
der School onderwijs genoten en proef
van zijn verstand gegere had, vervol
blykt het nog kladder in zijn beang
moeder het gemis van haar kind niet
niet geruison zijnde, deed haer na ha-
re met veel bekommering zoeken, te
wijke ook zijne woorden niet verstandig
begreep, hij was vervolgens zijn Ouder
vannestert, of leeraaren word niet ge-
onderdanig, en woonde te Nacarel
voor een zeer gering en onkundig plaats
gehouden werd, van waar men niet
waagten dat iets goeds zoude kunnen
komen, verder word die zelfe waarheit

Matth 23. berestigd, door zijne gebreuen en bekende, vragende voan waer komt dese die wijsheid en kraachten? Hoe nuunt hij zoo sterk uit boven vader en moeder broeder en susters ons alle, bij namen bekent. Zoo nu de H. 7. op scholen had geleerd, dan had sulken eene ontrettende verwondering bij hen geen plaats, hoerven te hebben. Zij ge waagen er niets van, en zoo imand, zij al thans hadden het zeker kunnen weten.

Joh. 9:28 vragen de joden in't gemeen, met verwondering hoe weet dese de schriften daar hij ze niet niet geleerd heeft? ver 26-29. vragen sommigen in't byzonder, zouden niet wel de oversten waarlijk weten dat desen de Christus is? Zij schijnen sulks te geloven echter, eene tegenbedenking maakt hen twijfelmoedig (namentlijk) datre weten van waar hij was, wamende dat zoo vromer de Christus is, niemand zoude weten van waar hij was, maar op gesied hier toe riep dat zij sulks wel weten na zijne menschheid, maar dat hij na zijn Godhe van God zelve gesonden was dien zij niet kende, diid erkend Jezus hier zelfs dat hij van God gesonden was, en zijn wijsheid hiet van men schen, niet op scholen geleerd had, einderijk de verbitterde joden hebben ook nooit, wanneer hij wonderen vermaakte of geleerd had gezegd, dat hij het bij valsche leergaars had opgedaan schoon zij ze echter niet als Godlijk niet erkennen. Verg. Joh. 9:28, 29.

It ook niet van gemicht dat de les van Jezus boven die der schranderste wijzen was en na hem ayt mant?

Ja, daaruit blijkt dat de van God zelve moet herkomstig zijn, gebas heeft ze althij voortaan hem niet geleerd of overgenomen.

Maer als men de Godlykth. van Jezus les hwyft, uit zijne Godlyke zending; (II A en II, A, B.) en men bewyft dan weder de Godlykth. zijner zending uit de les (II, A, B. en II, A, B, 2.) maakt men dan geen valsche besluit?

Neen; want men bewijst (niet de voortreflykheid maar) t'godlykgerach de teetjes uit zyne godlyke zending en om bewijst men zyne godlyke zending (niet uit de godlykheid, maar) uit de voortreflykheid van zyn leeren: en wel uit die voortreflykheid van zyn leeren, welke zelf toegestaan wordt van hem t'godlykgerach van zynen en de godlykheid van zynen oorkommen.

3. De wonderwerken, die jesus verricht heeft, bevestigen de godlykheid zynen leeren.

(30)

Wat zijn wonderwerken?

t'zijn zulkageroegten, die voor eerst de krachten van die geene die ze verricht te boren gaan, en ten tweeden dat het oorsaak te boren gaan, en ten tweeden dat het oorsaak te boren gaan.

Elke kan menze onderscheiden?

Men onderscheid ze in drie rangen, die tot de eerste behoort, zijn zulke, die de krachten van alle schepselen te boren gaat, tot de tweede die wel de krachten van den menschen te boren gaan, doch echter van Engelen kunnen verrijcht worden, en tot de derde behooren zulken, die wel niet het vermogen van alle menschen te boren gaat, echter van dien menschen door ze verricht word.

3. Dat jesus de uitmuntendste wonderwerken verricht heeft, niet?

(31)

Welke wonderwerken kunnen vooral genoemd worden?

De ziele te genezen door alleen de ziele zyns kleds aan te raken, het water in wynt te veranderen, het spijzen van schuldigen met schen, met 3 brooden en 2 visschen, en met 4 duisent met 7 brooden en weinige visschen de winden te gebieden los datre hem geboden zaande, de opwekking van dooden, als de dienstknegt des hoofdman, de zoon van de meduwe te stin, het dochterken van jairus en ook Lazarus.

Worden die wonderwerken ook niet veroorzaakt, om de eenvoudige, welke omstichting zij op welke jesus ze verrichte?

II, A, B, 3, d.

Ja want Jezus die niet, zoo als bedruges ge-
woon zijn te doen, die het eerst lastig, vond
trompsetten, op dat er veel erganschouwers wa-
ren. Zou, en hij zoo van elke bevoerd zou kon-
nen worden, ook gebruihte Jezus niet veel
omslag, t'was altoos met gepasten ernst, en
Zijn verdienen daar door veel roem.

Verdiene dat ook niet vooral opmerking
doet Jezus de macht om wonderwerken te ver-
richten aan Zyne jongeren heeft medegedeeld?

Ja, want dat heeft niemand ooit kunnen doen,
en Jezus gaf zijn discipelen macht om duive-
len uitten personen en Dikten te genezen, ook op
slangen en schorpranen te treden, zonder dat
het hen, ~~zou~~ beschadigen. Zou, datre
met nieuwe tongen dat is vreemde taal en
Zoude spreken. Ja dat meer is Jezus beloof-
ten datre niet ~~met~~ alleen doen Zoude, tegen
hij gedaan heeft maar datre meer Zoude doen.
De apostelen hebben het ook erkend datre de
macht om wonderen te verrichten van
Jezus ontvangen hadden, dit blijkt, wanneer
Petrus dien kreupelen Zoude genezen, ~~zoude~~
hij zilver of goud heb ik niet, maar t'ganik
heb geef ik u in den naam van Jezus, en
hij wierd gezond, en wanneer Petrus over de
weldaad bij de rechtens ontboden wierd,
verswag hij het niet, maar erkende open-
lijk dat het door de naam van Jezus was,
dat daten mensch gezond voor hem stond.
 Insgelyk ook Paulus die dienjoen niet's
Zeggen gedaan te hebben tot gehoorzaam-
heid der heidelen door werken t'welk ge-
niet door hem verricht had, volgens
Zyn eigen betuiging Rom. 5: 18.

a. uit de berichten van Zyne volgelingen,

(32)

Hebben Jezus volgelingen volledige
kennis gehad van de wonderwerken die zij
oud van hem verhalen?

II, A, B, 3, 2, a.

^{verzoent}
 ja, dit blijkt uit hunne eigene be-
 ten wijze zeggen ons niets, te verhalen door
 te gaan zij gehoord en gezien hebben volgen
 J. Joh. 5: 3. Hand. 4: 20 & Luc. 5: 2 ten twee
 verhalen ze niets dan daar de Joden ver-
 oortuigd waren Verg. Hand. 2: 22. ten
 den wariende apostelen geen lichtgelo-
 menschen, dit blijkt, Marc. 56: 54. dat
 Jesus hem hunne ongeloofrigheid verwij-
 eindelijk ten vierden ^{jaar} waren door
 de waarheid oortuigd dat is niet ander-
 den, dan spreken, zoo als zij spraken
 volgens hun eigen getuigenis Hand. 4:

Kunnen wij er op aan, dat zij onde wa-
 heid getuigd hebben?

Ja voor eerst zij hadden een oprecht
 en Godvruchtig karakter, ten tweeden
 verhalen het ons een rouwvoig zonder op-
 smektheid; ten ~~derden~~ hebben zij er ge-
 eigeu belang mee op het oog gehad, mag
 hadden in tegendeel de haat en verach-
 achtig van het volk zich op een hal-
 en vierden daar door aan allerlei ver-
 ging bloot gesteld, ten vierden de on-
 linge overeenstemming in't verhalen op
 tegenstaande zij van elkander verwijderd
 waren, ten vijften zij bleven hier bij
 standig zelf al moesten zij er doen mo-
 teloos voor ondergaan; ten zesden
 het geen zij verhaalden algemeen bekent
 Verg. Luc. 24: 59. Hand. 2: 22. Luc. 5
 26. ook heeft Jesus zijne wonderen
 het openbaar verricht, en ze zijn
 terlijk onderzocht.

Op welke twee gronden rust dan
 de geloofwaardigheid der A. in het ge-
 gen van S. Heilands wonderwerken?

Voor eerst dat de apostelen er
 komen kundigheid van gehad hebben
 en ten tweeden dat ze onde waar-
 getuigd hebben.

b. uit de eigen erkentnisse van de vyanden van Jezus en het Christendom

(33)

Wat moet hier uit blyken?

Dat Jezus wonderen verricht heeft.

Welk tweederlei Soort van vyanden van Jezus en t Christendom komt hier in aanmerkinge?

Joden en Heidenen.

Waar door hebben de joden van Jezus tyde waerheid zijner wonderwerken erkent?

Ten berijpe diene voor eerst de bekeerde joden. Zy hadden de Jees van Mozes niet verlaten, die niet veel wonderen bevestigd, wals en die van Jezus aangenomen in dien hij ze ook met geen wonderwerken bekrachtigt had. ten tweed onblijkt het uit der overvullteren en Barideam verlegene vraag, walt met Jezus te doen? wylt hij zo veel tekenen deed, bij gelegenheid dat sommige van de omstanders, die Larporis uit den doodden hadden rien opruiken, het hen quamen aankondigen verg. Joh. 11: 46, 47. dese zebe verlegenheid, toonen ook de rechtens van Petrus en Johannes te hebben, bij gelegenheid datre over de genezing van een krank mensch ondersoekt werden verg. Hand. 4: 13-17. ten dorden, het stelmwijgen van de drag door Jezus gepluys, ter plaast daar hette pad had gekomen, want ten Pilatus (nadat Jezus tot hem gebracht had) ondersoek deed na zijn mildheif wals kunne beschuldiging, niet dat hij een bedrieger was.

maar, in dijn dese geen quaaddoener was wij soude hem in onse overgelevert hebben verg. Joh. 11: 30. Indgelijk ging het kin in Caesars Daal daar zij valsche geheugen, ^{verg. Matth. 26: 73, 74} toogten maer er geen vonden, endien onse Jezus een bedrieger geweest was, of maer eenig kind bij hen er was verdacht was, zij soude het al gauw als een beschuldiging hebben in gebracht. ten vierden kunne luffe belichting bij gelegenheid als Jezus wonderen deed, hij wou ^{deidre} door Beelzebub den oversten der duivelen, de duivels uit. verg. Marc. 3: 22. eindelijk ten vanden, geeft ons het gedrag van Judas een sterk bewijs op dat Jezus geen bedrieger geweest zij

deze had met jesus een nauwen en byson-
nen omgang gehad gedurende zijne op-
ren dienst, wanneer hij nu een bedrieg-
had geweest (toen hij zeker geweten had
dan hoefden hij zoo veel berouwen niet te heb-
ben, dat hij jesus verraden had, zoo zelf
hij door de vraag van zijn geweten
gevoort, voor de overspried ter en onderling
betuigde, ik heb verraden het onschuldig
bloed, en heen gaande zich calven veron-
den, hij had dan maar mogen denken, hij
heeft het verdiend wijl het volk ontsleide.
Verg. Matth. 27: 3-5.

Als de goden in den Salmoes zeggen
dat jesus door de kracht van den naam
Jehova melaatschen gereinigt de dooden
opgemaakt heeft, wat kan men daar uit
bewijzen?

Dit nemen wij tot ons oordeel, wijl
daar mede erkennen, dat jesus wonder-
werken verricht heeft.

Wat hebben Heidenschen bedrijvers de
Christendoms van jesus wonderwerken ge-
zegd?

Zij, staan toe dat jesus vele wonder-
re dingen gedaan heeft, echter, zeggen zij
het niet meer als vele tovenaars verricht
hebben.

b. Uit deze wonderwerken nu blijkt de Godlijkheid van jesus te
ontegensprekelijk.

(34)

Wie blijkt dit?

Heeft jesus wonderwerken gedaan dan
moet ook zijn leer van God lijken oorsprong
zijn, anders zou God een leugen leer, daer
zoo veel menschen mede bevroogen zoud
gewest zijn, bevestigd hebben. dat nu is
onmogelijk.

Heeft jesus zelfs zijne wonderwerken
als een bewijs voor zijne Godlyke Zending
aan en bij gebracht?

Ja Verg. Matth. 11: 3-5. Luc. 11: 20. Joh.
5: 36. h. 10: 25, 32, 37, 38. h. 14: 10, 11. h. 15: 24.
insonderheid geeft hij het Matth. 9: 2-7.
een bewijs dat hij macht heeft de zonden te
geren op. en Matth. 11: 20-24. verwijst hij

Steden daar hij de meeste wonderen verricht
had, haer ongelooft, en kondigt hen een
Swaarder Straaffe in dan dag der oordelsam
indien zij zich niet bekeerde. Verder, Jesús
vraagt het zelf in den geboden aan syn Va
der voor Verg. Joh. 5: 42.

Wat kracht van bewijs ligt hier in?

Heeft Jesús de wonderen die hij verrichtte
als een bewijs voor zyne Godlyke Zending
bygebracht, om van God, bij elk wonder
werk die Jesús verrichtten wederom de
leugen gestaafd hebben.

Hebben de Apostelen van Jesús zich
ook op de wonderwerken hunnes Meesters
beroepen?

Ja, by voorbeeld Peterus, wakte, de in ma
nigte Zwaren gellode Joden, op het Pink
terfeest op, om te horen wie Jesús was (na
mentlyk) een man van God dat is, een
van God gesonden man, en dat betoond had
door wonderen Verg. Hand 2: 22. Insgelyk
zeegt Johannes, by het ^{peindep.} van zyn Evangelie, dat
de wonderen die hij beschreeven had, door
Jesús verricht te Zyn, diende om ons geloof
te bevestigen. Verg. Joh. 20: 30, 31. en Paulus
leit er zelf uit af, dat men het niet ontvle
den zullen indien wij op 200 groote zalighe
open acht gaven, welke God zelf door
wonderen bevestigt had. Verg. Hebr 2: 4.

Wat kracht van bewijs ligt hier in?

Weder het zelf, want had God de leer van
Jesús met wonderen bevestigt, en was het een
leugen leer, en hebben de Apostelen sig op
de wonderwerken hunnes Meesters beroepen
dan is daar door de valsche leer meer en
meer uitgebreid, waar van dan God de oorzaak
Zyn zou, welk een ongerijmheid zulkt te
denken.

Hebben ook niet vele van Jesús tijdgenoot
ten zich door dit bewijs laten overtuigen?

Ja, by voorbeeld Nicodemus Verg. Joh. 3: 2.
Zie verder Joh. 7: 51. daar vele uit de Schaaeren

in hem geloofde, en zeide, wanneer de Christus zal gekomen zijn, zal hij ook meer tekenen doende in die, welke deze gedaan heeft? Joh. 6:34. kwamen de menschen, na dat vele wonderen gezien hadden, onder andere ook, hoe dat gesul met 2 brooden en 2 visschen vijfduisent menschen gespijst had, tot die kentemil, dese is waarlijk de profet die in de wereld komen soude. Joh. 2:33. nadat gesul op de bruilof te Canaa in Galileen het water in wijn veranderd had, geloofde zijne discipulen in hem. Joh. 9:30-33. geeft de blindgeborene in zijn verantwoording bij de joden hoe hij ziende was geworden, zijn overtuiging te kennen, dat gesul van God gesond was, wijl hij anders dit groot wonder op hem niet had kunnen verrichten. eind Luc. 7:36. nadat gesul de zoon van de weduwe te Nain door een enkel woord spreken levendig gemaakt, bering de omstanders vreese, en zij verheerlijkte God, zeggende een groot profet is onder ons opgestaan, en God heeft zijn volk berocht.

Is dit voor ons niet te meer grond, om de wonderwerken voor belibbende bliken van Jesul godlyke zending aan te zien?

Ja als men in aanmerking neemt, dat de goden met vooroordeelen tegen gesul waren ingenomen, hebben zij er zich dan door laten overtuigen, dan is hier in eerste sterke bewijs dat er geen bedrog heeft ondergelopen, te meer, daar het niet alleen het grof des volks was, die zich tegen hem wat nieuws vergapen, Neen het was hier een Nicodemus, een geleerd man daar weder, een vrouwige en vorne menschen, als gesul discipelen, welke sterk aan den goddschen godsdienst verkleefden, men, die er zich door hebben laten overtuigen

Hebben ook niet de goden die ongelovig
blyven, of meer dan eens wijze de duchtigh.
vondit bewijs erkend?

Ja, Zie Joh. 6: 35. vragen de goden van
Jesus welke tekenen hij deed, op dat datre
geloove mochte, en kundrangreden was,
nijl Moes leer ook niet wonderen beves-
tigt was. Matth. 12: 38. nadat Jesus ge-
leerd had, vragen de Schriftgeleerde en phari-
seen om een teken? zij zeggen Maekter wij
wilde van u wel een teken zien. Joh. 9: 34.
nadat de blindgeboorene de goden zoo over-
tuigd had, datre hem niet meer overleggen
konde, wieden zij zoo kwaadaandig, datre
hem uitwerpen, en ziede gij zijt geheel in
zonden gebooren, en leert gij ons. Joh. 11: 53.
nadat Jesus Lazarus uit den dood en had
opgeriekt, geloofden er velen in hem,
hier mede was den goedschen raad zoo
verlegen, zij ziede, hij doet zoo veel teke-
nen dat, laten wy hem geworden, zij
allen in hem gelooven zullen, zij kiel-
den daar over raad, en het besluit was

* Verg. Joh. 11: 50. Lazarus en Jesus beide van kant te
maken. t geen zij dan ook dadelyk
in het werk stelde.*

Dient ook dit niet al tot bevestiging
van ons geloof?

Ja, erkende de goden die vijanden van Jesus
waren, als imant een Godlyke leer verkondigde
hijre dan niet wonderen moest bevestigen, dan
kannen wijer ook op aan, wannes wij bevinden
dat Jesus uitmuntende en Godlyke wonderen ver-
richt heeft, dat zijn leer van Godlyken oorsprong
zij.

Indien Jesus verrichte wonderwerken
zulken sterk bewijs voor de Godlykheid zij-
ner leer opleverden, hoe konden dan nog
zoo veel goden ongelovig blyven?

De wonderwerken van Jesus oeffende wel
hunne werking op dien tyd als de verricht
vrieden, onaar, dewijl de leer die er door

bevestigd wierd, tegen hun oogeratte begy-
pen, vooroordeelen, en Aindlyke, Bigerlykheit
stred, schreeven zij het nog liever aande-
king van den duivel toe, dan dat zij er
Zonde door laten overthigen.

Kinnen wij de brachten der natuur wel ge-
noeg, om te kunnen verzekerd zyn, dat die
wonderbare dingen, die Jesus verricht heeft,
waarlyk wonderwerken zijn geweest?

Het is in 't geheel niet nodig, dat iemand
alle de krachten, en vermogens der na-
tuur, zou moeten kennen, eer hy in staat is
te beoordeelen, of eenige gebeurtenis, waarlyk
een wonder zij. Zoo veel is althans zeker, en
door het gantsche menschoom toegestaen
al iemand, op een enkel woord spreken een
dooden levendig maakt, is dan een wonder-
werk plaats heeft.

Kan men sommige wonderwerken van Jesus
vooral de geneesingen niet denken geschied te
doorde kracht der verbeelding?

Dat de wonderwerken die Jesus verricht
heeft, door verbeelding geschied Zonde zyn,
is een valsche uitrocht, want zal de ver-
beelding werken dan moet men voor eerst
voor zoo iemand ten goeden zyn ingenom-
en Jesus heeft menigmaal en de tegenwoer-
digheid van zyne vyanden (wanneer die
kranken tot hem brachten) om hem te
verzoeken hun geneeden. ten tweeden wort
de verbeelding sterk bevoordind door
den omslag die er gemaukt word, men
wanneer Jesus wonderen verrichte maek
hy in geheel geen omslag, want door een en-
kel woord spreken of iemand aante riep-
ken wierden zij gezond, daarby, wat heet
een doodend verbeelding mede werken te
bevoordering van zyn leven oigmaking
ook laten hongrige magen, sich niet
door verbeelding verbedigen.

Zou Jesus zijne wonderwerken ook door behulp van goede engelen hebben gedaan?

Wij hebben reeds toegezien, dat Engelen wonderen kunnen verrichten die 3 menschen kracht te boven gaan, en voor wonderwerken van de 2^e soort gehouden worden, maar Jesus heeft wonderen gedaan die de bracht van alle goede Schepselen vereens te boven gaan, en almal het got hij door hulp der engelen wonderen gedaan had, zoudense daar toe van God moeten gezonden zijn, derhalven benadelt dese bedenking niets aan de ber van Jesus wonderwerken looz te ter berechtiging van de Godlykheid derzelve dient. want God hoort de zondaars niet, gelyk de blind geborenen zegt.

Zou niet een boos geest Jesus in het doen zijner wonderen geholpen hebben?

Dit is de tegenwerping die sommige Joden maakte, maar Jesus waarheit het kund uideelijc die Matth. 12: 22-30. ook hebben Jesus tydge noten, door zijn lev overtuigd zijnde. dit tegen gesproken zie Joh. 10: 25.

Erkent Jesus niet zelf, dat ook bedriegers en valsche leeraars wonderen kunnen doen en waarlyk gedaan hebben?

Belangende Matth. 12: 27. de goddiche leeraars hadden veel met hunne leerlingen op die zij hunne zonen noemen, en sieve datse de duivelen konde uitwerpen: nu haddense Jesus betigt dat hij door den Oversten der duivelen (beelbebul genoemd) de duivelen uitwierp. Is niet warbeg dit kundit (in dese woorden) indien ik door beelbebul de duivelen uitwierp, door wien werpense dan uw zonen uit? Jesus bezigde dit om haer te overtuigen, hij zegt daarom nog niet, dat hunne zonen de duivelen uitwierpen. want Matth. 23: 24. betigt Jesus ro orrege daar vel, dat ~~er~~ valschep roket jaten zou de komen, die wonderheden zoudense doen en ~~zich~~ ^{zich} roos de Christes zoudense uitgeren. het blykt ook tereus dat zij niet overtuigend zoudense wesen, want de uitverkonenen zoudense er niet door verlies worden.

II, A, B, S, X.

4. De voorzeggingen door den zaligmaker gedaan bevestigigen de Godlykheid zijner be-

(36)

Wat zijn voorzeggingen?

Duidelyke en stellig aankondigingen van toekomstige gebeurtenissen die niet door gerolgtrekking uit zekere bekende zaken of door een natuurlijk verloop kunnen worden bepaald of gezigt, door de wijsheid naauwkeurig verruult.

Waarom zegt ge aankondigingen van toekomstige gebeurtenissen?

Wanneer een gebuilde raak voor zegt zij moet er te voren kondschap bij de menschen zijn. nyl het in dulk ungeraal niet genoeg te zeggen, dat heb ik te voren zoo gedacht. de Ghoek zal men iets voorzeggen moet het om toekomende gebeurtenissen zijn. anders is het geen voorzegging.

Waarom van gebeurtenissen, die niet door gerolgtrekking uit zekere bekende dingen kunnen worden bepaald?

Om dat dese geen voorzegging zijn, noch elk mensch, als hij zijn verstand, ^{gebruikt} dit kan doen, en als hij voorbeeld ^{gebruikt} ons de stans konners ^{gebruikt} het beloop der hemellichten eenig tijd te voren zeggen. ook kunnen wij berekenen dat alle een mensch niet eet hij staasen zal en als hij matig leeft zijn dagen verlenge.

Waarom onderscheidt gij ze van gissingen en natuurlijk voorgevoel?

En gissing geeft ons geen echte zekerheid van te voren. en wat het voorgevoel betref weten wij niet wat het zij. zooveel is zeker dat het geen voorzeggen zij.

Waarom zegt ge, eene duidelyke aankondiging?

In dien dit niet zij, weten wij bij de vervulling niet, of dese, of een andere beddels zij.

Waarom eene stellige?

Om dat re maar een bepaalden zin hebben.

Waarom zegt gij er bij door de wijsheid verruult, en niet naauwkeurig verruult?

Omdat uit de vervulling en wel uit
de naamkeuring, het echte van een voor-
zegging blijkt.

2. Jesus heeft verscheidene gerichtige voorzeggingen gedaan welk naam
keuring vooruls zijn.

(37)

Welke al? ^{ten antw.} diene het genomde
met a. b. c. d.

a. van zijn eigen lot.

(38)

Wat heeft Jesus van zijn eigen lot voorspelt
Dat hij den Heidenen zou worden overge-
leverd ~~worden~~ ^{en} dat hij bespottelyk ^{sonder} ~~sonder~~
handelt, en bespogen ^{worden} ~~worden~~ datte hem geeselen
en dooden zouden, maar dat hij ten dertien da-
gen meder zou opstaan. Zie Luc 24: 21-23.
vergelijken wij hier mede de vijf onderscheide aantek-
ningen van Matth. 16: 21, 17: 9, 20: 19, 22: 27, 20: 19, 27:
19, 26: 2.

Wat valt hier bij bijzonder op te merken?
Voor eerst de Herhaling, wel tot vijf maal
toe bij onderscheidene gelegenheden, ten tweede
mette tijds en omstandigheid bepaling, belang-
de tijd, dat het de laatste reis was dat hij naar
jerusalem ging, ja zelf dat het, na twee dagen
wesen zou, de omstandigheid die er bij
plaatst zouden hebben, als aan de Heidenen
te zullen overgeleverd worden van hen bespottelyk
bespogen sonderlyk gehandeld en gespogen
zelt te worden. nemen wy daar bij nog ~~aan~~
in aanmerking, al had geel het kunnen ver-
moeden, (wijl hij byzonder in den haat was)
dat zij hem by bekwaame gelegenheid van kant
Joudeu helpen, echter kon hij daar bij niet
berekenen dat de Joden zelf hier toe de kora-
de niet soude gehad hebben, maar door de Hei-
denen laten verrichten, ook niet alle die
bijzondere verguizingen welke hij heeft moeten
ondergaan, waar van de vervulling getuige
kies bij komt vooral, ten dertien in aanmerking
Jesus onschuld, want had hij een quada doem
geweest dan had hij het te roven kunnen bere-
kenen dat hij door de handen van het gesele

indien hij gepakt werd, zou moeten ster-
 als een gevolg van zijn euveldaden, ten ver-
 den jesus herpaatcontriëking van t doodsge-
 mensigmaal soogten de goden geleagenheid om
 hem te dodden als hij in den tempel leede
 doch ontweek het telkens juist toen ter tijd
 als zij hem gevangen namen was hij met
 zijne discipelen alleen. eindelijk ten rijf-
 den, koemt bijzonder de opstanding van
 jesus in aanmerking, wijl hij niet alleen
 wat hem in zijn leven maar ook wat hem
 na zijn dood meer raven. ^{na zijn dood} ^{van dat tijl}
 les hebben ons de Apostelen een omsch-
 ring in hunne nagelatenen sctriften ge-
 doen.

Wat maakt het getuigenis der ap-
 aangande dese gedane roorspellingen
 vooral geloofwaardig?

Omdatte voor eerst hem eigen onkun-
 en blindheid een rouwig verhaalen, die zij
 bliken liet, als jesus het hem roorspelt
 een blijk hier, van sien mij vooral in Petrus
 toen jesus, het eerst voor tegen zijn discipelen
 van zijn aanstaande lijden gesproken
 nam hij jesus tot sich alleen. en zeide
 Hier waest u selven genadig dit zal im-
 mer geensind geschieden ja zoo dikwils
 als jesus er tegen hen over sprak verston-
 dij het niet, een blijk hier van dien wij
 in t voorgende, jesus zeide tot judas tegen
 gij doen wilt, doet dat haastig. nimmer
 van de overige discipelen wist waantae hij
 oit zeide. daer jesus van te voren heel
 duidelijk gesegd had, die met mij de hand
 in de schoolel doopt die zal mij voorro-
 ja zelf na dat jesus uit den dood
 was opgestaan, word er niet alleen van
 die gene die mimkundig waren, maar ook
 van Petrus en johannes die mer door
 licht had den geregt, datre de sctriften
 noeg niet verston- den, dat hij van den do-
 den waest opstaan, zij werden het eerst

Door de herinnering, van de Engelen bij
het lidige graf indachtig. ten anderen
zijn wij zeker nu het tegen de gedagten
der discipelen is uitgevallen, zij het reij
niet verbied hebben dat Jesus het hun
voorspeld heeft.

b. van het lot zijner volgeren, en zendingen,

(39)

Wat heeft Jesus van het lot zijner
volgeren voorspeld?

Dat de voor koningen en stadhouders, zoud. ge-
leid worden, om zynant wille; de joden en Heidenen
tot eengetuigenis: doch wanneer de overgelerevtra-
nen hebben zij niet bezorgt te zijn wat te spreken
het zoud. hen in die ure gegeven worden; verzoeken
dat den eenen broeder, den anderen zoud. overbre-
ven, dat de Ouder tegen de kinders, endere weer
tegen de Ouder zoud. opstaan en elkerander
dooden, ook dat de discipelen van hem, van elk
gehaat zoud. worden, doch eende de Steden van
Jheruzalem zoud. door veest hebben, zoud.
jeruzalem vernoodt worden, dat dit zoud. over
viele zij; daar toe hebben wij door de zendingen
ter apostelen, maar op te slaan, en
wij zullen het zoud. berinden, verder, dat
het zelf zoud. over zoud. gaan, datre meenen zoud.
de Godken dienst te doen, met hen te verzoeken
Paulus strekt ten bewijzen die uit ijers zoud.
den goedschen Gods dienst, zoud. zoud. zoud.
Christenen verbeterd was, merken wij hier bij
aan, dat wanneer Jesus dit voorspeld de den ij-
ers voor den Gods dienst zoud. groot niet was,
tegen Jesus aangedaan zij, was meer uit enkel
kwaadaardigheid. zoud. dat hij dit te voren niet
heeft kunnen berekenen, ook heeft hij nog
aan Jesus voorspeld dat hij hem zoud. verraden
vut alle zijnde discipelen aan hem zoud. gezoekt
worde, dat Petrus hem driemaal zoud. verzoeken
nen, de vervulling hier van vinden wij in de
vier Evangelisten. eengelikt heeft hij aan Pete-
rus byzonder voorspeld, dat hij een martel zoud.

Zou ondergaan, ook dat hij op hem zijn gemaakte zou bouwen. vry. Matth. 16. 18. Mat. 2: 20. (Lijde laeste moet men denken, niet aan een Plein die van boven aan 't gebouwen meer aan den haaksteen van onder) dit is ook zijn verrulling gehad, als men ziet het met dat Peterus brieven al gedaan hebben ter bevoordering en uitbreiding, van Jezus tijt tot op desen tijt: en nog doen zullen, tot aan het eind der wereld.

C. van het lot zijner ker en Godsdienst,

(40)

Wat heeft ons hier omtrend de zaligker voorspeld?

Jezus voorzegt er van in een gelykenis, dat er altijd zullen gevonden worden, die kwaad en des goed raad zoudt strooien, ook al wierden welke menschen gevonden die het kwaad gebroedte uitstrooien, zij dan tegen het oogmerk van Jezus zoudt handelen. vervolgens in de gelykenis van het moster zood en zwindeug, dat zijn kerke van kleine beginsels groot zou worden, de verrulling hiervan, die men zelf al in 't begin van de verkondiging van het Evangelie, de uitbreiding waren weinig in getal, benevens onavanzienlijken en ongelukken, echter in een korte tijt was het de toenmalige bekende wereld delen verspreid gelyk ziet men het in de tijt der Reformatie, het waren geen aanzienlijke, die veel gemaakte, ^{die dit heeft onderaan} maar hier een Novak en daar een bachtman, en in het vervolg hebben wij gezien hee dit kleine zich uitgebreid heeft. Het word nog bevestigd, want al het goed dat er thans nog in de kerke gesticht word, heeft kleine beginsels, echter breid het zich allengs kend uit. hij voorzegt ook dat er vele valsche Profeten en Christusden den opstaan, die vele verlaten zoudt, ook zij vervuld, ten tijde van Jezus den verwoesting was het goddelike land er val van. ook dat het ^{er} vervolgen op handen werd

II, A, B, 4, 2, c

Zoo voor de discipelen als andere in die
 Christenen staat dat ~~zij~~ ^{zij} vermits zij
 hier toe hebben ^{me} slecht de Historie van
 ken opteslaan en wij zullen ^{aan} dien mel-
 ke bloedig getooulen, er zijn opgericht,
 echter zonde de pooten der heiligen derelne niet
 onvredigen, en dit is tot heden toe nog be-
 noerheid, ⁱⁿ ~~en~~ ^{het} ~~is~~ ^{heeft} ~~dat~~ ^{Jesus} ~~de~~ ^{is} ~~toe~~ ^{is} ~~gemig~~
 tige plechtigheden, van doop en avondmaal.
 in gebruik zal zijn tot de voleinding der we-
 reld, ~~is~~ ^{is} ~~uit~~ ^{is} ~~het~~ ^{is} ~~verbod~~ ^{is} ~~der~~ ^{is} ~~woorden~~ ^{is} ~~bleeft~~
 bij deself instelling, want nadat hij hun be-
 last had te doopen, en te berouwen, laat hij er
 als in eenen aeem op volgen, Ziet ik ben
 met vlieden, alle de dagen, tot aan de vol-
 evindiging der wereld. van het avondmaal
 zegt Paulus, dat hij het van den Heere on-
 fangen had, en dat zij daar in zijn dood
 moest verhandigen, tot dat hij komt.
 (nammentlijk Jesus) en dit word ook nog ver-
 nids, andere plechtigheden die bij de eerste
 Christenen plaatt hadden: als de vast mis-
 singe bij voorbeeld, zijn in onbruik geraakt,
 mecardoer, hoe ook somtijds verboden, zij
 nog in gebruik, Schoon het nog eerder te
 denken was, datre geheel afgeschafft zou
 geworden zijn, als dat het geveerd zoudde zijn
 onder de gedaante van de mis.

Waarom haalt zij hier ook gene andere
 voorreggingen aan bij voorbeeld Matth. 23:
 35-46. en die ⁱⁿ Johannes Openb. voortkomen?

Omdat die bij Matth. van de komst van
 Jesus ten oordeelen, nog niet vermits zij
 en die in Johannes Openb. Zoo duister
 zijn, dat mogelijk niemand derelne nog
 recht verklaard heeft. nu kan men de
 Godlykheid van Jesus leer niet bevisjen uit
 voorreggingen die nook niet vermits of
 duister zijn.

II, A, B, 4, d.

d. Van het lot zijner vijanden, het joodsche volk.

(4j)
 Verg. hier Matth 24: 1-33. Mark. 13: 1-33.
 3. Luc. 21: 1-33. en zie na Les. B. Bewijs
 der waarheid vanden Christ. godsd. blad.
 374-400. en Noedpft. de waarheid en god-
 lijkh. v. d. Christ. godsd. blad. 258-260

Wat heeft de zaligmaker naar waarheid
 voorspeld van de zeer onverwachten benoemde
 belegering van Jerusaleem. en de geduchte
 gehoorde blyken van zijn Waak over die

Wat het eerste betriefft de belegering van
 Jerusaleem namentlijk die zou zoo Schielijk
 en benaauwend weren, dat zoodra zij belegerd
 was, er geen ontkomen meer plaats zou heb-
 ben, hiervan waarschuwde Jezus en het tegen
 dat als dan, die zich in het joodsche land be-
 vind na de bergen vluichten, en die op het
 dak zij gaat niet noch eerst in zijn huise
 maar name oogenblikkelijk de vlucht, en
 die op den akker zich bevind, keeren niet
 eerst nog na de stad, om van zijn goederen
 te haalen, wijl hier toe de tijd te kort zou
 wesen. dat nu zij nauwkeurig verruld.

want nadat er al twee maal, het voornemen
 om Jerusaleem te verwoesten geweest was,
 eerst in het twaalfde jaer van Nero, trok
 testus president van Syrien met een leg-
 op, echter belegerde hij ze niet, maar die een
 aanvallen zijn opvolger Vespasian, trok
 met een sterke macht in Palestina,
 veroverde geheel Galileen, richtten om
 de joden groote verwoestingen aan, trok ver-
 volgens met zijn macht voor Jerusaleem
 echter zijn besluit om het te belegeren
 wierd verkindert door de tiidschen komst
 de dood van Nero, die innendige bevo-
 tens in 't Roomsche rijk bewoogen her-
 weder aftrokken. eindelijk maakte de

II, A, B, 4, a, d.

Zoon Titus een begin van de belegering, den
 54 April in het 70 jaar na Christus' geboorte
 verscheen met een leger van Sedtig duizent
 man, in het aangericht der Stad begon de
 Zonne met alle geweld te beligeren, deselve
 vondsomme insluitende met een muur,
 om de belegerden alle hoop van ontvreden
 te benemen, en om Zoo door hongersnood
 te dwingen tot overgaaft, wat het tweede
 van de geduchte onghedoorde slijken van
 Zijn wraak over die Stad betreft, die Zoo
 Zoo waer Zijn dat er voor, of na die tijd
 geen grooter plaact gehad heeft of hebben wil
 en indien de dagen van de belegering niet
 verkort waren, geen mensch soude behou
 den geweest Zijn, ja Zoo waer soude het
 weten, dat als of de krachten der heme
 len beweegd wierden en de Starren uit de
 Zonne vielen, de Zon verduisterd, en de maan
 haer schijnsel niet gaf. welke by neek wij
 den onvergelyklyk opgerat moeten wor
 den, en te kennen geren geduchte oorde
 len: dan zou men Zien het teken van
 den zoon des menschen, niet den Zoon
 des menschen zelf, maar een bewijs dat
 hij waerheid voorzeft had, en wie over
 Jerusalems inwoonard besaeking deed
 over het gruwelyke hem aangedaan.
 dit is ook nauwkeurig verrild. Josephus
 Zegt, dat er geen stad ooit zulke een on
 gelukkig lot ondergaan heeft: endat
 van't begin der wereld geen tijd Zoo vru
 baar in looshid geweest zij, als dese.
 om maar enige voorbeelden by te brengen,
 te yotapata kwamen veertig duizent om,
 na dat Gamala ingenomen was hebben
 Zich vijftuizent van de belegerde van
 een Rote gestort, en de overige wierden
 zonder verdschooning, tot vier duizent in
 't getal, het leven benomen. de inner
 dige verdelheid in Jerusalems, richtten

II, A, B, 4, d, d.

ook gedachte verwoestingen aan; de Sclaven
brachten in eenen nacht, agtduisent en vijf
honderd, menschen om het leven. de drie
partijen waar in Jerusaleem verdeelt was
Johannes, Eleazar, en Simon, verbodten
elkander van binnen, terwijl de van buiten
door de Romeinen bezaaid vierden.
in de belegering der Stad zijn elfmaal
honderd duisent door den hongers of op een
andere gemeldige wijze omgekomen: de
hongers was zoo groot, dat de Ouders en kind
der elkander het voedrel met gemeld
rukte, vele verradijden zich met, leen,
hooi, ja zelfs met onk, het ging zelf
zoo hoog, dat de moeders hunne zuig
lingen aaten, ende Straaten waren ver
vuld met lijken die door den hongers ge
sneets waren.

Wat van de inneming en verwoesting
van de Stad en Tempel?

Dat er geen een steen op den anderen ge
laten zijn worden, dat is, dat ze geheel
de verwoest worden. dit heeft ook zijn re
vulling gehad; want na dat se vijf maal
de beligen had geneest, eindigden het met
de geheele verwoesting van Stad en Tempel
Jotus wilden wel de Tempel verschoonen
maartegen zijnen wil staaken de Soldaten
ze in den brand, de veldheren maakten spo
omse te blussen, maar te vergeeft, de rich
dommen des zebren werden geplondert de
heilige plaanten met het bloed der goden
giverst, en den geheelen Tempel, beurend
alle omringende gebouwen, ^{wie} sed honderd re
gen endertig Jaar nu des zelfs wederop
ming in den asch geligd. en na dat bij
innemend der Stad, de gerangenen Joden

drijvende in openlyke Schandspelen voor de mel-
de dieren gevoepen zijn, wierd de Stad op het
berel van Tithus tot den grond toe geloopt.
Josephus verhaalt ook, dat er zelfs geen ken-
merk van hare voorgaande bewoening over-
bleef.

Waat van de verleiding der valsche Pro-
pheten kort voordien tijd?

Dat er vele valsche Profeten, en Christen-
sen zonden opstaaen, die er vele verlieden, en
grote wonderheden zonden verrichten, hij
waarschuwde zijne discipelen daar tegen
zij zonde zich tot niet laten verleiden,
want men zou zeggen zie hier, en zie
daar is de Christus, dit is zoo ook ver-
vuld; in den jaren 43 was er een bedrager
die een menigte volk verleidde, en voor-
gaf dat hijle oopen wonderdadige rijk-
te droogd voort door de Jordaan zou lei-
den; in den jaren 63 onder de regering
van Nero, was Juida rol bedrager, die het
volk tegen de Romeinen op slookten, groot
te wonderwerken beloofde, en het zelve be-
woog uit de stad naar de woestijne te gaan
in dien zelve tijd, kwam een Egyptenaar,
te Jerusaleem; gaf voor een Profet te zijn,
en maakten eenen grooten aankomst: ten
tijde van Porcius Festus ontrent den ja-
ren 60, beloofde een loorenar de goden van
alle onderwerping te verlossen, wanneer
zij slechts hem in de woestijne volgden;
ja, zelfs toen den Tempel al in brand stond,
lieten zich nog de schuldrent menschen, man-
nen vrouwen en kinderen, door een leugen
Profet wijs maken als zij op een hoogte bij
den Tempel klommen, daar, van God ver-
lossing mederranen zou; de Romeinen
staken die hoogte in den brand, en dus
bragt niet een van dese bedrogenen het le-
ven er oeff.

Wat van de voorgaande uitbreiding des Christendoms?

Dat eerst het Evangelie over de gehele werelt gepredikt zou wesen, tot getuigenis mit aller volkenen; en dan zou de verwoesting komen; bij de uitkomst is het ook gebleken, voor Jerusaleem verwoesting over veel het Evangelie in de toendrie beken de werelt deelen Aziens, Europa, Afrika, gepredikt, de brieven aande gemeenten van Rome, Corinthus, Ephesus, Philippippi, Thesalonica, ^{geschreeven} zijn daar berispen van.

Heeft Jezus ook nog een andere bijzondere tijdsbepaling gedaan vande gebeurtenissen?

Ja Hij heeft ook gezegt, dat het thierende geslacht niet zou sterren, voor dat alle dese dingen geschied zouden zijn; en dit is ook verrult, want de te nieten dat van den joodschen Staat en Godsdienst is voorgevallen den 8. September, in het twede jaar der regering van Vespasianus, veertig jaar na dat Christus het rooie zeigt heeft, wat Jerusaleem noch den Tempel niet meer in wesen, volgens Jesaias verhaal.

Ik niet de valte verzekering, die de Heiland van dese dingen geeft, opmerkelyk?

Ja want Hij zeigt vander voorsagging datre valte stont dan Hemel en Aarde, want die zoude voorbij gaan, maardere woorden openblyk.

Zet het aandere voorsaggingen ook opmerkelyk bij, datre openblyk zijn bekend geweest voor de verhooren verrulling?

Ja Mattheus heeft het aan het godskele volk, en Marcus aande Romeinen bekend gemaakt, nu zijn wij zeker dat het een voorsagging geweest zij, het is daerdoor ook verrult.

II, A, B, 4, 2, d.

voor Laster, die de vijanden van het Christendom, anders konden uitstrooien; als zij hebben dit maar geroegt, na het gebeurt was; en derhalve het is geen voorzegging.

Is de overeenstemming van drie Evangelisten in 't verhalen van dese voorzeggingen niet aanmerkelijk?

Ja want zij zijn haast woordelyk het zelfde: uit dien hoofde is 't wel waarschynlyk dat Jezus in zyn leeren, van dese gewichtige gebeurtenis, een afschrift gemaakt heeft.

Maar mag het zijn toegekomen, dat Johannes hier van niets heeft opgetekend?

Dit heeft twee redenen: voor eerste, om dat hij zyn Evangelie geschreeven heeft, na dat Jeruzalem al verwoest was, ten anderen is 't gewoon, dat geen 't welk de andere in 't geheel niets of aanblijppen, breedvoerig te beschrijven.

Hebben dese voorzeggingen ook niet een' gezonden invloed gehad op 't gedrag der Christenen van dien tyd? En is dat ook niet bij dit bewijs van gewicht?

Ja, want bij de eerste aannadering van Laster, nam reed een groot gedeelte der Christenen de vlucht naar Pella (een Stad aan gere zijde der Jordaan) en het is waarschynlyk dat niet een die Jezus leer aangenomen hebben, er in zyn omgekomen; nu is dit ook van gewicht bij dit bewijs; daar in ziet men de nauwkeurige zorg die God gedragen heeft voor die gene, die het woord van Jezus geloof hebben.

Kon de zaligmaker dese gebeurtenissen niet wel uit de tyd omstandigheden welke hij beleefde, waarschynlyk vooruitzien?

Nien; het was niet te gissen dat er oorlog zou komen met den Romeinschen Keizer, dan dien toen ter tyd als Jezus het voorspelde, met de Herodische familie in vriendschap leefde ook niet dat de Romeinen Jeruzalem zoo geheel verwoestten zou: daar ze, volgens hunne gewoonten overwonnen Sceden, naar hun eigen wetten plaachten te regeren, en hun een Stad houder toetteden, die Schat

ting van hun vordende, verder, was het niet te denken dat de goden, de vriendelijke aanbieder tot overgaaf door Christus, zoo aan den Dood zonden versmaad hebben. en dat de Romeinen den Tempel zoo geheel vernield zonden hebben; daavre van zulke grootte gebouwen veel werk maakten, en wie toe het voorzien hebben? dat de Goden, die Christus bij alle zijne machtige daden, en nu omvattelijke leeringen nootdoods bleven versmaaden; zoo gemiddelt valliche Profeten zoudt ontvangen, en wie toe het kunnen berekent hebben dat de leer van Jesus, in zoo een korte tyd over de gehele wereld gepredikt zoudt zijn, en van toe welken in gelooren aangenomen, daar toe gekruisten tot verlosser en Heilig gemaakt, en daar bij de grooten der aarde tegen zich had, en tot nog toe niet anders, dan geringe en ongelovende menschen, tot Geranten kon opbrengen.

Hebben de Joden ook zelden niet veel weten schap gehad van dese voorspellingen des Zaligmakers?

Ja want toen Jesus na den berg gelieven om gebruikt te worden, vordende hij aan de hem volgende Schaar, hoofsprake het zalig zij Luc. 23: 28-31. men die hier van ook een trek, in die valliche getuigen die door de Joden gesoekt waren Matth. 26: 68. zij vordende daer Jesus woorden wel; en naar hantende die toe daar niet opgevallen zijn zoo de Jesus, hier van niet hadden konen spreken; de Joden brachten ook tegen Stephanus de beschuldiging in die Hand. 6: 14. hoe toe konde die daar, aan komen, zoo toe en nootdoods van gemeten hadden?.

Wat heeft de zaligmaker van Jerusaleem voor zeggd, dat door al de eeuwen heen tot toe is vervuld?

Dat het onder de magt van vreemde volken zijn zal tot dat de tyelen der Heidenen vervuld zullen zijn, 't geen niet onduidelijk blijft, als men Luc. 21: 24. verg. met Rom. 11: 25. en dit wort nog vervuld, want na dat de Joden het onderscheid onnaalen geprobeert hebben om Jerusaleem te herbannen onder Kanden en ook door een afvalligen Keiser Juliaan; die uit vrymond schap tegen het Christendom, en om de voorspellingen van Christus te dwars boonen, hien daarin heeft ontfsteld; de werkliden aen den gang geande. quam er vuur uit den grond des ovelen van heiliden van 't leven berofft wierden; 't geen toen als een wonderwerk vord aangemerkt, doch dit kan wel natuurlijk veroorzaakt zijn, door het ontblooten van de Salpeterige Stoffen die door het bijkomen der buiten lucht in brand gevloegen zijn; hoe het zij, het wds weder een middel dat den boom gestaakt wierd, en tot Joden toe wist het nog in de handen der Mehamedaanen.

En wat van het verder lot des Joodschen volks, dat tot op den huidige dag zijne vervulling krijgt?

Datte een volk op zich zelve vonden blijve, zo, datte wel over de gehele aarde zoudt verspreid worden; echter zij niet met andere volken vermengen. en dit heeft nog zijne vervulling; 't geen opmerkelijk zij deare zo vele verdorft kingen ondergaan hebben; andere volken hebben het vo die meerder als zij waren, hebben het vord tend geweld niet kunnen uitstaan; maar zijn onder andere vermengd: als de Meiden, Assyriens, Romeinen van vian niets meer dan den naam is overgebleven. de Joden echter zwerende de gehele aarde over; en vermengen zij, met geene volk

b. Uit dese voorspellingen nu blijkt ons ook weder de Godlykheid van de leer van Jezus

Wat wordt er tot het doen van zulke voorzeggingen vereischt?

Alwetendheid of Almagt; Zoo doet hij weet, wat er geschieden zou, of daar kan Stellen t'gaan hij zegt, te geschieden.

Wie dan Jezus zulke voorzeggingen gedaan heeft, wat volgt er dan uit?

Weder de Godlijkheid van Jezus, en leer, wijl God door het ~~aanwaken~~ vernieuwen der gedane voorzegging, om een valsche leer, berettigen zou.

Heeft Jezus zich ook op zijne voorzeggingen beroepen, als op bewijs van zijne Godlijke zending.

Ja, nadat Jezus het verraad, van één der discipelen voorzeggt had, zegt hij er bij, ik zeg het u eer het geschied is, op dat alle het geschied zal zijn, gij gelooven maugt dat ik het ben: en na dat hij zijn weg gaan, ende zending van H. Geest voorzeggt had, laat hij er ^{het zelf} mede zeggen: eindelijk, nadat hij het lot zijner volgers en zendingen had voorspeld; zegde hij, dese dingen heb ik tot u gesproken, op dat wanneer die mine zal gekomen zijn gij d'er alre moogt gedenken dat ik het u gezegt hebbe.

Erkennen de goden selve niet in Jezus zijn volgens de onderrichting hunner gewijde boeken dat zulke voorzeggingen te doen alleen God werk zij?

Ja; zie Job. 41: 44: 48, waar tot beschaaming van zulke die afgooen eerzeggt zegt word; laater toekomende dingen voorzeggen. endan word het duidelyk vergevonden, dat het, het werk van den ware God alleen zij.

Kan 2 Petri. 1: 21. hier ook tot een bewijs dienen?

Nee; wijl wij nog niet bewezen hebben,
dat de Schriften van Petrus Godlyk zijn.

Maar heeft de zaligmaker Matth. 24:
29-32. en elders niet voorgege, dat de volken-
ding der werelt nabij was, en hebben de Apo-
stelen zelven sich hier mede niet bedrogen?

Wat Matth. 24. belangt is duidelyk
genoeg, dat er een voorzegging gesaand is,
van Jerusalems verwoesting: ook is het
uit de gesegde onder Apostelen geensints
op te maken, dat zij het anders begrepen
hebben, want Paulus leert, dat de volheid
der Heidenen eerst moet ingaan. Hij
noemt sich zelven op de ene plaats, on-
der die gene die levend overgebleeven zijn
bij Jezus toekomt: maar ook op een an-
dere weder, onder die gene die opgewelt
zullen worden. Isd hier geen bewijs in.

B. De opstanding van Jezus bekrachtigt de Godlykheid zijner leer.

(43)
Hoe moet dit bewijs worden ingericht?

Is dat wa eerst de waarheid van de Op-
standing bewijzen: en dan dien, welk krooft
van bewijs, daar in ligt, voor de Godlyk-
van Jezus leer.

a. Voor de waarheid der gebeurtenis hebben wij eene genaegsame zekerheid:

(44)
Op welke gronden rust die zekerheid?
ter antw. diene het getuiskende met a. en b.

a. door de getuigenissen van 't Heilands Vrienden;

(45)
Hoe kunnen wij hier het geluigenis van
't Heilands Vrienden laten gelden?

Voor eerst, wijzen volkomen kennis van
al het gebeurde hadden: ten anderen, wijl er
een genoegzaam aantal van getuigen gemeld
zijn: ten dorden, zij waren naarheid lieven
de menschen: eendelyk ten vierden, het was

onmogelijk, datre de wereld - de joden
de Jerudalimmes - hunne tijdgenooten -
hunne rechtens - hunne en Jezus tyden
met een valsch bericht misleiden zoude.

Hebben zij zelven volkomen kennis
gehad van de Zaken?

Ja, voorzeker, zij hebben niets getuigt
dan het geen ze gezien hebben. want ve-
tig dagen na zijn Opstanding, was hij met hen
verkeeringe: hij verscheen hen, en niet al
het volk: zij hebben met hem gesproken en
georonden: ja, Johannes getuigt zelf, dat
niets geschreeven hebben, dan 't geen de
hem oogen gezien en met hun handen ge-
tast hebben van het woord des levens.
ten anderen, zij waren niet verwachtende
hij uit den dooden zoude opstaen, want
toen Jezus het in zijn leven ~~was~~ voorside ver-
den zij het niet en het was roosken ver-
gen. Dit blijkt in 't gesrag van Petrus
en Johannes, die nadat het hun was aen-
gekondigt, dat Jezus in 't graf niet ver-
vonden, liepen tot het dalre: ende
reden wat, wyl ze de Schriften nog niet
wisten, dat hij van den dooden mocht
opstaen ook in dat van de Emmaus ge-
geren, zij daer, tot die wederreisiger
hoopte dat hij was de gene die Jezus ver-
lossen zoude. (ten derde) zij bleven na
dat het zelf geschied was, nog ongelov-
want toen Jezus, aan hun voor het eerst
verscheen dachten zij datre een Geest
gen, Zoo dat hij zelf ten gatingen van hen
tegendeel zijn handen en voeten mocht
men, en toen ze het van bijdschap met
niet kondengelooven: vroeg hij om wat
eeten, vervolgens verneest hij zelf hun
ongeloovigheid, om datre het gatingen

II, A, B, B, d, a.

Godlijke Openb. door Jeshu

van die gene die hem gezien hadden niet geloofde: Ja Tomas wilde zelf op het getuigenis zijner mede Apostelen het niet gelooven, hij zeide ik zal geen bint gelooven voor dat ik zelf de teekenen van dijn handen en zijde betast hebben. (ten vierden) De kragt der waarheid overtuigde en zoop datte niet konde nalaten er van te spreken. dit ziet men in Petrus en Johannes die toen Rechterlijk onderzocht werden over de genezing van een kreupel mensch tegen hunne Rechters zeide, oordeel gij zelf of het recht zij, u lieden meer te horen dan God, want wij kunnen niet nalaten te spreken 't geen wij gezien en gehoord hebben; en vervolgens gaven zij weder (na datte met de overige Apostelen om de verdere uitbreiding van het Evangelie gebeden hadden) met groote kragt getuigenis, vande opstanding des Heeren Jeshu, en daar was groote genade over allen, eindelijk ten vijftien, beroepen zij zig zelf voor hunne Rechters op de Godlijke hulp onder alle de vervolgingen die de Joden aenrochten tegen hen om in 't verkondigen deses waarheid te belemmeren. Zie ten bewijzen de verontwoording van Paulus voor Festus Hand. 26: 25-23.

Is er een genoegzaam aantal van getuigen voor Jeshu's opstanding?

Ja Paulus telt er een aantal op. 2e 1 Kor. 15: 3-8.

Kunnen wij op hunne waarheid hopen veilig aan, in 't geven van dit getuigenis?

Ja, voor eerst zij stonde in een goed vermoeden bij de menschen, dit blykt in de verantwoording van Petrus, toen de

Apostelen beschuldigd worden van dron-
 kenschap (op het Pinkster feest, bij de uitstee-
 ting van den H. Geest) delen en zijn niet
 dronken gelijk gy vermoest want het is en
 de derde nu van den dag dat is na onze
 kening 3 morgenstijp rogen vuren) Peter
 wildt zeggen dat kunt gy van ons onopoor-
 like menschen immers niet denken, dat wy
 zoo vroeg in den morgenstond dronken zijn,
 indien zij nu voor Slechte menschen hadde
 bekend getoorn, van hoe deze verontsch-
 dige niets afgedaan, want het is voorde
 die sich aanden drank gewent hebben ge-
 weens werk, sich in de vroegte dronken te
 drinken: ook blijft dit nog naor, na de
 er op dien zelven dag drie duizend zielen
 tot het Christendom zijn toegedaen, en
 zij dagelijks eendragtelijk in den Tempel
 en; predien niet alleen God; maar; zij
 den ook genade bij het gentche volk.
 ten anderen hebben zij sich ook op het ge-
 genis, en het oordeel der Rechteren be-
 pen; dit blijkt in de verantwoordinge van
 Petrus en Johannis, voor den joodsche
 Raad, tants over een yelocad van een he-
 pele gezond te maken in den naam van
 Jesus Rechtelijk onderzocht zijn; Die Hand.
 4: 19, 20. vervolgen Die men hier van no-
 een trek Hand. 5: 35; 32. ^{dat} na de Apostelen
 in de gemeine gescreven is, geset waren,
 reden datre zoo veel wonderen versie
 en daar door veel opgank bij het volk
 verkregen hadden, en door een Engel
 Delf uit het ~~het~~ zelve geleid zijnde; ^{men}
 ten zij weder ter verantwoordinge kom-
 maar op Petrus in de andere Apostelen
 het woord roerende Die, deen hier
 God opgewelt ^{en}; ^{dat} nog blijkt dit de-
 lijk, in de gesegden van Petrus toen

zich zoude verantwoorden voor Agrippa
 die kennit had van ^{alle} die roorzallen Die
 Hand. 26: 2. indien hij nu een leugen had
 voorgesteld, zoo had hij dit voor zoo een voor
 recht niet te rekenen, wylse daar door
 anders zoude bekend worden. ten dardent
 hebben zij onbewimpeld, zonder enige be
 dektheid de waarheid gezegd, gelijk wij
 zien in de zoo even aangehaalde verant
 woording van de herstelling van dien
 kreugelen mensch Die Hand. 4: 10.
 ook in de verantwoording van Peterus
 en de Apostelen Die Hand. 3: 30.
 ook in de verantwoording, van Stepha
 nus, daar het ten gevolgen had dat
 hij van het leeren berooft werd Die
 Hand. 7: 52-56. ten vianden, als men
 hunne verantwoordinge die zij worden Jood
 schen Raad gedaan hebben, nauwkeurig
 nalezen, welk wij vinden Hand. 2: 3: 4: 26.
 dan zien wij daar in hun beleid, oordeel, en
 ernsthaftigheid. ten vijften hebben zij er
 ook zwaare voorvolgingen voor uitgestaam
 dit kon hun echter niet afschrikken; het
 welk blijkt in't geen Paulus aan de gem
 meente van Korinthen Schrift 1 Kor. 15: 29-32.
 wyl het na menscheijke bereke
 ringe wonder was, dat hij niet al te
 epeleren voor de wilde dieren in open
 lijke Schouwspelen geworpen was, hij
 stierf alle dagent Welk hij betuygen
 bij zijn roem die hij had in C. J. Die
 verder Hand. 3: 42. na oot de Apost
 len voor den Joodschen Raad had den
 moeten komen; en ijegeset waren
 en daar bij verboden niet meer in den
 naam van Jezus te prediken; hielen

Zij eektes niet op, alle dagen in den Tempel
 in bij de huisen te leren en J. C. te verkon-
 gen, ook blijkt het in de ganttsche Reden-
 ring die Paulus hield Hand. 20: 38-39
 Daar hij de Opzieners van de Ephesische g-
 meente had op ontboden, om hen op nieuw
 nogmaals de beroring der gemeente ad-
 teberelen, hij gelegenheid dat hij na Jer-
 salen Reidsde rijd de H. Geest hem van
 tot Stad betuigd had, dat hem banden en
 verdrukkingen aantstaande waren: o
 dat die zijn aangesicht niet meer dien
 Zegt hij onder anderen aan hen, dat hij
 had agter gehouden, om hen te verhande-
 van den Raad Gods, en t geen hun nu
 tig was, niet tegenstaande bij vele op-
 boeking, en laagen van de Godden he-
 uitgestaan, en nu betuigde hij nog, dat
 hij op geen ding en achten, en zijn le-
 niet diebaer en achte voor zig zek-
 opdat hij zijn loop met blydschap tot
 volbrengen.

Zouden het hun ook wel mogelijk ge-
 weest zijn, de wereld - de goden - de gem-
 lemmers - hunne tydgenooten - hunne
 ters - hunne en Jesus vyanden met een
 valschbericht te misleiden?

Neen, want het is onmogelijk, dat
 een leugen, agtien hondert jaar lang
 de wereld Zoo voortdieren, Zonder nu
 eens ondeckt te worden. in gelijks
 ook van de Joden onmogelijk, wijl de
 zig niet door een zaak waar voort
 een groot Schelmstuk van hun ont-
 wierd, (naamentlijk) dat zij zelf mo-
 derd van Jesus geworden zijn Zou-
 luten misleiden; ook niet de gem-
 lemmers, daar was het voor geval-
 en aan elk bekend, dit blijkt, in

vraag die de Emmaüs gangeren, met
 zoo veel verwondering, aan diem bij ko-
 menden Reizgenoot deden, Zijt gij al-
 len een vreemdeeling te Jerusaleem, en
 weet gij niet, de dingen die desor da-
 gen daar in geschied zijn? ook niet
 hunne tijdgenooten, wijs te niet eene
 verkondigden, die voor lang was gebeit
 maar juist in dien zelfstantyd, en dus
 van elk ond' erogt kon worden. ook
 niet hunne Rechter wijs zij die geene
 waren, die het dood vonnis hadden aan
 hem ter uitroep gebracht, en dus. Jaer
 wisten, wat er omtrent, hem was voor
 gevallen. ook niet hunne en Jesus vij-
 anden, want imand, die voor Jesus ten
 goden was ingenomen, had zig kunnen
 laten misleiden: maar imand vijan-
 den te verleiden, dat id volstrekt on-
 mogelijk, te meer daar het hun belang
 was, indien het zoo niet gebeurt was,
 het niet kroegt tegentestaam.

b. door de stil zwijgende toestemming van 's Heilands vijanden:

(46)

Levert het stilzwijgen der vijandige
 Joden, ook der Rechteren, voor welke
 de apostelen kwamen geen bewijs op?
 Ja, wijs de apostelen opentlyk in den Ten-
 pel, en overal waar ze maar gelegenheid
 vonden leeden; en de waarheid van Jesus
 opstanding ten grondentelde; Nu vinden
 wij nergens dat de goden hem hys mede be-
 schutdige hebben, integendeel zij brogten
 hunne kranker tot hen, om genezen te wa-
 den: ~~de~~ de Joden niet alleen, maar
 zelf de Rechter die er het groot's belang
 bij hadden, wijs op hun geroep een dood
 slager vrijgelaten, en Jesus gekruist
 was, hebben het hun nooit tegen gespro-

hen noch als verbeiders van zulken getuigen leugen (als der geweest zou zijn) of schuldige of gestraft, om aldre, al, de optelen voor hien Deeden komen, en daren hen verantwoording deeden, barsten hien van Spijt, en wisten niets in te brengen dan; lieten de gevelen, dreigen, en geder, in den naam van Jesus niet meer spreken; indienze nu van Jesus opstont niet volkomen overtuigt na daren gemaet zij soude hien wel als valche leeraard en bedrieges gestraft hebben, te meer, om hien door, met Jesus te verwaardigen. ook was Agrippa zoo over van de waarheid (na dat Paulus zich oeffen weterenschap beroepen had) dat hij hem gij beweegt mij bijna een Christen te worden. Zoo dat en het gedrag van Jordanien van de Rechters, weer een wijb voor de waarheid van Jesus opstont ding, opleest.

Leert de bekeering van zoo vele anderen ook geen bewijs op!
 Gij want indien de opstuning van een versintal had geweest, dan hadden den es zich niet door laten overtuigen, wij hier wel wisten al het geen es onse diens was voorgevallen; maar ge wijf zij die op Prediking van hem, hebben laten tot hien loof in hem bewegen (Gelyk bij voorbeelde op het Pinksterfeest daare Peterus en de dore apostelen, tot die zette Jozen die Jesus door de handen der Keisaren gelyk hadden hem als een opgewekten Knecht en maker verkondigen, werden zij verblagen vroegen wat zullen wij doen, Peterus en woordende gij moet in hem gelooven, te warden es wel drie duisent op een dag te saam, en vervolgers, die zedig warden, zich vast hielden, aande leere der apostelen die met groote kragt de ^{waarheid} van Jesus zing gelyke, God preken, en genade bij

gantsche volk verkreugen) Zoo leert dit weder een bewijs voor de opstanding van Jesus op.

Leeren de weinige en Slechte tegenwerpingen van Joben, Flidonen en heden daagische ongelovigen geen bewijs op voor de goede Zaak van Jesus opstanding?

Ja, want Zij gemaakten tegenwerpingen de gewone van de Joden is, de discipelen hebben Jesus gestorven, als de wachter bleef per, maar dit word door hun eigen gedrag tegengesproken, daar Zij Ze geen van bid gestraft hebben, en Zij waren Joden toegewend, en verdragen volk in de Zaak van Jesus, maar boosaardig, en hard nek. Jezus houd de opstanding voor Jesus voor een vordingstel; of, dat Jesus vromden Zij hebben laten beoogen; maar dit is zoo even gehoord, dat niet de minste schijn heeft, maar het tegenwoordig is ook brengen Zij nog in, dat Jesus in dien hij opgestaan was, Zij aan Zijn vijanden moeth verhoord hebben, maar dit was onnosdig, Zij zouden tog niet geloof hebben, behalven dat Jesus, die deen ook weder aan nieuwe mishandelingen had blootgesteld. indien hij uit den dooden niet was opgestaan. Zij zouden wel vreschter tegenwerpingen gedaank hebben; maar dewijl de dit niet gedaank hebben, zoo leert dit ook weder een bewijs voor Jesus opstanding op.

d. Zij leert van een allerkrachtigste bewijs op, voor de Godlykheid van Jesus leert.

(47)

Kan de opwekking van eener gestorvenen op zich zelven een gunstig vermoeden geven van het godlyk welgevallen in sulken opgemetten? En wat volgt hier uit in't geval van Jesus?

Ja, want indien zoo een vrandsch tot meer van god gelijft had, dan sou Hij hem die gunst niet bewijzen van hem

II, A, B, 3, 4.

weder in 't leven te herroepen, maar
 intoont God dan, dat hij voor dien naam
 op deze wereld, weder nog wat te doen heeft
 en wanneer dan Jesus uit den dooden o-
 wekt zij, blijkt daar uit dat hij een de-
 saam mensch moet geweest zijn die
 God lijk goed keuren wegdraagt, anders kan
 God de wereld niet en by uitstek groot
 verleiden weder verruis.

Wanneer iemand by **riichtenlyk** wor-
 ten ~~aan~~ **veroordeeld** nadrie dagen in
 het graf verrijft, wat mag men daarvan
 besluiten? En van wat kracht is dat
 't geval van Jesus?

Men mag daar uit besluiten, dat
 iemand onrechtvaardig het leven her-
 oeft, daar God en opentlijk blijkt ver-
 geeft, door hem weder in 't leven te her-
 roepen, en demijl niet Jesus om dijn le-
 ven hij predichten, het dood vormis heeft
 ten onder gaan: zoo heeft God door hem
 den dooden op te maken, een opentlijk
 van goed keuring gegeven; zoo doet
 Staat kunnen maken dat zijn le-
 ven lijk van God lijk oorsprong zij, want
 heeft God de wereld niet sprak bedro-
 't geen onmogelijk zij wijl dit Strij-
 den niet al Gods deugd en, en volke
 heden, en dan zou hij dus ophoud
 God te zijn.

Wanneer iemand in dijn leven rank
 als een God lijk gerant erkend is, en de
 kentenis voor dijn dood verwacht is
 geheel verdwijnen zou, wat moet dan
 het gevolg zijn, wanneer zoo iemand he-
 leeft? En van welken toepassing is
 op 't Heilands geral?

Het gevolg is natuurlijk, dat het lijk
 verdwijnen weder herleeft, men begint
 weder voor een God lijk gerant te

en had hij iets geregt te zullen gebeurten, het byna
 braven gelooft word weder opgewaakt, en dit kon men juist op Jesus geval toepas-
 selyk maken, wyl het gelooft van zijn desie-
 pelen, aan t waggelen was, dit doet men in
 de Emmaus gangeren, die avondien onbekin-
 den, (zo sij dachten) verhaalen hoe het met
 hun vriend (naam over die 200 des roeps waren
 en 20 ernstig spraken) was afgeloopen, ge-
 ren die mese, kon bijna braven gelooft
 te kennin "wij hoopen (zeggende) dat hij
 was de gane die gwael verlossen Jansse,
 Hoog benerend dit allelyt het hegend derde
 Naag, van dat dese dingen geschied zijn, mee-
 na dat Jesus uit den dooden was op gestaan
 sijne op nieuw wederom over sterft in hun
 gelooft, en God heeft ook voor hem uit den
 dooden op te wekken, voor aangerant van
 hem erkent, en dult kunnen wij es ook op
 aan, dat hij een Godlyke her verhoordigt
 heeft.

Wanneer God iemand bij zijn leven
 heeft uitgegeven voor een Godlyk gesant
 en Gods loon, hij sterft daar op, en hij
 wordt uelang op gewekt, welken gelyk
 mag men daar uit trekken? En hoe
 loont dit int geval van Jesus te pas?

Dat hij waaglyk de loon van God zij, wyl
 God door hem uit den dooden op te wekken, dese
 gelegend met zijn goedkeuring bekrachtigd heeft,
 of loo hij het niet mede dan loo God op een gre-
 melijke wijze het menscheom bedrigen, t ge-
 onmogelyk idien God lasterlyk te danken,
 en dit loont int geval van Jesus ongeuen
 wel te pas, want op dese betydenis is hij gestan-
 ven had hij dit onaar willen herhalen toen
 hij voor de Rechtbank van Pilatus stond,
 teker had hij het dood vormis ontweken,
 wie Juff Paulus ons dat hij krachtlyk is
 bevesen Gods loon te zijn, door de opstanding
 uit den dooden.

II, A, B, C, b.

Is het niet van veel gewicht, dat Jezus
affijne opkleding gezegd en er zich, als op
krachtigste bewijs zijner Godlyke Zending, of
beroeven heeft?

Ja want heeft Jezus het als een bewijs zijner
Godlyke Zending bijgebragt: en heeft God hem
uit den dooden opgewekt, dan blijkt het te
dat hij van God gesonden was, en Zijn be-
maet dan ook een Godlyke Openbaring te
helsen. dat hij er Zich op beroepen heeft
uit het volgende, bij gelegenheid dat Jezus
geleerd had wilde de Schriftgeleerden, en
Judeen een teken dien, Die wat Jezus
op antwoord Matth. 12: 39, 40. hij wilt zeg-
gen, ik heb al veel tekenen ter uwer over-
gingen gedaan, dat ik van God gesonden
maar gij geloofst het niet, nu dat er
een gemistigt, en beslissende geschied
(namentlijk), dat, ik, de Zoon des mens-
uit den dooden dal op staan; en indien
dit is niet, er van overtuigd dan dal
niets, in Staat Zijn. ook hebben het Jezus
vijanden geweten dat hij er Zich op beroep
heeft, dat blijkt uit zijn gebed; na dat
begroven was, gingen die Overpriesters, en
Judeen tot Pilatum, om te verzoeken, dat
het graf verregelt zou worden, want
geen, wij Zijn indachtig dat deze ver-
nog bereidig gezegd heeft, na drie dagen
dal ik op staan. eindelijk, Jezus heeft er
Zich ook op beroepen, bij gelegenheid, dat
hij alles uit den Tempel dreef, die daar
verhoekten, vraagden de Joden aan hem
wat tekenen toont u ons, dat gij daren
gen doet? hij antwoordden breekt daren
pel af, en in drie dagen dal ik den reu-
der oprichten. Johannes zegt ons dat
uit Jeru, van den Tempel zijns licha-
Wordt niet en het getuigenis der Apostelen
en het bewijs van de Godlykheid, van Jezus
ter uit de opstanding berestigd door het op

man hebt Hand. 1:22. h. 2:29, 24. h. 19:
 29—31. h. 17:3, 31. Rom. 1:24. h. 10:9.
 1 Kor. 13:3—14. 1 Tim. 3:16, 18. Tit. 2:13, 18.
 Ja, want Dijn Steld in het zoo gewichtig dat
 Zelf toevre een Apostel verhozen, in plaats
 van Judoas, welk een moelt waren, die
 van Johannes tijt af, tot aan gesels op sta
 ding toe getuigen hadden gemaekt. het
 was ook de voornam in houd hinner Pra
 diking, Petrus begon er mede bij de Joden,
 ene Paulus eindigde er mede, hij begon er
 Dijn Prediking mede bij de Heidenen.
 aan de gemeente te Rome schreef hij,
 dat het een krachtig bewijs, dat hij de
 Doon van God was: en op een andere plaas
 die met het harte gelooft, dat God Jee
 sus uit den dood en had op gemaekt, die
 wierd Valig. aan de gemeente van Koo
 rinthoën schrijft hij, dat hij hun ten
 eersten overgegeven had, te geen hij ook
 ontfangen had, dat Christus ten derde
 dagen na de schriften opgestaan word,
 en brengt hun weder getuigen van dese
 gebeurtenis onder het oog, die het gesels
 hadden, waar van vele een Paulus
 dit schreef, nog leefden, Redeneert er
 verder met hun over en zeft, indien
 Christus niet is op gestaan, dat doen de
 prediking, en hun geloof ijdel was.
 in den brief dien hij aan Dijn Doer. Tima
 theum schreef, telt hij het onder die
 waarheden op, die een pilaas en vastig
 heid Dijn, die 1 Tim. 3:16. hij vermaent
 ook Titum, dat hij daar van spreken
 vermanen, en bestraffen Dou, niet al
 ernst, en niemand hem daar in moegt
 vertragen. nu word daar in het getui
 genis van de Apostelen, op het krachtigste

om datre ket, als de voornamen inhoud
hunner Prediking voorgesteld hebben
ook blijkt er de Godlykheid van Jesu
les in, want zij hebbent, als de groen
van de Gods dienste les verkondigt.

6. De Zonderlinge uitwerkingen die de les van Jesus gehad heeft
nog heeft, getuigen van hare Godlykheid

(48)

Hae moet dit bewijs worden ingezicht
Zoo, dat men eerst zien welke uitwer-
king dese les gehad heeft, en dan hoe
de Godlykheid derzelve bewijst.

2. De gezegende uitwerking van de les des Heilands openba-
ren zich op het hart en de gedragingen van hare betoers.

(49)

Welken uitwerking heeft dese les op
Zondere personen?

De mensch die uit de vormmende hand
van Zijnen maker, volmaakt op dese
weld getele maal; instaat, om de hem gege-
ne wet van God volmaakt te kunnen
verhouden, is door de Zonde, verre van Zyn
eerste rechtheid, en derhalven ook van Zyn
Schepper en weldoerenden Vader afgesche-
t. Zyne billijk gegene wetten als met
triedende, heeft zich Zelf in dien Staat
en niet gesteld, en leeft ora Zyn eigen-
ten en Begeerlijheden. Zyn verstand is ver-
duistert, vormt zich niet anders dan
leerde, en verwarde denkbeelden van Zyn
maker; de Regering dien Hij in de
hoofd, voldoet hem niet, Zyn Hoogmoedige
waan, dit beter te zullen doen. Hij haat
t geen God bemint, en bemint t geen God
heeft derhalven een wanbemaak in alle
Saitig Zyn; Ja, alle Zyne Ziele, en licht
vermogens, heeft hij dienstbaar aonde
de gemaakt. maar de les van Jesus
wanneer waarlijk geloofd word, ver-
derd een mensch geheel, Zyn verstand

opgekluisder denkbeelden van alle gods volke-
menheden, benoemden en aenbid met eerbied, en
Jezus; de regering die Hij met de werelt en
van mensch hand, keert hij volbracht goed,
heeft niet meer, naar zijn eigen Zinlyke lusten,
waar na de wil van zynen goedertierenen Va-
der; in dese te volgen, vind hij zyn hoogst ge-
luk, hij bemind nu wat God bemind, en haat
t geen hij haat, ja! alle de vermoogens, van
Ziel, en ligchaam wijt hij nu aan zynen wel-
dadigen Schapper toe; en niets versterkt hem
meer, tot droefheid, dan dat hij dese baladief
heeft, door zyne Zonde.

Flardonige uitwerking op geheel maats-
chappijen en volken?

Zulke als nog nooit an Openbaring
in de werelt gediagd heeft; (dette is aenmerk-
bedelbaar, en kunne Des er door ver-
betert werden.

Welken invloed had de prediking van
Jezus les op de goden en Heidenen in de
eersten tijden van t Christendom?

Kele van hun bidde, overlieten hunne Oe-
de wijze waar op de God gedienst hadden;
omkeldren de les van Jezus: en leefden
met elkander, in onderlinge liefde.
t geen ons te meer moet verwond onse, als
men beschouwd, hoe sterk zij bidde, aan hun-
ne roormalige god dienste verbleef waren,
(inrondenheid de goden) en welk een on-
beschrijfbaar haat er tuschen hem bidde
plaats had, door de god, zich te Heilig
rekende, om met onneine Heidenen te ver-
keren.

Schrijven ook de Apostelen zulken vorme-
gen aonde les des Christendoms toe?

Ja, die Rom. 1: 16. 1 Kor. 2: 4. 1 Thess

2: 13. Hebr. 4: 12.

b. Die uitwerking is niet te verklaren, zomiet de les van Jezus een God-
lyke les is.

(80)
 Kan's Tim. 3: 16. hier ook te pas komen?
 ja, in zoo verre Paulus het daar omtrent
 de verborgenheden der geloofs op gelt, dat hij
 onder de Heidenen gepredikt en geloof
 de wereld zij.

a. Dit berijft id in't algemeen geschiedt ter overtuiging ook van ongelov-
 ighen. (Verg. Naïffelt II Deel, bladz. 258 — 262, 270 — 276.)

(81)
 Was't een gemakkelijke zaak yoden en
 denen af te brengen van hunne overmatige
 Godschennis?

Gantsch niet, blykens de twistredenen
 Stephanus, en de tegen hem opgemaakte
 schre getuigen; wist zij niet in Staat van
 Dijne reden te wederleggen, zoosten zij hem
 over blaffen, maakten geroes, en gebuis. Step-
 ten hinnen ooren, en smadelijk sterfde hij
 een klaar berijft dat de Joden zich ontrou-
 waten afbrengen van hunne overmatige
 dienst. dat had ook plaats onder de Heiden
 Paulus te Athenen lezende, werd belopt
 men vroeg al spattende, wat wil oog bereik-
 per de geger? en over de opstanding der do-
 den handelde, overense opentlijk den sp-
 en wisten hem niet over horen. te lip-
 den verrettende zich eenen Diavol
 (zijnde een silversmit) met deruilheid
 van het Jupiter handmerk waren, tegen
 de prediking van Paulus vreesende
 gemin te zullen verliezen, dat hij door te
 maken van zilvere Tempelen voor het be-
 Diana, genoten. brachten het zoo ver
 de stad berreed, en vol vernerring wende,
 zoo dat men opentlijk uitroep, groot is de
 Diana der Ephoren (wint bests men wa-
 uit den Hemel gevallen te zijn). te lip-
 lippe eenre stad in een Colone van Ma-
 nien; werd Paulus, an Silas geseled, te
 schuldigs zijnde, verkondiged van Dede
 te zijn, die den Romeinen ontrouwe
 waren aan te nemen, of te doen die Hand-
 19-29.

Heeft het langgeduurd, dat het Christendom wijd en en tijd aangenomen is geweest?

Neen, binnen den tijd van (40) jaren, is het Evangelie in de toen bekende werelde deelen gepredikt, en werd van velen aangenomen, en beliden.

Heeft wereldlyk gerach de leer van geselschap help en veld winnen?

Neen, Paulus getuigt er van, dat hi om te peren (naar naar bij Herkens veldwinnen) waren vledschelike, maar krachtig in den H. nimmer bereyden, of menden zich de velen tot wereldlyk gerach, als sulks niet behoorde: de uitnemmenheid der kragt van Evangelie, was Godees voordere krachtig werking

worden er vele tot de omhelving van 't zelve bereyden. Zij willen wereldlyk gerach onder steund, niet groot voordoen, en ophef maken, maar zegg van zich zelve aarden vaten te zyn in zijde van schat, het Evangelie door de

Heeft de bevallichheid der voorvucht de de aankoming van Christendom bevoorverd?

Neen, hi nimmer prediking, was niet opgeciert met godelike, of Heidensche welgeregheid enig oordeel; hiemand van de Overste wereldkondere, wyl de niet van menscheke maar van Godlyken oorsprong was, geen oog had het ooit gelien of oor gehoren, noch het was in een menschen harte nimmer opgekomen, de H. G. alleen te worden, die spraken in betooring van Geest en

Heeft ook de roem der geleerdheid of begaaftheid der Predikers van het Christendom het meeste hier aan toegebracht?

Neen, dit had juist wel eens tegen de uitroeping wyslieden niet real magten sulke ongelukkige, en plompe Galileiers als de Apostelen geweest waren, wyl tot de uitbreiding van het Evangelie, niet

gescapen had, vele wijze, magtige, en liden
 en, deses wereld: maer het dwars derzelve
 uitgekoren, om het wijze te beschapen, om
 zoo blyklyken te doen worden, dat het dwars,
 en dwarske Gods, sterker zij dan het wijze,
 en sterker des menschen.

Heeft de leer van Jezus aegthien eeuwen
 lang voortspand gehad? Of zijn de belyden
 derzelve ook aan vervolgingen onderhevig
 geweest? En is ook dit van gewicht bij
 het bewijs voor de Godlykheid van Jezus
 leer?

Wel verre hier van, ^{heeft} ^{de} ⁱⁿ ^{te} ^{ge}
 dueren ^{de} ^{tyd} heftige bestrijpingen, onder
 gaen, en het doel des mislukte pogings
 was altoos om derzelve uit te roeien, hier
 van daan daan ook, de menigvuldige
 vervolging tegen derzelver belyden; ge
 paen met yf belijste woed haden, die
 echter in weersmit van dit alles met
 stand vastigheid en moed den dood trofden
 dan, en volstandig blaren, ternijf intus
 schen die zelfs leer van tijd tot tijd, meer
 en meer, verder en verder zich uitbrei
 de, te gen van gewicht zij, en een door
 slaand bewijs op leverst, voor de Godlykhe
 van Jezus leer, wijl die in 't midden van
 alle vervolking, sed' zelfs loop en
 vrucht gevolgen blijft behouden.

Heeft Paulus ook het bewijs voor de
 Godlykheid des lees gebillikt uit derzelve
 uitwerking bij de Christenen?

Ja 2e. Kor. 3:1-2. waar hij aende
 Korinthische Christenen schijft dat zij
 door hun gedrag openbaer geworden waren
 een brief van Christus te zijn, door zijn
 overvloed berid, en door den Geest des Leven
 diegen Gods, gesikneeren in huuwe herten
 Wordt dit bewijs niet verwacht door het
 ongetoef van vele menschen aan het leuen
 yelie?

II. A. B. 6, b, a.

Neen, wijf de oorzaak van hun ongeloof niet zij, om dat er geen bewijs genoeg voor haar Godlykheid is: maar om dat het tegen hunne Zinlyke lusten Strijdt.

Worst dit bewijs niet verwacht door opgang die ook zelfs valsche Gods dienste leeringen gemaakt hebben, b. v. die van Muhamed?

Neen, want hier zijn twee redenen te geven, voor eerst dese les is niet gebruikt voor wapenen uitgebruid: om ten andere voedsre ook de Zinlyke lusten.

6. Dit bewijs is ook in het bijzonder geschikt om elk oprecht Christen voor zich zelven te overtuigen van de Godlykheid der leer, die hij belijdt en van welke hij der invloed tot zijne verbetering en troost ondervindt. (Voisfelt, II D. blad 2. 276)

(32)

Hoe moet dit bewijs worden ingericht? Zoo dat elk die dese les waerlyk omhelst en geloofft, bij zich zelven be-
schouwen, welke uitwerking hij tot verbetering en troost van hart en gedraggen ontwaaren word: die hij zelfs niet eenig andere leer, heeft kunnen te we-
brengen.

Zij dit bewijs onredelyk?

Ja; bij voortbeets door gewaarworden onredelykheid en alle menschen de-
thunlyke werken Gods, van die der heil die de selve heeft aangeboott. hoe ver-
daar ook in gevoordent, ook hebben de menschen een gevoel van goed, en hooft hebben zij goed gedaan, gevoelen zij Schopen en genoege daar over, en hebben kwaad gedaan, Sonst en kwelling, niet keert niemand dit onredelyk en om om zou men dan ook niet voorredelyk houden? de gewaarwordingen die in

van een leer, op zijn hart en gedragingen heeft.

Hoe noemt men door gaans dit bewijs?

Junendige getuigenis des H. Geestes.

Is de onderrinding, die mij bij ons zalven hebben, geschikt om ook andere te overtuigen?

Neen, mij een ander niet weet, of ik waarlijk die troost verbetering, en blydschap onderrind, die ik hem betyde te onderrinden: en ofte daar uit ook wel ontlee zij.

Heeft de zaligmaker ook ons eenlied ding gegeven tot dit bewijs?

Ja, by gelegenheid, dat de Joden hem verwondering toonden, hoe Jakob de Schryf ten wist daar hijre niet geleerd had, gaf hij hem dit antwoord, "mijn leer en is mijne niet, maar des gans die mij ugesonden heeft, zoo imant wil des zelfs"

"wille doen, die zal van des leere bekent"

"men of zij uit Gode is, dan, of ik van"

"mij zalre spreken, hij wil zeggen,

de leere die ik prediken is, van Godlyken oorsprong, wilt gij daar een bewijs voor? betragt de leeren die u daar van zijn voorgeschreven; dan zult gij door onderrinding zelfs overtuigt worden; by een ander gelegenheid zegt hij, die uit

"God is hoort de woorden Gods, daarom en hoort gesproken niet, om dat gij uit God"

"niet en zijt. T is als of hij zegge"

mi, als gij God lief, had en met zijne leeren bekent waart, dan zou gij het ont"

naar worden dat mijne leer Godlyk zij, om mij horen. evenals by voorbeeld, en and die met een eitelus zijn geschriften bekent

Zij, weder een boek dat op zijn naam niet
gegeven word) in handen krijgt uit de ma-
nier van rooſtel, en geſeggen oordeelen
of het waarlijk van hem herkomſtig zij.

Hebben de Apostelen er ons ook op ge-
wezen?

Ja, Paulus zegt wij hebben niet
fangen den Geest der wereld, maar den
die uit God is, op dat wij Souden weten
dingen die ons van God geschonden zijn.
voamentlijk de leer van Jesus op een
deze plaats ſchrijft hij aan de gemeente
Corinthen, behoum ik wil door breuen
recomandatie mij aan u bekend ten
of heb ik er ook van u nodig? Neen
gij en een brief geschreuen in onse
harten hebben en geleren (door
rebetering van u georag) alle
manschen, als die op enbaer
zijt geden, dat gij een brief
Christi zijt, en door den
dienst bereijde die geschreuen
is, niet inkt, maar door den
Geest des levendigen God
niet in stenen tafelen, maeren
in tafelen des harten. ook
zegt Johanne die in den
voon geloof heeft het getuigenis
niet in den seluen, die heeft
in de uyt werking een
kenijl, zoora de godlykheid,
maeren die niet geloof
en heeft maeren God tot
een beginnaer, derwijl hij
niet geloof en heeft het
getuigenis, dat hij van
zijn voon gegeuen heeft.

N. B. Dat dit doorden de Geest
niet word, maeren in het
niet volly licht verg. Rom. 8:16. 1 Joh. 5:6.

G. De apostelen hebben de leer van
gelus angeschonden benoer
en en gelend. Dize
dele stelling kan worden betoogd,

(R3)

Maeren moet dit hier
nog afgehandeld worden?

Om dat al wat wij van Jezus weten (hoe hij en Godlijk gerant was, welke wonderlijke wonderen hij verricht heeft, al wat hij geland heeft, hoe zijn geantlike leeren een was beel, van den god en God zaligheid was, aan welke verquiringen, en lyden hij ondergaen heeft, zoo, dat hij zelfs zijn rampspoedig leeren geëindigt heeft in den kruis dood) wij dat weten van de Apostelen die ons dit in hunne Schriften hebben nagelaten, en dus is het zeer noodig dat we onderzoeken, of zij, dat al ongeschieden bewaerd en ons overgeleverd hebben.

Welke benijren hebben wij voor deze stelling?
 ter antwoord diene het genomenode met
 J, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

J. Uit het eigen getuigenis der Apostelen, verzeleken met hien oprecht nederig, onbaatsuchtig karakter;

Wat hebben de Apostelen ^(B. A.) zelfs gezegd?

Voor eerst, zij naemden sich Apostelen en diens knechten van J. C. waarom zij brieven schreven, had het dit of dergelyk op Schrift, Paulus een Apostel en diens knecht van J. C. ten twee den, al wat zij leeden en deden, was in den naam van J. C. dit blykt klaar, als men hunne redveranderingen, geneesing van een kreupel mensch, en hien verantwoording daer over waeren, welk wij Hand. 2, 3, 4. vinden, ten deeren zij betuigen dat het niet hunne of een mensche lijke leer, maar die van Jezus en van God zelven was, dit blykt in het geen Paulus aan de gemeente van Korinthen schrijft, "wijff Gods mede" "artijord, Gods adkerwerk Gods gebouws" "zijt gelyk hij begint in zijn brief mede aan de Galatieners dat hij niet gevoepen was, van menschen" "nog voor ondoedel van menschen, maar van Jezus Christus en van God den vader Zelve."

en in dat zelfde hoofdstuk betoogt hij het be-
 roerig, waarschijnlijk tegen die gene, die van
 gemisalen afgezonnen waren, welke zwangig
 maakte dat Paulus Apostel was, daar hij
 niet juist niet had omgegaan. hij erkent ook
 in den brief, dien hij aan de gemeente van
 Korinthen Schrijft, dat hij niet bequaam
 was iets te denken uit zich zelven; maar
 dat al zijn bequaamheid uit God was. op een
 andere plaats zegt hij meer wij prediken
 ons zelven, maar J. C. en wij zijn arme diens
 om Jesus wil. De apostelen beroepen zich
 in een van hunne verantwoordingen op het
 oordeel hunner Rechteren, of het recht was
 meer te horen, dan God. Paulus Schrijft ook
 in de brief aan de gemeente te Korinthe, dat
 niet vreesden zij geniets zelfgedaan te heb-
 tot gehoorzaamheid der Heeren, maar
 kent dat J. C. het zelf gedaan heeft, door
 woorden, en werken, eindelijk ten oordeel
 zij roemde J. C. als den allen onophelbaren
 bevaar, te geen blykt, in het geen hij aan
 Korinthische gemeente Schrijft, om te
 te gaan, zich niet na menschen te roeren
 daar deze gemeente zich aan schuldig
 te; den eenen noemden zich, na Paulus, en
 ander weder na Apollus, Paulus diegt
 "wie zijn wij anders dan dienaars, door
 "ke gij geloofd hebt, gelijk de Heere, en
 "rijgelijk gegeser heeft. en in den brief die
 hij aan de Epheziërs de gemeente Schrijft
 zegt hij "dat de gemeente gebound was, op
 "het fundament der Apostelen en Profeten
 "recht was J. C. en dan uittersten hoek
 "steen van.

Wat maakt der Apostelen getuigenis
 vooral geloofwaardig?

Hein Karakter als voor eerst, oprecht-
 heid, in het openlijk verkondigen van hunne
 feiten, blykbaar, by voorbeelde, de verdoening
 van Petrus (onder andere door Marcus, dijn

byzond even vriend! die twaar schijlijk niet zijn
 eigen mond geboekt heeft. Johannes zijn heet
 onkunde. — Vreesachtigheid en ongelof zelf
 beschreiven. Paulus zijne vervolging der
 gemeente, in zijn eigen brieven; en ook door
 Leeval zijnen vreesgroot ons bekenit gemaakt
 ten tweeden Nederigheid, die 1 Kor. 2:3-5.
 ten derden Onbaatruchtigheid; denken wij
 aan't doorgestane tijden, als Honger, Dook
 Nawaaktheid; yersmading en allerlei ver
 gijzing: ook het geval van Simons
 (den tovenaer) de Apostelen gets aanbee
 dende, om door het op leggen der handen
 de garen des H. Geestes het geneeden
 van allerlei ziekten, en kwalen, aan
 andern mede te deelen; is vande hand ge
 weeren; met die nadruikelijke woorden
 1. U gets zij met u ten verdorren, eindelijt
 ten vierden verdient hier opmerking
 1 Kor 9: 7-12. alwaar de Korinthiers
 vaad gevraagd hebbende aan Paulus,
 over verscheidene bijzonderheden in de
 gemeente, ^{en wel onderscheid wat hij heeft als zinnig} aangaande, het al of niet get
 trouwen in die tijds omstandigheid, en
 wat hij hun, uit naam en bevel des H.
 Jezus omtrent de Echtscheiding bevels,
 en in't 10 vers dat Schoon hij groot
 onderscheid maakte tusschen zijnen
 Raad en het bevel des Heeren, Zij echten
 die niet moesten te gering achten,
 wijl hij ook vertrouwen den Geest
 Gods te hebben. en dus blijkt het uit
 het eigen getuigenis der Apostelen, en
 hun Oprecht. Nederig en Onbaatruchtig
 karakter, dat zij de leer vom Jezus getra
 en onvernamscht geleed, en ons in hun
 ne Schriften hebben nagelaten.

2. Uit den moed ende Standvastigheid, met welke zij de door hem gepredikte leer hebben voortgedragen als de enige en volkomen leer
 j. c.

(83)
 Welke blyken van moed hebben de apostelen gegeven?

Voor eerst zij hebben zich alles getruost, zij achtten op geen ding: en hielden hun leuen overbaer voor zich zelve, op dat zij hunnen loop, met blydschap mogten volbrengen. Tweeden, zich gerust gestelt niet de gedachten, dat hun werk jesus en god zelf aangenaam was, en waren hier begeerig om het inwoonende of uitwoonende gode welbehagelyk te zijn. en rekenden het voor het meest van menschen geoordeelt te worden, maar beten zich daar mede, dat de Heere hen oordeel eindelijk ten dienste, te loon van j. c. zelve daar voor verwacht, dit blijkt in het geval van stephanus, dien toen hij zijn verantwoordeling deed, voor den joodschen Raad, rot van van den H. G. en zijn oogen nader hem hield, zag jesus staan ter Rechtenhand gods ten berispen van jesus saardighen, om stephanus te helpen, en als hij gestenigs wies, bevalde hij zijn Geest in de handen van stephanus. Paulus Schryft aan de Gemeente van Korinthen, dat zoo over zijn bouwvalligheit gebroken woord (hij meende dat leuen) hij dan een beter verwachtten, een heil niet met handen gemaakt, maar een van de Hemelen, want zoo lang hij in de leuen was, zuchten hij, en verlangden dien tijd, om bij den Heere in te woonen. God bereiden hem daar toe, en had hem zijn Geest tot een ondoopant gegeven. hij Schryft ook aan zijn Zoon Timotheus toen zijn sterren nabij was, "want ik wil"

"nu tot en drank offer geoffert, ende die tijd my
 "ner ontbinding is aangehouden. Paulus wil
 de zeggen, ik zal nu als een offer God wor-
 de toegebracht, en beschrijft vervolgens zijn
 afgeloopen leven, en wat hem nu te wacht-
 ten stond, onder het zinnebeeld van een loop-
 baan (ten gemetenomthoes bekint wal) "ik heb
 "legt hij" den goeden Strijds gestreden, ik heb
 "den loop geëindigt, ik heb het geloof behou-
 den (dat is de trouw, aondisplichten die hem
 bij de inkomte in de loop baan vonden
 voorgeschreven) voort is mijn weg gelag-
 tene kroon der rechtvaardigheid, welke my
 De Heere de rechtvaardige Rechter in dien
 Dag geven zal.

Wat bewijs ligt hier in?

Hebben zij zich alles getruost, en vertrouwd
 dat hun werk God en Jezus aangenaam was
 en den loon van Hem, daar voor verwacht.
 Zoo is daar in een bewijs, datre in hun hart
 overtuigd waren, dat zij het zelfde geleerd
 hebben, zoo als zij het van Jezus ontfergen
 hadden.

Welke blijken van Standsvastigheid en
onveranderlijkheid hebben de Apostelen ge-
 geven?

Des aangaande hebben zij 6 blijken, ofte
 wijzen nogt handen, voor eerst nooit schikten
 zij zich naar oordeelen en wanbegrippen.
 2) zij dringen onverzettelijk op de leer van Jezus
 aan, en waarscheyen tegen allen vervalschey-
 3) zij spraken sterk tegensallen die wat anders
 zouden leeren. 4) de opzienders der gemeente
 werden tot Standsvastigheid gedrongen 5) moog
 bij't voortgericht van den vaderenden door
 zonden zij voor die leer, en eindelykten hebben
 hier bij vertrouwen zij dat de gemeente al-
 tijd veilig zoude zijn. belongende het gelyc
 het weder verre van daar dat zij diec

Schikten naar de vooroordeelen en wanbegi-
 pen van god of Heiden, van land of tijdgenoot
 zij predichten onop houdelijk de leer van den
 kruisigen Jesus, die gebedints Strookten, met
 de begrippen van god of Heiden, gelijk veeld
 te verre is betoogt: wel haast na't vertrek
 van hunnen meester, hieten zij zich onbegri-
 pels Dien: en kwamen opentlijk uit, voo-
 zelf naam en zaak; de volleverige Petrus
 = mis sprak met onverschrokken moed, op
 Pinxtenfeest, tegen sine Laangerloos-
 Schaane, vermaanende hem om zich te be-
 keeren, en te luten doopen, in den naam
 dien Jesus, welke zij door de handen der on-
 rechtvaardige, aan het kruis genageld, en
 gedood hebben. Zulks deden zij bij alle
 gelegenheden, en is (dit was hem voordel-
 gen anderen naam, onder den Flabel, die
 menschen gegeven om realig te worden. Zij
 hadden niet voorgenomen, iet te weten, of
 te leeren dan den gekruisigen Jesus: niet
 mand konde een ander fundament leggen
 dan het gan geligt heb namentlijk 1. Cor.
 op de scherpe bedreiging van den Joodschen Raad
 om in dien naam niet meer te prediken, wel
 hun antwoord gered, oordeelt gij selven of het
 recht is bij God, ulieden meer dan god te ge-
 hoorsamen? dus spraken, en leeden zij ten
 allen tijde, in weerswil der weerdste, en ydel-
 ste mantelingen, in weerswil, dat heersche-
 leer den Jood, een argenis, enden Griek, een
 dwaalheid was. eenen magtigen Atestus
 mage Paulus leer, voor rasernij; en de Stoic-
 sche Philosophen voor klapperrij houden
 ende meerele bespottelijk voor komen.
 Zij van de Godlykheid hunner booschap
 onvreesd schaamde zich het. Evangelie
 van Christus niet, noch waren bedrukt

om met het zelve bedrogen te zullen iust
 komen. ten tweeden, zij drongen overvettelij-
 klyk op de leer van gescht aan, en waarschouwen
 tegens alle vervalsching. Toedoro merkte
 Paulus niet eenigen invloed der valsche leer
 aan, bij de Korinthische gemeente, of hij be-
 tuijgt zijne ored, dat zij zich, even als
 Eva zonden laten verleiden, door de arge
 luytigheid der valsche Evangelie prediker,
 aangaande de Galatiens betuijgt hij zijn
 verwondering, dat zij zoo haast waren of
 gemaken, en overgebracht tot een ander E-
 vangelië, noemende hen daarom bij her-
 kaling, uitinnig, vragende wie hen had
 betoverd, dat zij de waarheid niet zonde
 gehoorzaam zijn? daar zij met dien gescht
 hadden begonnen, nu in het vleesch sche-
 men te willen eindigen; vermanende hen
 en andere gemeenten, om te blijven bij dit
 Evangelie, t welk hij hun gepredikt had,
 niet om menschen te behagen: maar om
 dienste van Christus, terwijl de
 menigte van on geleerde ydelheid spre-
 kers en verleiders der zinnen, aande huide
 leeren, om vuilgenind wille. even als
 gelijke drangredenen en waarschouwin-
 gen, gebruikte ook de andere Apostelen,
 als Petrus, Johannes, Judas en anderen.
 Johannes aan den iustverkorene vrome
 Schrijvende, drong er sterk op aan, dat zij
 haer doch niet de valsche leer aan niet
 zonde in laten, de zelve niet gemeent aan
 groeten (na de wijze der oostelingen, dat
 niet vele gemeensame plichtplegingen
 gepaard ging) om dat daardoor zelve niet
 verleid te worden noch ergeren aan
 andere te garen. ten darden, zij spreken
 sterk tegens allen die wat anders zonde le-
 ren.

niet alleen tegen de even genoemde verlies
 deed: maar zelf tegen zulke die door hie
 ne leeringen, wel niet, het fundament trof
 ten om te stooten, of loopen te ondermijnen
 en benadelen; maar zich ophielden, met
 onnodige leeringen of opgepronkte redenen
 en het eenvoudige uit het oog verlonen.
 mede de zonde het even gaan, als met een
 hiel (tegen Paulus als een gelykenis of lo
 spreuk gebruikt) t. wil met zilver goud of
 edele gestunten gebouwd Word vanden
 enden andere bouwd is een met, hout,
 Kool of Stoppels, verband dit hiel dan
 blijft het geen, waarmede den eersten gebou
 heeft, maar dat vanden laasten, vort
 nu met Paulus zeggen, even dal het met
 die leraars gaan, hie leer is niet met
 van waerdij, dan hout, hoorj, en Stopp
 en wanneer dan elks werk, als door
 vrees beproeft word dan dal het be
 vrees leer het beste geweest zij. op een
 andere plaath zegt Paulus, al was het
 zelf een Engel uit den hemel, en hie
 verkondigde een ander Evangelie hij
 zij vervlaekt. ten vierden, de op zieners
 gemeente werden tot Stand vast tighen
 gedrongen. dit deed Paulus zeer ernst
 in zijn zoo treffende afscheids vrede, te
 Milete aan de ouderlingen van Efeze
 (onder andere zegt hij) "Zoo hebt dan al
 "op u zelve, en op de gehele kudde, over
 "welke in de H. G. tot op zieners gesteld
 "heeft, om de gemeente Gods te rijden
 "valke hij verkreegen heeft, door zijn eigen
 "blud." Timotheus beveelt hij het gebou
 hielden onbeblekt en onbesnyelyk, tot
 de verschyninge vanden H. J. C. . en
 gaande de verdrukkingen, vermaand op

II, A, C, 2.

Godlijke Openb. door Jesus
 hem deselve te tijden, als een goed krijgsknecht
 van J. C. even zoo schreef hij Titium verdrach-
 den dwangredenen en vermaningen voor, ten opzichte
 nog bij t. vooruitgericht vanden naad ^{wordende}
 Zoude die voor die zelfde leer. Juronderheid Pau-
 luss in zijn ewig gemelde afscheid's rede, toen de He-
 J. hem van stad tot stad betuigde dat hem banden
 een verdrukkingen aanstaande waren, en zij
 zijn aangerichte niet over dien Zoude - ook
 aan Timotheus zijn offerhande bewijst zijnde
 vermaande hij hem; op aan te houden, tijdig
 en ontijdig, met prediken, wederleggen, bestrij-
 fen en vermanen, in alle lankmoedigheid en
 leere. insgelijk Petrus belovende de geloovige
 Schoone aflegging zijns tabernakels haacht
 daar zoude zijn, nog alle met lighheid aan te
 zullen warden, datte na zijnen uitgang,
 van zijne leer, en prediking gedachtenis
 Zoude hebben. eindelijk en zelden, hier
 bij vertrouwen zij, dat de gemeente altijd
 weilig Zoude zijn: dit vertrouwen stroomde
 in Paulus, door in't bemoeiden van zijn
 lieven Timotheus, die den wichtigsten post
 van't opzienend ampt, op zijne jeugdige scha-
 ders toerichte, en te worstellen had, tegen
 een Stroom van valsche Evangelie prediken
 en verleidens, waar door hem, als't ware
 den moed Zoude ontinken; hij brengt
 hem onder't oog, dat in weersel des menig-
 te van bestrijders, en doorelken invloed,
 orenwel, het Palle fundament (of Gods
 gebouwen) stond, alst Zoude nimmer bege-
 ren, als tot opschrijf of vint, menk hebbe-
 de, maar mede dit gebouwen proukte of ver-
 euid was, de Heere kent de gene die de
Zijne zijn, alst dat hij dere niet begeren
 of verlaten, maar ten allen tijde onder ste-
 men. en het ander, den ieglijk die de
naam van Christus noemt, sta of van
ongerechtigheid (of valsche leer).

Wat bewijs ligt in dit alles?

Dat veel verre, van dat de Apostelen zich zoudde geschikt hebben om de oordeel de volk te begrippen zij in tegendeel, met de vastige onveranderlijkheid, en met de leer van Jesus gepredicht, en deselve alzints hebben verciens, met een oprecht nederig en onbaat zuchtig karakter, geen oord met grond doet vertrouwen op de de leer van Jesus ongeschonden, bewaard en overgeleverd hebben.

Indien de Apostelen niet voorlijk leer van Jesus zelven hadden willen overdragen, zouden ze dan wel zynen naam hebben behaerente noemen? Zoo dit zelfs wel van hun belang geweest?

Zeker Nien, want indien het der Apostelen plan had geweest zich naar het oordeel, ende de zwakheid der menschen te richten, dan hadden ze om nos te spreken of sich Jesus kunnen laten, ze hadden niet kunnen vergenoegen met de leer van hem te verkondigen zonder juist zijn naam te noemen, zonder zich altijd op hem te beroepen, zij hadden als vrienden der waarheid, als gezanten van God kunnen spreken, zonder zich als gezanten van Christus voor te doen, alles te verrichten op zijn gesach, altijd van zijn tyden of dood te spreken, hem als een verheft ten Koning der kerk af te schetsen, en den aanstaande Rechter, van levende en dooden zonder eindelyk te roemen van zijn kruis, dat alles hadden ze met de Emijzen moeten verbijgaan, hunne leer te schoeien op den lust van handelen.

de vooroordelen en dwaalbegrippen had al hien gerach en geloofwaardigheid bij de menschen doen verliesen, zoo wel van hien nu tyd, als van de volgende geblygen, want hadden zij niet vrucht zig geschikt naar dien God dan hadden zij het niet konnen doen bij de Heidenen, of de joden hadden hen voor bedrager erkend, en hoe konde zij zich schikken na hinnen land en tydgenooten? die met zoo vele onderscheide leerstellingen beswangerd waren als Samaritanen, volgelingen van Johannis, yden genooten, Phariseen, Sadduceen, Effenen enz. Zoo dat het onmogelyk vande hebben geschikt te onser wijszulk met hie belang lijverecht stroydity was.

3. Wilt de leer selve overeenkomende met de leer van hinnen Meester;

(86)

Is de leer der Apostelen met de leer van Jezus overeenkomstig?

Ja dit hebben de Apostelen selve erkent, onder handen Paulus Die Kerk. 2:13.

Staanse ook met elkander in verband?

Ja want al wat de Apostelen voorvalgend geleerd hebben, vond zijn grond in de leer van Jezus.

Is de wijze van voordracht der Apostelen ook onderscheiden van die van Jezus?

In zoo verre konde overeen, datte bij de verstandige tyden wijs opmerkte ongebriekte, zij schikte hun onderwijs naar de vatbaarheid der menschen met welke zij te doen hadden, kwamen derselven wijsheid te hulpe en gingen traagwijze voor in het groot hervormings werk, Jezus

Schikte zich in zoo verre naar de zwakheid
 der jongeren, dat hij hun eerst die waarden
 voordroeg welke het gemakkelijk bematten,
 het gemakkelijk gelooven. Zoude, de Apostelen
 ook dit voorbeeld van hun meesters gevolgd
 zij. Schikten zich naar de vatbaarheid hunner
 hoordenen, zij diende den Zingelingen met
 den verbaaschene vaste, spijze toe: maar
 volgens en daar in zijn de onderscheiden
 ben de Apostelen het verduidelijker toe
 wereld en vatbaarder voor rieder geleerd, in
 enier algemeener uitgebreid, wijt gesied alle
 gesonden was tot de verlonen Schepen van
 Jbraël: maar de Apostelen gingen ook tot
 Huidenen.

Toon dit eend van de leer der versoening.
 Als gesied en van sprak dan oval het eend
 Toon des menschen is niet gekomen, om ge
 te worden, maar om te dienen, en zijn die
 garen tot een rantaan, dan weder de Toon
 menschen zal opgehangen worden, zoo als
 Mosel de koperen slong in de woestijne op
 hangen heeft, bij het instellen van het
 nam gesied den drinkbeker, en zegt dat
 beker is het N. T. in mijnen blaude, waer
 door het N. T. ingewijsd zij) de dooper
 van hem dat hij het lam gods was, die die
 den der wereld wegnam, doakt de Apostelen
 hebben naderhand ons blaander, het gant
 plan van versoening, ontwikkelt.

Toon het eend van de leer van gesied ge
 lijke Rijk?

Dan eend vrede gesied mijn Rijk is binn
 in u; dan weder het is niet van deri vrede
 Doch de Apostelen hebben ons ook nader be
 kend en geleerd, het gantsche oogmerk en
 aanleg van dit Rijk.

II, A, C, 9.

Wordt dit bewijs niet vooral krachtig door
 ① der Apostelen voormalige onkunde in, ② door
 hunne onvatbaarheid, en ③ door hunne tegenge-
 kantheid tegens Jezus leer?

Ja, wijt hien onkunde onvatbaarheid en te-
 gegengekantheid tegen de zelve: een blyk op te
 voort, datte niet van hien zelfs afhoomblyk zij
 maar van Jezus hien misleker meeten geleerd
 hebben.

Kan Joh. 13: 2, 7, hier ook te pas komen?

Ja, want indien ze de leer van Jezus
 niet even als hij, verkondigt hadden, dan
 zouden ze (volgens het hier gezegde van
 hem) even als een horenieer dooden takken
 wegvreijt, wegedaan worden, doch wor-
 menre in hem bleven (dat is in Zijn leer)
 dan zou hij ze vernigen, op datte meer
 vruchten zoude dragen, dit is nu in de
 Apostelen vervuld, Zij hebben hoe langer
 hoe vruchten voortgebracht, en die vruchte
 het ten bewijze dat ze in de leer van Je-
 zus gebleven zijn.

4. Uit de overeenkomst van al de Apostelen met elkander.

Is er waarlijk zoo veel overeenkomst tus-
 schen de leer van onderscheiden Apostelen?

Ja, bij voorbete, de leer der verzening
 in die grond waarheid van onzen Christen
 Gods dienste komen zij over één en zijn zich
 zelve gelijk, ook wanneer, van Joden of
 Heidenen Schreuen. Bij voorbete Paulus
 Schreef aan de Philipiaers die meest Hei-
 deren geweest waren, dat hij die in de
 gestalte Gods was, de gestaltenisse van
 dienstknecht heeft aangenomen, en den men-
 schen gelijk geworden, en gehoorzaam tot
 den dood des kruis, ook het oogmerk was
 toe, om dat in den naam van Jezus zich
 zouden buigen alle knien in den hemel, op
 de aarde en onder de aarde.

aan Jozan rouwt hij gebid, ook als de
van God, en verheft hem daar door bene-
voormalige hooy priester, en zegt dat
hij eenmaal met zijn eigen bloed inge-
gaan is, in het heiligdom, en een eeuwige
verlossing heeft te weeg gebracht. Paulus
in zijn algemeenen brief zegt, dat Christus
tevens voor de Zonde getuigen heeft. hij
rechtvaardige voor onrechtvaardigen, en
welk een oogenmerk? op dat hij ons tot
Lien brengen. Johannes schryft in zijn
brieven, dat Jezus een verzoening is voor
de Zonde, en geeft het als een ^{voornamen} ^{voornamen}
leefte op, dat hij daar voor zijn leven ge-
heeft.

Maar Peter's en Paulus waren toe-
mers in een voornamen stuk teer onrecht.
Gal. 2: 11-13.

Wat was niet in een overentlijk ge-
stuk; maar Peter's uit zwakheid, schied
Zich na de gene die uit de bestrydingen
ren, want van te voren, eer er van ge-
gekomen waren, dat hij met de Heer
doek toen ontrok hij zich, dit ging dus
tegen, en Peter's heeft er zich ook toe
tot vastigheid laten brengen, en zij
ben het vervolgens eens geweest, dat
uit hunner bidden brieven.

Strijd ook niet de les van
Paulus Rom. 4. met die van Jacobus
L. 2: 20-24.

Men want Paulus leert hoe een over-
gerechtvaardigt wordt door het geloof aan
het Godlyk getuigenis: en Jacobus hoe de
geloof bij andere kenbaar word door de
ken, naar voor toe inwant gerechtvaardigt
word getuigt. by andere word. men kan hier
in aanmerking nemen, de onderscheiding
diagnosen van onrecht aan welke

twee Apostelen kunne braven richte,
 daar Paulus aan schreef waren ~~in~~
 Christenen die door de werken wilden gerecht
 verdiend worden, en daar Jacobs aan schreef
 verkende een betijdenis van den Gods dienste
 genoeg tot Zaligheid.

Paule onpangheid een bewijs voor de trouw
 der Apostelen in t verkondigen van gesels
 leer?

Ja, wijl daar uit blijkt datre het ons
 onbegreepend hebben: zoo als zij het van gesels
 leers hebben; anders indien zij er zelf wat op
 of bij gedaan hadden, zou hun getuigenis
 zeker verschillend zijn: doch het tegendeel
 sterkt ten bewijze, wijl ze zoo al niet voor
 delijk echter zakelijk overeenkomen.

Wat zet vooral nog aan dit bewijs gewicht
 bij?

Voor eerst, dat zij geen hoofs of leermeester
 hadden. want dat leerlingen van een leer
 meester, die met zijn denkwijs en ma
 nier van voorstel bekend zijn, in kunne be
 grijpen overeenkomen, daar is reden van te
 geven: maar de Apostelen hadden er geen
 en stonden dijs elk op zich zelve. ten
 tweeden, datre zoo vele onderscheidene ma
 ren. wij hebben van vijf geschriften, behal
 ven ^{dat van} den Apostel Mattheus, of der zijn
 Evangelie beschreeven heeft, zij nog niet be
 slukt: nemen Wij hier bij, ook hun onderschei
 den karakter in aanmerking. dan wordt
 dit bewijs nog te sterker, Petrus was van
 een vring en driftig gestel, Johannes daar
 en tegen, van een Dagten en liefsoyken
 aart. ten derten, datre geen tijd gehad
 hebben om met elkander te beraadslagen.
 Zoo dra was gesels niet ten Hemel gega
 ren, of zij begonnen die leer te verkondigen
 eindelijk ten vierden, datre geen gelegen

heid hadden om met elkander nadere
te beraamen. Zij waren in een korte tijd,
toen drie bekende wereld deelen overspree-
died was dit onmogelijk, daar zij zoo
van elkander verwijderd waren. dit nu
het vorige in aanmerking genomen, dan
de overeenkomst der Apostelen niet
in hunne leer, niet te verkloren, ten
men geloof, dat zij de leer van Jesus
geschonden bewaard, en ons overgeleerd
hebben.

Is Paulus geval hier vooral niet aan-
merkelijk? verg. Gal. 1: 55-24.

Ja, wijl Paulus daar bezig zij te be-
toogen, hoe hij van Jesus zelf tot Apostel
aangesteld was; onder andere zegt, dat
toen hij van een vijand en vervolger, in een
vriend en overstander van het Christen-
dom veranderd was, hij niet ongeraden
len tot de Apostelen gegaan zij, maar
eerst drie jaren nadien Petrus ging
saken, en vijftien dagen bij hem bleef,
en ook gespr. andere Apostelen, dan Pau-
lus ontmoeten. uit Paulus te vore
keurig gedrag van het Christendom,
de men omgang nadien met de Apo-
sten, blykt nu klaar, dat het de leer
van Jesus niet gemist hebben die
hij verhoedde. want hij had niet
kon zich niet laten bevoegen.

Hebben Jesus en de Apostelen ook
niet van der eenparigheid te berouwen
gegeven?

Ja Jesus geeft het te berouwen, in dat
teg gebied, dat hij hort voor Zijn vertrek
dese verbed voor Zijn Vader uitstort. en
andere bid hij voor Zijn Leere de siepel

II, A, C, 4.

dat ze één mogten zijn (in leere) gelijkernij
 de Vader, en hij één was, op dat de menste
 daar door gelouwen zou, dat God, Jakob ge-
 londen had. en wat de Apostelen betreft,
 Die onder andere Paulus, hij bidt de gemeen-
 te van Korinthen in den naam van Jakob,
 dat is alle het zelfde zoude Spreken, en
 dat onder hen geen Scheuringen mogte zijn,
 maar dat ze Samen geroegt zoude zijn
 in éénen Zin en gevoelen, aan die zelfde
 gemeente Schrijft hij nog eens, daar hij
 zich verdeeldigen, wijl zij op Paulus te
 onvrede waren, om dat hij tot hen niet
 gekomen, maar na andere gemeenten ge-
 gaan was. dat het woord te geen hij
 Silvanus en Timotheus onder hen ge-
 predikt had, niet geweest was, dan ja
 en dan weder Nen mag ja in hem
died altijd het zelfde. in ^{den brief aan} alle gemeente
 te Efezus zegt hij, dat de gemeentens ge-
 bouwd waren op het fundament der
 Apostelen en Profeten, naar van Christ-
 us den uitersten hoeksteen was, op
 welk het gehele gebouw bequamblyk
 samengeroegt is, opwaert (hier oprijst
 wijl een gebouw niet opwaert) tot eenen
 Heiligen Tempel in den Heere. den
 Schrijver van den brief aan de Hebronen
 zegt dat J. C. gisteren heden en in een
 wigheid daerelne is. (dat is) de leer van
 J. C. is en blijft onveranderlyk derelne
 dit blijkt uit het verband van het voor-
 geveert, daar hij hen vermaant, om aan
 hunne verstorven voorgangers te geden-
 ken, wijl zij de goede uitkomst hunner

wandelinggariën hadden, nu wil hij zelf die 2de leer, id gisteren heden en in e wigheid derzelfde, wort dan (dus) volge niet omgevoert met verscheiden v de leeringen, maar blijft bij dat ^{woord}

B. Uit de erkentenis van het geruch der Apostelen als Predi kerker Jezus leer, door allen, die Jezus aeluen gekend hadden, ook door haren vijanden;

(38)

Hoe lutt dit bewijs?

Veertig dagen nadat Jezus was ten hem geraren, hebben zij dese leer beginnen te verkondigen; en zich voor gesanten van hem uitgegaren. Nu heeft niemand van die dat ooit in twijfel getrokken, maar daar voor erkent.

Is dan het geruch van Paulus bij de Galatiën niet tegengesproken?

Hoe dit gerasl zij, weten wij niet veel, maar al hadden sommige van die geest, Paulus niet erkent voor een Apostel, dat was dit de reden, omdat hij met Jezus heeft omgegaan, en vande Apostelen was wa aangeveld: nu is dat een bewijs dat daarom de andere Apostelen erkent die met Jezus hadden omgegaan, zijn leer verkondigen; daar een Paulus leer met overige Apostelen overeenkomt en Jezus hem op den weg na Damascus er toe heeft aangeveld, zoo is daar ons, bewijs genoeg in dat hij waslijft een Apostel zij; behalven dat ook de andere Apostelen hem er voor erkent hebben.

Is dit bewijs niet van veel gewicht?

Ja want hebben die menschen, welke
 te gesuis geseyt, en hooren leeren hebben
 de gelegenheden. Byvalgen de Apostelen hoorden leeren
 hen niet beschuldigt te een tijt ander stek
 gedaan. Zonde hebben in dien tijt een ander
 leer had den voorgeseld, dat in het tegen
 gestelde van gesuis leerde; dan is dit een
 sterk bewijs dat de Apostelen ons de
 leer van gesuis ongeschond on bewaard
 en ons overgeleerd hebben.

6. Uit de prooven van meer dan menschelijke kennis en macht, met wel
 ke de Apostelen de waarheid hunner Zending hebben berestigt;

(59)
 Hoe moet dit bewijs worden ingericht?
 Eerst moeten wij onderzoeken of er waar
 lijk zulke prooven voorhanden zijn: endan
 ten tweeden, hoe de waarheid hunner Zan
 ding hier door berestigt wordt.

1. Zulke prooven zijn er waarlijk voorhanden;

(60)

Welke?

Voor eerst Spreken in vreemde talen.
 ten tweeden kennis van de Verborgendheden
 des Evangelies. ten derden kennis van toe
 komende gebeurtenissen. ten vienden Wor
 der dadige genezingen. ten vijfsen opwek
 kingen van doden eindelijk. ten zesden
 Gedachte Straffen over tegenstanders.
 belangende het eerste, van het Spreken in
 vreemde talen, daas van die men con
 blyt op het eerste Christen. Pink. Stofsett
 daas menschen uit de toen drie bekende
 wereld deelen vergaderd waren, welke
 de Apostelen in hun moedertaal, met
 dien selven tongval hoorden Spreken
 Nos dat zij het verstonden. Dat dit

2 Hoofst.

nu een wonder zij blykt (volgend t geen
 reeds te roven van de wonder werken van
 stels hebben wijl zij geen vreemde taal
 geliend hadden, maar onkundige en
 Galileers waren. het gaats erhalven
 vermogen te boren. wat het tweede
 trift; datte kennid hadden van de
 geschieden des Evangelies. dat is aan
 verheere leerstukken vanden Gods die
 die zij van te roven niet konden, en al
 ten eersten aan andere luden, genoeg
 baar. vervolgend ten dorden kennid van
 komende gebeurtenissen. Paulus legde de
 gebonden was, om na Jerusalam te reis
 wijl de H. G. (nammentlyk) mensche
 dienden H. G. besield waren, hem van
 tot stagg betuigde dat hem bonden en
 drukkingen aanstaande waren, ook
 was. hij daer en boren bewist dat al
 plaatten waar hij door gegaan was, om
 Evangelia te verkondigen zijn aongelij
 niet meer dien Zoude; nu kon hij dit
 berekenen wijl hij nog lang na dien
 te Romem gleeft heeft, ofte hem ook
 Zoude komen beraken. in de reis
 die Paulus na Romem deed, toen hij
 zich op den Keiser beroepen had, Wor
 zij in groot geraas door het onthuinge
 wedes, eos dat zij al de laadinge uit
 schip geworpen, en alle hoop van beh
 den te worden kudden op gegeven; doe
 Paulus vermaonde hem om gods onse
 te zijn, wijl zij allen het leven zoude
 houden, het schip alleen zoude se
 lieren. dit alles is bij de vithomst
 veld. hoe nu tot het dan van voorzag
 een Godlyke voorwetenschap of onacht
 hoord is te roven bij het stuk vande voor

gingen betoog ten vierden, Wonderdadige geneeringen. Petrusden Johannes, hebben een weg die aan den ingang van den Tempel zat, en hem om een almoeft baat, van krouwelheid geneesde, God dat hij zelf met hem in den Tempel wandelde, en God loofsen! de jersualemmeren hadden zoo veel crediet voor Petrus, datte meende, dat iemand zelf van zijn Schaduw konde geneeset worden. Ook bragten zij van de omlyggende, laatzen hunne kranken en die niet onweinig gesten gekweld waren, tot hem; en zij wierden alle van hem geneesen. God deed ook ongewoone kragtten door de hand van Paulus, zoo dat zelf door het opleggen van zijn Sweetdoeken zieken wierden geneesen, om de loofte gatten van de menschen uitroeven, ten vijften, opwekkinge van dooden. te joppe heeft Petrus een vrome Weduwe Tabitha anders gesege Dorcas levendig gemaakt. Paulus, een ^{heeft} zker jongeling Eutychus die uit de venster viel door den slaap, bij gelegenheid dat Paulus zijn redeering wat lang uitrekte, levendig gemaakt, behoort sommigen denken dat hij niet dood gemaekt zij, om dat Paulus zegt, zijn siel is nog in hem. eindlyk ten zebden, Gedachte. Stopten over tegenstander. t geen blykt in Ananias en saphira. die om in een goed vermoeden bij de Apostelen te staan, een koren verkochte, en voorgaem datmaal het geld bij de Apostelen bragten, echter een deel voor sich selven hielden, wierden om dien leigen geduoht gestraft, zoo dat de beide voor Petrus vaten dood ten aarde vielen. ook t geval van Elijmas die toevinaan die de Apostelen tegenstand

de Stadhouder vergijft van zijn geloof af
brengen, werd daarom op het zeggen van
lelië blind. ook heeft Paulus te Philippi,
waarzegster (die haar Heeren groot gewis-
toerbacht) bedroeft, zoo dat de geest van
haar uitging. ook zien wij het in de
van Loonen van Leera die dijnels bevre-
derd waren, en in den naam van Jezus,
ke Paulus, predikte, dijnelen wilde uitwerpen,
de mensche in welke de boose geest was
sprong op hen, en hen mee'ter geworden
zijnde, kreeg de overhand tegens hen, zoo
dat zij naacht en grondat uit het hiel
ontvloden. Zulke geducht straffen
tegenstanders heeft Jezus nooit gedaan
maar hier in word bewaard, 't geen Je-
sus aen hun voorsagt had, dat ze meer
dingen zouden doen, dan Hij.

b. Hier mede wordt nu de waarheid van hunne zending bevestigd.

(6j)
Hoe lijkt nu hier uit de geloofwaardig-
heid van de Apostelen in het verkondigen van
Heilands leu?

Indien zij een valsche leu verkond
hadden, dan zou God ter bevestiging geant-
werend door hun vernicht hebben, anders
God daar door het menschedom bedrogen
onmogelijk zij.

Had Jezus ook het te raken als een
wijs vande geloofwaardigheid zijner zand-
tingen opgegeven, dat ze zulke proeven
kennis en macht zouden geven?

Ja bij gelegenheid dat hij zijndes ipe-
bivel geeft om het Evangelie de gehele
veld door te verkondigen, zegt hij, dat hij
ter bevestiging vande leu, de volgende te-
nen zonde doen, in zijner naam, als die
velen uitwerpen, met nieuwe tongen spreken

Slangen opreemen, ja zelf, al was het dat gij iets dood delijks dronket, het zou van geen schadelijke gevolgen zijn, op kruinheden handen leggen met gevolg dat gij gerout houde worden. Bij een andere gelegenheid bereydt gij het met een dubbel overwaer, dat wanneer gij in hem geloofde, de werken doen zoude die hij gedaen heeft, ja zelf meer, wijl hij na zijn vader ging.

Wat berijft ligt hier in?

Heeft Jesu's voorzegt dat ze wonderen doen zoude, en is bij de uitkomst gebleken, dat ze hunne leer met wonderen bereydt hebben, dan moet het ook de leer van Jesu's geweest zijn, anders heeft God bij elk wonder het mensche dom bedrogen, het ongerijnde hier van is meermaal aangehouden.

Hebben de Apostelen er ziele ook op beropen ter bereytinge van hunne geloofwaardigheid?

Ja; bij de uitstorting van den H. G. op het Pinksterfeest, vragden sommige wat wilt doeg dit zijn? waer op Petrus antwoorde, dat nu vervuld wien't geen door Joel den Profet voorzegt was, dat de Don verduistert zoude worde, en de maene in bloet verandere, en de groote en de doorlichtige dag des Heeren komt (dat is) wanneer de godseken goddienst geheel afgeschafft zal worden.

vervolgens grond hij daer op zijn prediking "hij dan, (die zegt hij) door de mechtichend Gods verhoogt zijnde, en de belofte des H. G. ontfangen hebbende van den Vader, heeft dit mitgestort, dat gij niet oerhoort

men zie hier van nog een bewijs, in't god-
 vanne Petrus en Johannes wanneer zij de
 Apostelen kwamen, na datre siech-
 ter kunne leer hadelen moeten verantwo-
 den, baden zij gezamenlijk dat God op
 dreigingen van de Rechter, hun gadaan-
 dien mocht, op dat zij het woord met op-
 moedigheid soude spreken, "God soude
 dit betoonen. (Dit was hun gebed vonden)
 "zijne handen uitte strekken tot genezing
 "en dat tekenen en wonderen geschieden
 "door den naam van tijns heilig kind jesus
 den schrijver van den brief van de Hebr.
 zegt, dat jesus de leer selve is begonnen
 te verkondigen, en aan hem die geloof
 beredigt was, door de gene die hem ge-
 hoort hebben, (doch was het hier vooral
 op aanteekent) "god boven dien mede ge-
 gende door tekenen en wonderen en mi-
 nigerlij krachten, en bedeelinge des
 g', na zijne wille.

Dient dit tot nader aandrang van dit
 bewijs?

Ja want hebben de Apostelen er niet
 op beroepen ter beredting van hunne
 ter, en was zij dan valsch, dan heeft
 God bij elk wonder een teken gesteld
 en dit is onmogelijk, wijl het strijd is
 al Gods volkomenheden.

Hebben ook niet yoden en Heidenen
 hier door zich laten overtuigen?

Ja voor eerst yoden die het voor gevallen was
 het Dinktenfest, na dat het wonder van het
 ker in vreemde toalen geschied was, wie den
 omstandes verblagen in het hart, vragende
 van de Apostelen, wat mochten wij doen? zij
 ven hen diesen raad, datre siech bekomen en
 doop en soude, dele gezege wonder uitwerking

het, daar werden op den dag drie duizent on-
 sehen tot het Christendom toegevoert. verder
 nadat Petrus en Johannes een kneuppelmonst-
 gesont gemaakt hadden daer over Rechterlijk
 ondersocht zijnde doordenlijken niet stoffen
 om het volks wil, wijf dese God er over ver-
 heerlijkte! Die ook nog, nadat Ananias en
 Saphira geducht en wonderdadig gestraft wa-
 ren, en door de Apostelen vele wonderen
 en tekenen benevens ook kranker gezond ge-
 maakt waren, quam er meer over de ge-
 heele gemeente, en het volk hield hem in gro-
 te achting, daer vielen er meer en meer toe
 gedaan die den Heere geloofte, een menigte
 beide van mannen en vrouwen. ten ongen-
 Heidenen, Sergius Paulus werd gelooft
 en verslaagen over de leere des Heeren, door
 de wonderdadige Straf aan Eljinas de toere-
 naar, toen hij met blindheid geslagen werd.
 wonder inwoonders van Joppe, nadat de vrome
 weduwe Tabitha door Petrus was levendig
 gemaakt, geloofte vele in den Heere. na-
 dat Paulus vele kranke wonderdadig te-
 effen genezen had: en die leeren ~~van~~
 duivell bezmeerdend, zoonen van scava
 op een gedachte wijze gestraft waren, quam
 er meer over allen, ende Naem ^{van} Jezus.
 werd grootgemaakt, vele die geloofte
 quamen en blijvende, en verkondigden hem
 daaden, en vele die ijel konsten ge-
 pleegt hadden, brachten die boeken om te
 te verbranden in aller tegenwoordigheid,
 men bevond de waarde der boeken die ver-
 brand waren vijftig duizent Silvere.
 Is ook dit niet geschiedt om ons te o-
 vertuigen van de geloofwaardigheid der
 Apostelen?

II, A, C, 6, b.

Ja want hebbe hunne tijd genooten en
 zich door laten overtuigen, dan is het
 een bewijs dat het ware wonderen gene
 zijn; dijs kunnen wij ook opaan, dat
 een ware leer verkondigt hebben, anders
 zou God door de Apostelen die wonderen
 te laten verrichten, tot bekrachtiging
 van hunne leer, die menschen, en ook
 niet opzet bedriegen, het onmogelijke
 hier van is duidelijk.

Wt ook niet nog bijzonder een bewijs
 voor de achtbaankled der Apostelen dat
 al wat ze kenden en deden, niet aan
 zelve, maar aan Christus toekenden?

Ja daar uit blijkt dat zij ding
 menschen geweest zijn, wijl er geen reden
 van te geven zij, dat bedriegers God niet
 sig soude welen, over dat geen twi
 aanwenden om menschen te bedriegen
 waar over zij van vele vieden toege
 om dat aan een ander vermoogen toe
 schrijven, dit is immers geen karakter
 bedriegers, wijl hien ontfren door gaand zij
 om van elk daar over gewierocht te
 worden. dat nu de Apostelen het aan
 kracht van God toekende blijkt, int
 op den eersten Pinkster dag zij voorge
 ten, nadat de Apostelen in vran
 talen gesproken hadde, vragden somm
 ge van de omstandes met verwondering
 "wat wilt tog dit zijn? waar op Petrus
 antwoordde kennende het niet van hie
 eigen vermoogen toe) "dat is t geen
 sproken zij van den Profet jaël, dat
 God zijn Geest zoude uitstorten. Paul

vertoen niet te zeggen iets gedaante heb-
ben tot gehoorszaamheid der Heidenen, zij
Jesid het gedaan had, met woorden en wer-
ken, hij erkende ~~ook~~ dat hij niet bequa-
m was iets te denken uit zich zelve, maar
dat al zijn bequaamheid uit God was.

Koemt hier ook niet in aanmerking
dat de Apostelen zich hier op niet verho-
vaardigen?

Ja, Paulus acht het voor niets al de
grote vermogen welke hij opvoert, als
Spraken in vreemde talen, weten van ver-
bergen, een geloof te hebben zoo dat
hij bergen verzetten in dien hij de liefde
niet en hadde, juist dat geni't welk
den mindsten Christen hebben moet en kan
hij dankte God dat hij meer vreemde ta-
len sprak dan zij allen, doch hij prunkte
daar niet mede, hij wilde liever vijf
woorden in de gemeente Spraken die zij
verstonden (om andere te onduidelijk)
dan tienduizent woorden in vreemde
talen. Hij erkende alles want hij was
aan de genade toe, zeggende "datte aan
"hem niet rydel geweest zij, maar dat
"hij meer dan zij allen overvloedig gear-
"beijde had, doch niet ik maar de genade
"Gods die met mij is. hij vrende ook
in zijn zwakheid, opdat de kracht van
Christus in hem wonen mocht, hij had
daarom een welbehagen in zwakheden
in smaadheden, in nooden vervolgingen
en benaestheden om Christus wille
want als hij zwak was, dan was hij
machtig. uit deze nederigheid blijkt

II. A. C. 6, b.

mede datte een Godlyke Zending hadde,
 wijf nederigheid een kenmerk van waar-
 heid en Gasmacht Zij. wij hebben dan
 uit de prooven van meer dan mensche-
 lyke kennis en macht weer een nieuw
 bewijs, dat de Apostelen de leer van Je-
 sus ongeschonden bewaard, en ons over-
 geleverd hebben.

7. Uit de byzondere blyken van 's Heren goedkeuring van en Zegen
 op zijne prediking.

(62)

Welke byzondere blyken Zijn dit?

Dit hebben wij reeds gezien bij het 6^e blyk
 voor de Godlykheid van Jezus les, (namelyk
 de zonderlinge uitwerking die deze les gehad heeft
 op byzondere personen en geheele volken en maats-
 chappijen. nu is deze les, door Jezus zoo niet
 uitgebreid, maar door de Apostelen, dus heeft
 het die uitwerking gehad, door de verkondiging
 van de Apostelen.

Komt hier de spoedige uitbreiding van het
 Evangelie als een bewijs in aanmerking?

Ja, wijf 40 jaar na Christus door het E-
 vangeli reeds in de toen drie bekende wereld deelen
 verspreid was; nemen wij daar bij in aanmer-
 king de tegenstand die hun bij joden en Heidenen
 over ontmaten; de minbervalligheid van ro-
 draacht deser les; ook hoe datte tegen de
 lyke lusten der menschen streed: en eindelyk
 de min roem van getuenschap die de Apostelen
 beraaten; 't geen te voren reeds is betoogd, dan
 blykt daar uit klaar dat het de les van
 Jezus moet gemest Zyn, anders zou God
 zoo niet met Zyn goedkeuring bekroond hebben
 Jezus heeft dit ook van de Apostelen weer
 zegt en betoogt; 'alle ransken die geen roem
 draagt neemt hij weg; 'uit het verbond blykt
 dat dit Jezus Vader zou doen) even als bij

voorbeeld een horenie's doode takken weg doet
niet geen vrucht meer dragen " maar die
vrucht dragen verniet hij op datte meer zou
de voortbrengen, die ondoet hij vnaal het
geen 't welk den wadon zou hinderen, en
vervolgelyk maakt hij zelf de toespitting,
hij zegt indien gij in mij blijft en mijne woor-
den in u blijven, zoo wat gij wilt zult
gij begeren, en 't zal u geschieden.

Heeft ook de Spoedige uitbreiding van het
Evan. niet de vervalsching van Christe-
leer ondoenlijk gemaakt?

Ja door datte aan zoo vele in on-
der scheidene gemeente bekendt gemaakt
was, was de vervalsching onmogelyk, al
had er al bij een gemeente dwaaling inge-
sloopen, dan had de andere dit tegenge-
gaan. even als (by voorbeeld) een geschrift
waer van in een stad vele afschriften van
gemaakt zijn, die terstond aan onderschei-
dene plaatsen verzonden worden, waer
valsching niet bereikt is, dan waer
het eerst jaren nadier, dan aan de ene, en
vervolgens weer aan andere verzonden word.

Komt hier ook de byzondere onderschei-
ning der Apostelen niet in aanmerking?

Ja Paulus zegt, dat de Heere tot hem
"gerogt had 'mijne' genade is u genog' want
"mijn' kragt word in zwakheid volbracht,
"Zoo zal ik dan veel liever wamen (legt D.)
"in mijne zwakheid op dat de kragt Chris-
"te in mij woore, vergelykt men daar hier
mede wat hij al uitgestaant heeft, dan
zien men klaar de Godlyke onderschei-
ning. Die 2 Kor. 11: 23- 12: 9. Jesus
heeft ook zijn Apostelen, na dat hij hen heere

God en vaar spelde had, hinde onder steuning
van Zijn geest belooft. Die Joh. 16. uit
deze ondersteuning van de Apostelen
meer, dat het de leus van Jesul moet gemaekt
zijn, anders heeft God hier in een valschel
te verkondigen geholpen, dat ongerijnd is om
te denken.

Dieneu hier ook niet ten bewijze de bij
dere wonderdadige verlos sijn die meest
len den Apostelen te beurt vielen?

Ja, indien hijsse her een valsche her ge
weest zij, dan heeft God, door den gedruing
mer zij in gerangissen of gevaren vanen te
verlossen, her weder nieuwe gelegenteden ge
geven, om het menscheoos vinder te bedriegen
het onmogelike hier van, is meermalen te
dos dat God her, bij elke verlossing weder een
blyk van godheuring op hunne leus gegeven heeft
ten voorbeeld hier vanden. de Apostelen
den te Jerusaleem geleed en vele wonderen
richt, zij werden hier over in gerangenis ge
zet, doch een Engel, quam dus nachts, op
de de deure leuven uit, en leidde tot her, of
hinea Staat in den Tempel, en sprack tot
het volk alle de woorden deses leuvs.

Peteris is ook door een Engel uit de gerangenis
nis geleed. toen Paulus en Silas te Tels
in de gerangenis Taten, geschied en er een
aardbeving, doordat de fundamenten des
kerkers beweegt werden en de duivren geest
pent en de banden der gevangenen losstegen
natuurlijk moest volgen, wylt toen ter tij
de maner van boeien was, datre aan de
muren werden vast gemaekt. Paulus
op reid sijnde na Romem, om voor den Keiser
geltels te worden, was in groot gemac
met sijn neg Schepelingen door het on
nige veer, door de Zee om te Romem, doch een

Godlyke Openb. door Jezus
 Engel kwam tot Paulus, en ziede dat hij niet
 zou vrezen mij bij voor den Heibes gesteld te
 worden en dat ook allen die omst hem
 waren, hem gedachten waren. by de uitkomst
 is het ook zoo gelieken, want zij zijn allen
 behouden aan land gekomen.

N. B. De eigentlyke gezegde ingering des
 H. G. moet eerst in't vervolg behandeld
 worden.

Waarom?

Om dat men nu nog maar bevoorlab-
 ben de Godlykheid van een Openb. maar
 niet hoe te boek gesteld zij; daerom kent
 de ingering vanden H. G. te pas.

B. Na het betoog van dese drie waarheden, is het besluit genedelyk op te maken
 dat de leer des Christendoms waarlyk eene Godlyke Openb. bevat. Immers

(63)

Op welke waarheden steunt dit besluit?
 Op de twee even afgehandelde drie, waer van
 de eerste zij dat er voor bijna 38 hondert jaer
 en uitmuntend persoon is geweest Jezus Christus
 die zich voor een gezant van God heeft uit
 gegeven, die ziede de eenige ware heil ter ge-
 lukzaligheid te leveren, die de Stichter is gewes-
 den van eene geheel nieuwe Godschiedtige
 inrichtingen wiens heil door sommige zy-
 ner gezanten gepredikt en te boek gesteld
 nog het recht naar dat geloof is by het
 Christendom: de tweede, Dese J. C. was van
 God gezonden te leeren, en zijn heil eene
 van God gegeven Openbaring. de derde, de
 Apostelen hebben de leer van Jezus onge-
 behouden bewaard, en overgeleverd: dese
 drie waarheden zyn afzonderlyk by
 de stukken bewezen.

Hoe moet dit besluit worden opgemakt?
 In't 1° Hoofdstuk hebben wij de onge-
 voegzaamheid van de Natuurl. Godgel.

gezien, en bleef dijs de wensch naar een
 Godlyke Opbeleving over, indit Hoofdst.
 hebben wij gangeslagen welke eigenschap-
 er tot een Godlyke Openb. vereischte wor-
 den (momentlyk) dare 2, voor 1^e datte ge-
 ne dan ontwijfelbare waarheden behalven
 ten 2^e datte volloig Zij. ten 3^e datte 200
 krachtig en overtuigend Zij, dat er geen twij-
 fel aan haer Godlykheid overblyft, en dat
 door een vertoend gesach heeft. ten 4^e Zij
 moet duidelyk Zyn. eindelyk ten 5^e Zij
 te hopen en byna te vermoeden, datte in
 boek beschreven Zij. nu vinden wij dit
 bryn de leer van Jesus en Zyn Apostelen

A. Zij behelst gene dan ontwijfelbare waarheden

(64)

Strijden dan niet Sommige 200 ge-
 de Verborgenheden tegen de Reden?

B.V. de oneenheid, de Transsubstantie

Belangende het woord drieenheid, dat is
 van menschelyke uitvinding, wyl het in den
 Bijbel niet gevonden word. wat s Joh. 3. betref
 daar bryn wij dare drie Zyn een, kunnen wij
 nu uit die bysondere woorden een woord
 over, met het zelfe recht kan men dat
 de twee eenheid bewyzen, wyl Jesus Zegft
 en de Vader Zyn een behalven dat die plaats
 nog aan twist onderwopen Zij wegens haer
 echtheid wyl zij in verscheide afschryften
 niet gevonden word. hoe het Zij, Jesus heeft
 ons de naame betrekking die er tusschen
 Vader, Zoon en Geest Zij, klaar en duidelyk
 gelend, en Schoon de wyse, Thee, doordede
 den niet kan verstaen worden, is er om
 wel geen tegenstrydigheid in, dat het eenig-
 ge Schepsel, den oneindigen Schpper niet kan
 bevatten.

wat het andere, de Transsubstantiatië be-
treft, noch het groot noch de leer vinden
wij in de Openb. van Jesu's, maar strijd tegen
een vourdigge instelling van het Wondmaal
door Jesu's.

B. Zij is volledig, als

(65)

Waar in bestaat de volledigheid der Chris-
telijke Openb. ? ten antwoord diens het genom-
merde met 3, 2.

1. Verreullende het gebrek der natuurlyke Godgelandheid, door ons vande
waarheden volkomen zekerheid te geven, die de natuurlyke Godgelandheid
gehal niet, of slechts twijfelachtig leet.

(66)

Welke Zijn die waarheden ? Die
Hoofdstuk. I. n. II. B. A. s. a. b. e. n. c.

Leert ons nu de Christelike Openb.
die waarheden volledig ?

Ja, Zoo, dat ^{alles} bedenkingen worden op-
geruimd.

Wat leert ons van de wijze op welke
God genegen Zij de Tondaars te vergeren ?

Zij openbaart ons dat troostrijk plan,
dat ~~de~~ de geschonden deugden van
God volkomen Zijn opgeluistert, en aan
De eisschen seler door den Tondaars over-
den wet voldaan Zijn. Zoo dat God nu,
met ~~een~~ Strafwaardige Tondaars hem te
doen hebben, en hun genade bewijzen, ja
dat dit nu Zelfs, Zijn aangerome beris-
heid Zij. mits den mensch dit getuige-
nis geloofst, en Zijn wandel richte naar
de Godlyke wet.

Wat leert ons aangaande het middel om
vande Tondaars zelve verlost te worden ?

II, B, B, J.

Zij maakt ons met een Goddijke hulp bekend die ons leidt en steunen zal op den weg der deugd, en die ons eindelijk eerd, van de lasten en dervelven Schadelijke gevolgen, volkomen verlosser zal, wanneer wij op den weg der deugd voort blijven wandelen.

Wat leert u ons van een loon na dit leed?

Zij verzekert ons volkomen, dat het plaats zal hebben, om daar loon te ontfangen, na dat wij ons hier gevoegen hebben.

2. en ons in staat stellende tot eenen rechten en blymaedigen Godsdienst

(67)

Hoe worden wij door de Christelijke Openb. onderrichtt aangaande de rechte wijze, om God te dienen?

Zij geeft ons onderricht, dat God niet gedient zij, met offeren van menschen of bestien of uitterlijke plichtpleging noch dat men Hem vrezen moeten als een Richter, maar dat wij Hem dienen moeten in Gheesten waarheid Hem gehoorsamende als een vader. Hier van leide ons de natuurlijke Godgeleerdheid niets.

Door welke drangredenen worden wij in de Christelijke Openb. opgemitt tot eenen ievrigen en getrouwen dienst van God?

Zij geeft ons even gelijk de Natuurlijke Godgeleerdh. om God te dienen aan de hand, de drangreden, wijl Hij onse Schepser en weldoener zij. doch daer en toe ven geeft de Christelijke nog sterker, zij leert ons (namentlijk) hoe God zijn Zoon zijn eigen geliefden Zoon heeft overgegeven

aan eene naamloos tijden, wijf God on-
 derd met geen Schuldige, Tondwaars Ten kin-
 nen te doen hebben; nu kan er geen ster-
 ker drangmiddel zijn, dan God uit dank-
 baarheid voor de weldaad, weder lief te heb-
 ben, en hier van bewijst te geven in eene
 gewillige of volging van alle Zijne be-
 len en bevelen.

Door welke beloften worden wij aan-
 gemoedigd?

In 't gemeen beloften ons, ^{dat} in het houden
 van Gods geboden grooten loon zij; Hij ver-
 bied ons geen bitanende eigentijde, maar
 in tegendeel verrekert en belooftre ons
 niet alleen aangenaamheden in de
 wereld, maar ook eens na dit leven,
 eene bestendige en volmaakte zaligheid
 waar maar immers, onze natuur voor
 vatbaar zij.

Met welke hulpmiddelen maakt ons
 de heer van Christus bekend?

Behalve de drangreden en beloften
 daar wij even van gesproken hebben,
 belooft de ons, in diem wij op het pad van
 deugd en heilighed willen wandelen,
 ons dan met den Geest van Jerub zullen
 bezielt worden, die ons dien weg voor-
 lichten ~~en~~ bestuiven zal en onder²steunen
 Hij verleent ons ook vrijmoedighed, om,
 om dien Geest te bedden, met verzoek-
 ring van hem te zullen ontfangen.

II, B. C. Zij is zoo krachtig en overtuigend, dat er geen twijfel in hare Godlijkheid overblijft. en datte daer door een verbindend gezag heeft.

(68)

Welke innerlijke blikken van Godlijkheid heeft de Christelijke Openbaring?

Voor eerst Jezus' eigen getuigenis aangaande Zijne Godlijke Zending. ver- geliken met Zijn waarheid lievend, onbedwischtig en oederig karakter. ten anderen De leer welke dien Hij predikt. getuige van hare uitmuntendheid, en Godlijkheid.

Welke uitwendige bewijzen heeft de leer van Jezus voor Zich?

Voor eerst de wonderwerken dien Hij verricht heeft. ten anderen de rookhefgingen die Hem gedaan. ten derden dat Hij weder uit den dooden opgestaan. Hij is indelikt ten vierden de Zondwinger uitmuntend die Zijn leer gehad heeft, en heeft.

Wat volgt hier uit?

Dat de Christelijke Openb. waarlijk een Godlijke Openb. Zij. en de daer voor ons van een verbindend gezag heeft.

D. Zij is duidelijc.

(69)

In wat opzicht kan de Christelijke Openb. duidelijc genaemd worden?

In al dat geen 't welk al de Christenen door alle tyden heen aangaat.

nijl hij er nog dingen ⁱⁿ beschreeven zijn die aan bijzondere gemeentes of personen hoort, en gericht zijn na de gewoonten dier tijden (bij voorbeeld) te geen Paulus aan de gemeente van Korinthen Schrift, aangaande de liefmaaltijden en de inzameling der liefte gaven voor de armen, daar bij vele zaken die de Apostelen ten dien tijde bijzonder aangong.

E. Zij is ten algemeenen gebruiken geschreeven.

(70)

In welk boek..?

Het N. Testament.

3 Hoofdstuk

over

de geschreeven Godlyke Openbaring.

1 Deel

over

het Nieuwe Testament.

Wijl de Christenen erkennen, dat de Godlyke Openb. door Jezus en zijne Apostelen gegeven, volledig in het N. T. versat is, is het nodig, dat wij het zelve als zoodanig gadeslaan: en daar toe eerst dien, hoedanig een boek het zij, en dan overwegen, hoe het de Godlyke Openb. door Jezus behelst.

(1)

Waar van moeten wij in 't 3^e deel de
3 hoofst. handelen?

Van het N. Testament.

Waarom?

Om dat men eerst de Godlijkheid
van het N. T. bewijzen moet eerne
de Godlijkheid van het O. T. betoogde
kan. want op de aanhalingen die ye
Sud en Zijne Apostelen van Moses de
Profeten en Psalmen doet, tegen om
in 't N. T. beschreeven zij, rust eig
lijk het gerach voor des zelfs Godlyk
en hebben wij dit betoogde, dan kwam
wij de H. Schrift over het geheel bed
wen, en vervolgend die bestukken
uit op zamelen, die es ons in geopen
baart zijn.

In welke orde?

Dat we eerst dien hardanig een
boek het zij, en dan overwegen, hoe
het de Godlike Openb. door Jesu be
helst.

I. In de beschouwinge van dat boek, dat doorgaans het N. T. genaam
wordt, is het nodig, dat wij eerst de Stukken welke zij berat, elk op
Zelre, en dan de gantsche verzameling in haer geheel beschouwen.

(2)

Welke orde houden wij gerogelyk
in de beschouwinge van 't N. T.?

I.

Zoo dat wij eerst de stukken welke het
 bevat, elk op zich zelve, en dan de gant-
 sche verzameling in haer geheel beschou-
 wen. dat wij eerst elk stuk op zich zelve,
 moeten beschouwen is nodig, wijf dezen
 bundel zoo als wij ta nu hebben, niet al-
 tijd bij elkander geweest zij, het eene ge-
 deelte was in Palestina het ander meer
 in Rome verspreid; men vond het Ev.
 van Matthiäus met eenige brieven. ee-
 nige uittreksels uit het Ev. van Markus
 met eenige brieven. ook de handelingen
 der Apostelen met sommige brieven
 of ook met de handelingen alleen.
 ook heeft de gemeente van Rome, de
 brieven die aan de Korinthische
 Christenen geschreven waren, niet ten
 eersten in handen gehad, en die van
 Korinthen, was die niet, die aan de
 Rome's geschreven waren. ook is het
 niet te denken, dat de brieven aan
 bijzondere personen geschreven (als bij
 voorbeeld, die aan Timotheum en
 Pilemon) door afschriften ten eersten
 in elks handen zoudt geweest zijn.

A. Wij vinden hier eenen bundel van zeven en twintig grooten en kleiner geschry-
 ten, welke geroeglyk in geschiedverhalen, leerzame brieven en een
 Profetisch Schrift kunnen verdeelt worden.

(3)
 Hoe vele boeken bevat t N. T.?
 Zeven en twintig Zoo grooten als kle-
 en.

I, A.

Hoe kan men verdeelen?

Geroeglykheit in dreeën, in geschiedverhalen, leersame brieven, en een Profetisch Schrift.

A. De vijf eerste boeken behelzen geschiedverhalen:

(4)
Welke geschiedverhalen komen er in't N. T. voor?Voor eerst die van 's Heilands lotgevallen op aarde, doorgaans Evangelium genoemd: ten anderen die van Sommigen der Apostelen en de lotgevallen der eerste Christen kerk, de Handelingen der Apostelen genoemd.J. Zoo van 's Heilands lotgevallen op aarde, doorgaans Evangelium genoemd,(5)
Wat betekent 't woord Evangelie eigenlijk?

Het is van Griekken oorsprong, en betekent een goede aangerame of blijde boodschap.

In welken betekenis komt 't in't N. T. voor?

In die van de aankondiging der verrebelde belofte dat Jezus in de wereld gekomen was, in tegengestelling van de Profeten die hem hadden beloofd, dat dit zoo blijkt uit het volgende. Johannes sendde per zend enige discipelen van hem tot Jezus, om te onderzoek te doen of hij Christus was, dan of hij nog een ander moesten verwachten? Jezus zendde hen, met

deze basichap weder tot Johannes, dat
 de hem verhalen zoude die wonderen die
 hem hadden doen verrichten, ook dat
 den armen het Evangelie verkondigt
 wiers (dat is) dat hem gezegt werd,
 "het Koninkrijk Gods is tot U gekomen"
 Bij Markus vinden wij het zelfde, int
 "begin van Zijn Reuk lezen wij" het be-
 "gyn des Evangelie J. C. des Zoons Gods
 " begon verkondigt te worden door Johan-
 " nes, want hij doopte in de woestijne,
 " en predikten den doop oer bekeering,
 " tot verginge des Londe, gelijk ges-
 " chreeven is in de Profeten, Ziet ik
 " zende mijnen Engel voor u aange-
 " zichte, die uwen weg (dat is hun ge-
 " snoeden) voor U heeren bereiden zal,
 " de Stemme des roepende in de woestijne
 " bereid den weg des Heeren, maakt zij
 " ure paden recht, verder Ziet men het
 " int geen Paulus Schrijft aan de gemen-
 " te van Rome, "dat hij een dienstknecht
 " J. C. een gesoepen Ag, attel was afgeson-
 " dert, tot het Evangelie Gods, (dat is door
 " vernulling in tegensstelling des belofte)
 " het wolk hij te roven belooft had, door
 " zijne Profeten in de H. Schriften.

Heeft t ook nog niet een ruimes be-
 tekenis int N. T. ?

Ja het word ook genomen voor de
 gantsche luy van Christus zoo als
 die vloeyt uit de komst van Christus
 of Messias in de wereld tot heil van t

I.A. A, J.

Menschdom. ten dien opzicht word het
 genaamd het Evangelie Gods, om dat het
 van Hem afkomstig zij. 1 Pet. 4: 17. "het
 is tijd, dat het oordeel beginne van
 huis Gods, en indien het eerst van ons
 beginne, welk zal het einde zijn, oordeel
 schie het Evangelie Gods ongehoorsaam
 (dat is aan de leer die van God gegeven
 ongelooft te blijven). het word genaamd
 Christus om dat hij de insteller van de
 leer zij, of aanguande Hem, om dat hij
 is den voornamen inhoud van is Rom
 1: 9. "Want God is mijn getuige welke
 ik dien in mijnen geest, in het Evan-
 gelie zijns Zoons (dat is in het werk
 digen van die blymaer, die door Gods
 Zoon de verlosser der Zonden, tot heil
 van menschen is daar gesteld) en
 "ik Schame mij des Evangelie's Christi
 niet" (ik soeke mij niet te ontblaar, of
 t'ontrekken, in het vrijmoedig verk-
 digen van de leer van Christus.) en
 Rom 1: 16: 19. daar zegt Paulus, "dat
 ik van Jerusaleem aan en vantom, tot
 aan het (vergelegen) Aelijricum toe
 het Evangelie van Christus verruilde
 (dat is) dat hij de leer van Christus, ver-
 koren of volledig, verkondigt hadt. en
 Fil. 1: 27. "alleenlijk wandelt weerdig
 het Evangelie van Christus" (dat is) ge-
 vraagd ik al zulke Christenen betoan

I, A, R, J.

die de leer van Hem omhelst hebben. het
 word ook Paulus Evangelie genoemd, niet
 omdat hij er de insteller of het ond' erverp
 van die leer zij, maar als Paulus zegt
 na mijn Evangelie, dan wil hij aandui-
 den, naar die leer van Christus die ik
 U verkondigt hebben en mij aombetro-
 ven zij. Rom. 2: 16. in den dag wanneer God
 de verborgene dingen der menschen zal
 oordeelen door J. C. na mijn Evangelie
 mij vinden die gelove uitsprekking 2 Tim
 2: 8. het word genoemd het Evangelie des
Koninkrijks Gods. omdat het geen word-
 lijke Regeering ^{nis} van God Zeln bestuurd
 word. Mar. 3: 14. en na dat Johannes over-
 "geleerd was, kwam Jezus in Galileen,
 "predikten het Evangelie,, of de leer des Konink-
rijks Gods. het word al weder genoemd
 het Evangelie des Vredes. niet Zoo Zear
 omdat het ons allerlei Tegeningen heeft
 aangebraagt, maar biesonden, vijf het de
 Vrede tusschen Goden en Keidenen ver-
 oorzaakt heeft. daorre te voren in
 vyandschap leefde. Ef. 6: 13. ende goeten
 geschaerd hebbende met bereidheid des
 "Evangelies,, of de leer des Vredes of vrede
 makende. het word sindelijck genoemd
 het Evangelie der Zaligheit. omdat
 ons de weg daor in word aangewesen
 waar door wij gelukkig kunnen worden.
 Ef. 3: 13. in welke ook gij, na dat gijft
 woord der waarheid het Evangelie un-
der Zaligheit, of de leer aangaande un-
der Zaligheit "gehoord hebt enia.

I. A. A. j.

Zij welken bepaalden Zijn woord te
woord genomen, als men spreekt van't
Evangelie van Matth. enz. ?

In dien Zin, dattu ons een gescheut
verhaal geven van Jezus leven. De op-
Schriften boven die boeken Zijn er na
hand bijgezet: wijl de Oude niet ge-
waren, boven dezelve opSchriften te
plaatten. dit is ook de reden, waart
er na dien bij gedaan is, in plaats van
het H. Evangelie na Matth., na de
beschrijving Mattheüs.

Welken is de inhoud der Evangelien

Zij geven ons eenige merkwaardige ge-
beurenissen van Jezus leven op, en en-
digen het allen, met breedvoering om
het laatste Zijn tijden, en hoe Zijn
vassely rampspoedig leven eindelijk
in den kruis dood geëindigt Zij te
beschrijven: insgelijk verhaalen te
ook, Zijn Opstanding, en Zijn verkeer
na dezelve op deze wereld: ook noch
twee van hun, Zijn Hemelvaart.

Hoe vele Zijn er ?

Vier, dat van Mattheüs, Martheüs,
Lucas, en Johannes. die te Zamen een
Schoon geheel uitmaken.

2. Verdanijs wij er vier tellen, dat
a. van Mattheüs,

Wie was Mattheüs ?

En derwaerlyc apostelen van Jesus, te
 voren een tollerbaar of tolbediende in Judea
 door Jesus uit het tolhuis geroepen. een
 man dus, die vande meeste byzonderheden
 welke hij van Jesus verhaalt oog, en voor
 getuigen was.

Wanneer heeft hij Zyn Evangelie opgeschreeven?
 Dit kan men niet met geen zekerheid be-
 paalen. verscheidne onderschriften geven
 daar toe, ^{het} agste jaar na Jesus Hemelvaart
 op, Zynde het 40^e of 41^e jaar der gemeene jaars-
 telling, tegen welke opgaaft men niet veel
 van gemicht kan bybrengen.

Voor wien schijnt het byzonder geschreeven
 te Zyn?

Waarschijnlijk voor Joden, wyl hij
 om te betoogen, dat gesied van Nazare-
 neth, de Christus de beloefde Mediasch
 was, vele voorzegginge tot in kleine
 byzonderheden toe aanhaalt, en wijft
 op derselver verrulling. bij voorbeeld,
 de Goedschap des Engels van Maria. Die
 Hoofst. 1. de geboorte van Jesus te
 Bethlem. de vlucht na Egypten. de
 kinder moord te Bethlem. ook dat hij
 Nazarener Zou geheeten worden. Die
 Hoofst. 2. Zyn gantsch Evangelie is
 er van doorvlochten, en dit kon voor
 Heidenen van Zoo veel gemicht niet
 Zyn, wyl Zij de Oude Schriften niet
 kende.

Wie was Markus?

Hij was des Apostelen reisgenoot
en medearbeider, onder dezelfde Zee-
mijn, Petrus noemde hem zijn Zoon
(dat is) zijn lieveling, hij was bij Petrus
& geen Timotheüs bij Paulus was, en
evangelist of leeraar, door de Apostelen
onder de Joden en Heidenen gezonden,
dog was aangere bysondere gemeente,
bonds. Zijn eigen naam was Johes
Die Hand. 12:12. Markus noemde
hem, volgens de toenmalige gewoone
onder de Joden, wanneer te onder de
Heidenen reisde, dien de Joodsche na-
men al te uitheemsch voorkwamen.
Zijn moeders naam was Maria, en
Godvruchtige vrouw haar woonplaats
was te Jerusaleem, aan haar huis
gaderde Christenen. Hij was een Nef-
van Barnabas, wien hij met Paulus
op de eerste reis onder de Heidenen
zette, ten tyde van Paulus gezant
te Rome, bevond hij. Zich bij hem
Petrus heeft hem ook bij zich gehad,
en oog en oorgetuige van 's Heilands
werken op aarde was, ^{die} waarschijnlijk
hem vele bysonderheden des aangere
de gemeld zal hebben, waar van Ma-
rus zich denkelyk in Zijn Schryf-
tediend zal hebben.

I. A. A. J. a. b.

Waarom heeft hij zijn Evangelie
opgesteld?

Ook Dit kan niet geen zekerheid
bepaald worden, volgens de onderschriften
Zou hij het twee Jaar later dan Mattheus
geschreeven hebben, ook is er megens dit
getuigenis niet veel van gericht in te brin-
gen.

Voor wien schijnt het bijzonder geschree-
ven te zijn?

Hij schreef het zelve te Rome, en gub-
ten in ditte der Romeinen, en wijl zij Heide-
nen waren, laat hij uit zijn Evangelie
niet een Mattheus verhaalde als maar
voor Joden door Heidenen geschikt zijnde
bij voorbeeld, de getuigenis van Christus
de kindes moord te Bethlem, de komst
van de wijze uit Arabien in het oosten,
daar hij niets aan had der wijze de Profetie
van Micha niet gelezen hadde, zoo
gelijk de berg reden van Jezus, waar in
voornamentlijk de valsche Jode leer der
Paruzien (bij den Heidenen onbekent) veroor-
deeld werd, daar en tegen heeft hij zaken
die bij de Joden van minder gericht wa-
ren, bij voorbeeld, wie de loonen van Sijmon
van Cyrenen waren, als bij de Romeen
bekent.

Wat heeft men te denken van de overeen-
komst tusschen Markus en Mattheus?

Of dat Markus het Evangelie van
Mattheus heeft gelezen, of in't Schrijven
voor zich heeft geboeid, of dat er van deelde
we bericht. Schriften hebben gebruik gemaakt

I, A. H. 1, 2, 6.

men heeft daarom niet te denken, dat
 althans een verkort van Matthieus
 van gelie geweest zij, ook vervalt dit
 men in aanmerking neemt, dat het
 laatste eeth bijvoegs of gebuig niet
 wel die Matthieus niet heeft, welke
 meest van dien aard zijn, dat er of by
 derheden behelren die Petrus betrefpen
 ten mensten door Petrus hem mede ge
 als by de opwekking van het doechter
 van Jancus naar alleen Petrus Jan
 en Johannis by zijn tegenwoordig ge
 B. Markus zelf een desiegel van
 lid gemaakt, of heeft hij zyne verhalen
 den mond eens Apollol?

Hij was geen desiegel van Jesus t i d
 ontkeer of hij wel een oog en oorgetuigt
 van de daden en redenen van Jesus
 waer zij, doch hij was Petrus ge
 wil geroet, en heeft op aanzoek van
 en Christenen te Rome, zijn Evangelie
 schreeven, Petrus heeft zijn goedkeuring
 daar over betoond en bevolen het del
 in de vergaderingen der Christenen
 lren.

C. van Lucas,

(8)

Wie was Lucas?

Met zekerheid weten wij niet van
 zijn afkomst of vaderland, maar het
 heil heeft het, dat hij die zelfde
 daar Paulus van Schrift aan de Heil
 Gemeente "Ik groet Lucas de mede cijner

IA, A, J, 2, c.

* iets betrekkelijk Lucab na dien door
een Vriend ter hand gesteld.

Lucas is waarschijnlijk dezelfde, die on-
vers Silas, of Sylvanus genoemd word,
tenzij beide die namen Silas en Lucas,
sine en dezelfde betekenis oorspronkelijk
Schrijver te hebben. — In 't N. Test. van t. 3^{de}
en 't begin van t. 5de hoofst. der Handl.

enden we, dat toen Paulus Antioch
verliet, niemand dan Silas hem verge-
maatschapt tot Derben en dijstren, en
dat Timotheus hem daar ontmoette;

vervolgens dat deze drie te Troas knamen,
Als nu daar Paulus een gericht had
zien, zoo (zegt de Schrijver) zagten wij
terstond en 2. bedruktende dat ons en 2.

Hier is van de Schrijver, die zich selver bevoegen te hebben?

mede insluit of Timoth. of Silas. want
behalven deze had Paulus niemand bij
zich, gelijk ook uit 2 Kor. 1: 19. en uit
de inleidingen in de brieven aan de
Thessalonikers blijkt. — Maar Thimo-
theus is niet de Schrijver des brieft. dat blijkt
uit h. 20: 4, 5, alwaar hij genoemd wordt
onder de discipelen, die vooraf ging,
bedruktende ons wagen te Troas. Derhal-
ven Silas, of Silvanus, die anders Lucab
genoemd wordt, is de Schrijver der Hand-
en Ev. Nu wie daar Man was. Zie
Hand. 13: 22, 26, 27, 32, 34, 40.

dat hij de Schrijver van dit Evangelie zij
blijkt uit Zijn tweede boek de handelingen
naar hij zegt "het eerste boek heb ik ge-
schreeven, maar al het geen dat Jesus begon-
nen heeft, beide te doen en te leeren. ook
was hij een medereisgenoot van Paulus,
want in de handelingen noemt hij zich

zelve er onder, als mede tegenwoordig
gemett zijnde. *

Wanneer schreef hij zijn Evangelie?

Dit kan men niet zeer zeker be-
kennen, doch uit het even gezegde blijkt, dat
hij het voor de handelingen heeft geschre-
ven.

Wat schijnt hem tot 't Schrijven

aan te hebben? Dit zelf hij zelfs in 't begin van zijn
Evangelie. Zie Luc. 1. het schijnt dat er
toen ter tyd velen geweest zijn, die een
geschied verhaal van Jesus tot gevallen
wilden verzaandigen, ook was dit niet te
verwonderen, wijl het een gebeurtnis was
die veel opgang maakte, in het joodse
land, in zondertied te Jerusalam. na

dat hij nu alles neerstelikh onderzocht
had, wilde hij dat de Christenen, ook
volhomen zekerheid voor hem geloof had-
den aengaan de het voorgevallen met
Jesus, met zulk een oogmerk schreef
hij dan.

Voor wien is zijn Evang. meest ingerigt?

Voor verstrouide Christenen buiten
Palestina, haest in het joodse land ge-
schreef.

IA, A, p, a, c.

gewoont, dan was het niet nodig geweest van zekere plaatzen en oorden een omschrijving te geven, gelijk wij in dit boek vint het had hem dan bekend geweest.

Aan wien heeft hij't opgedragen?

Aan Theophilus, en aansienlijk met tegen blykt, wyl hij hem in't begin van Zijn Evangelie noemt, voortreffelyke 't g. Zoo wel zeggen wil als verwaardige aansienlyke, hij was ook in de leer van Christendom onzeren, wyl dit Evangelie mocht dienen, tot zekerheid van de dingen waar in hij onderwisen was. volgens de

Van wien heeft hij waarschynlyk zijn berichten ontleend?

Van Jezus bloed verwanten, en leerling dit zegt hij zelf, dat hij van Zoodanigen die van den beginnen selve aanschouwd in dienaar des woord geroelt zijn, dat ze van Jezus moeder selve heeft, kan ook nog blyken, wyl hij byzonder de geboorte van Johannes de dooper en van Jezus broer vanig en in zijn byzonderheden beschryft en meer daar eend aanteheit Maria ontegen en benoemde dit alles in haer kan zoo dat hier uit blykt dat Lucius niet met Jezus niet heeft omgegaan.

Heeft hij de Evangelien van Mattheus en Markus ook gezien?

Dit is wel mogelijk, wyl op zomnig plaatsen een woordelyke overeenkomst is het kan ook wel zijn dat hij de eegen streek voor zich gehad heeft, die zij gebruikt hebben

A, A, I, B. d. van Johannes,

Wie was ⁽⁹⁾ Johannes?

Hij was een Zoon van Zebedeus en Salome, een broeder van Jacobus, en was ^{een} jongerling gelief van Jezus en berot Zijn vertrouwen, gelijk hij in zijn Evangelie van Zich zelven Sprinkende steeds met dien certidel beweent "dat Jezus hem lief had," op dien grond vrijmoedigde ook Zijn moeder, om voor haar beide Zoonen, aan Jezus te verzoeken, een aanzienlyke plaats in Zijn Rijk t'geen Ze als een aardse heerlykheid verwagten (namentlyk) dat haer eenen Zoon, aan Zijn rechter ende de andere aan Zijn linkerhand Zoude Zitten. uit dit kan men ook ^z maken dat Salome weduwe geweest zij, nijske daar genoemd word, de moeder van de Zoonen, van Zebedeus, men zou anders gezegd hebben, de vrouw van Zebedeus.

Weten wij ook iets meer van Zyne lotge vallen?

Ja, hij was ook bij gewichtige voorvallen van Jezus leven tegenwoordig, als bij de verheerlyking van Heron op den berg bij Zijn Twanen en bangen Strijde, in Gethsemane's Hof, ook heeft hij een aanschouwer van Zijn lijden aan het kruis gemett, hoewel hij eerst bij Zijn gevangeneneming mit de overige discipelen Was geslucht, ik hij zeker medegekeert, waar door de Stervende Jezus gelegenheid vond, Zijn moeder aan Zijn verzorg, aantebereken.

I, A, A, d, d, d

daar hijre ook terstond bij zich nam.
 hies. hij was ook de begooftste en aan-
 lijkste der Apostelen, 't geen men hem
 maken omdat hij verkeer met de
 Hoogpriester had, daar door had hij ge-
 gesheid, om Petrus in de Zaal te
 ook was hij ongekunt. volgens de
 levering der oudheid is hij de eenigste
 12 Apostelen geweest, die zijn eigen
 (Zoolals men zegt, gestorven is, in een
 onderdom, en heeft de konst van Jezus
 Jerusalem te verwoeden overleeft, 't ge-
 Jezus ingewikkeld aan hem voor-
 had, bij gelegenheid dat Hij aan Petrus
 zijn martelwood voorspeld, en de
 Johannes lot gesal niemands gering
 vroeg "Heene maar wat zal oerom?"
 op Jezus antwoorde, "in dien ik wil dat
 blyve tot dat ik come, wat gaat u
 aan? volgt gij mij. echter heeft hij
 deel gehad, in de vervolgingen die het
 Christendom van eersten af heeft ont-
 Eijden, van een Romeinse Keiser, niet
 hij na het Eijland Pathmos gebannen
 en is vervolgens, volgens de verhalen,
 zijn ballingschap te rug gekerd en hij
 zich te Ephen onder de gemeente van
 Klein Asien onthoudende, op het einde
 der eerste of tweede in het begin der
 de eeuw van de Christelijke jaartel-
 overleden.

Waarom heet hij in't opschrift boven't
boek der Opoud. Theologus?

Niet alleen, om dat hij de benaming van
den logos de Hooge waardheid van Jezus al even
eenigzamen des Vader beschrijft: maar om
dat hij ook de verhevenste verborgenheden
van God en den Godsdienst, op de waardigste,
klaarste en overredenste wijze behandelt,
in zijn Evangelie, Brieven en Openbaring.
Op de feus der verhalen door johannes ons
vogeteld niet bijzonder opmerkelijk?

Ja, want hij behelst geen aanéingeseha-
felde levens geschiedenis: maar hij kipt al-
leen bijzondere wonderdaaden en enige van
de Zaakrijkte gelegden en redenen van
Jezus uit. de wonderwerken die hij ons
verhaalt, zijn, of die aanleiding gaven
tot uitvoerige redenen, of die eenen bij-
zonderen invloed hebben op zijn tot gene-
salen; en ter verklarung en op helding
van zijn leven diende. de redenen die
hij ons beschrijft zijn de langste en ge-
wichtigste, daar ons het karakter en
de Geest van Hem geheel, duidelij en bij
uutnemtheid vertoont word, en in zijn
Godlijk licht verschijnt. hij schetst ons
tot de kleinste doch zeer gewichtige trek-
ken van zijn redenen toe, geeft onook
bijzonder de laatste ^{die hij} kort voor zijn dood
om't zijn desijpelen gehouden heeft op.
(welke wel een derde van zijn Evangelie
uutmaken) hij volgt gemeenlyk de tyden
de het nauwkeurigh van alle de evange-
listen.

Laet zich hier uit ook iets van 3 Ap-
tels oogmerk in 't Schrijven van Zijn E-
gelie opmaken?

Ja het diende als ter aanvulling van
andere Evangelisten, Zoo dat, wie een van
de drie had, en Johannes er bij, genoeg
onderriecht ontving, aangaande Jezus en
Zijn leu: ook was bijzonder Zijn oogmerk, te
verrijken, Jezus is de Christus, de Messias
de Zoon van God. 't geen uit den inhoud ge-
noegzaam blijkt.

Wanneer is 't Ev. van Joh. opgesteld?

Dit weten wij niet zeker, doch zeker
is het dat hij het laat beschreeven heb-
't geen blijken kan, om dat hij Petrus' naam
nooit, als die geene Zijnde die Malchus
oor had afgeschouwen, wijl het niet te den-
ken is, dat Petrus' toorn nog geleijf heeft
andere had hij hier door nog in ramp heen
komen, (de andere Evangelisten hebben waar-
schijnlijk Zijn naam verzwegen, wijl hij te
nog leefde) de herkelijke geschiedenis
verhaalt ons ook, dat hij het laatt van
allen heeft geschreeven. naer het ge-
tuigenis der kerkrasseren, heeft hij de
andere niet alleen geloven; maar ook
goed gekent en betrachtigt: verder blyft
het nog, wijl hij vele gebeurtenissen on-
stels, uit de zelve, van Zijne Leven be-
kent, zonder welke onderstelde ken-
nis er in Zijn verhaal, nu en dan eenige
duist'heid zou voorkomen, ook wijft

hij somtijds omstandigheden bij het verhaal
 der overige Evangelisten welk dat in
 veel helderder daglicht plaatsen (bij voor
 beeld) de opwekking van Lazarus, en deze
 zelf tegenwoordigheid op de maaltijd te
 Bethaniem, welk zoo veel invloed had op
 het inhaalen van Jezus te Jeruzalem;
 ook verschiedene bijzonderheden van ju-
 das den verrader, waar uit wij zijn gemidd
 geoorag, bij het verraad kunnen nagaan.

b. Dit te samen een Schoon geheel uitmaken.

(10)

Maken niet deze Evangelien een
 zeer gewichtig deel des N. T. uit?

Ja voor zoo verre wij daar Jezus ei-
 gen redervvingen en lessen hebben, die
 hij tot zijn discipelen en goeden gesprooken
 heeft, het woord ons daar uit ook kenbaar
 als onzen eenigen Leeraar en Schied van
 Doenorden Borg; ook hebben wij daar door
 een geschiedenis van zijn leven, en welda-
 dig verkeer op deze wereld.

Is het niet van belang, dat wij de levende
 geschiedenis van Jezus uit meer dan één
 hand hebbe?

Ja, het is een ongemeene sterkte van
 ons geloof, dat onderschiedene menschen
 ons dit hebben te boek gesteld. even als
 (bij voorbeeld) wij ons geloof veel eerder geven
 aan een gebeurtenis, die ons door ondersche-
 den menschen, dan van één allen over-
 geleerd word.

Kunnen wij ook reden geven, waarom er juist 4 Evangelien zijn?

Veel hebben gemeent daar reden van te kunnen geven, doch het is onvoldoende, wijzelven met het zelfde recht zeggen kan, waarom er juist 4 groot Profeten en Zoo veel klein zijn? Alleen kan men zeggen, dat het oord de bestelling der vereenigheid is.

Zijn de 4 Evangelisten afgebeeld door de 4 dieren, van welke men Exech. 1: 5-10. en Op. 4: 7. leest?

Ook velen hebben het gemeent daar dedoor te zijn, en dan zou volgens hun gezegde, Mattheüs het menschen aangericht zijn om dat hij zijn verhaal begint, met de geslachtlijst van Jesu's herkomst uit Abraham en David. Markus de Leeuwen wijl hij begint met Johannes de dooper die zich in de woestene op hield, daar zich Leeuwen bevonden. Lucas de Os of Kalf wijl hij met Zachariäs begint, en die priester zijnde zich op hield met het kalf ten dien besten. Johannes de Aarend om dat hij zoo een hoogen vliegt overont, en begint met Jesu's Godheid. doch als men het verband van deze 2 Hoofdstukken beschouwd, hooft de donker zijn, dan blijft er tog niet dat er niet van de 4 Evangelisten gesproken word.

Is het wel wonder, dat er bij de vergelyking der Evangelisten eenige ongelijckheid is in hunne verhalen?

Men als men in aammerking neemt datte niet alle het zelfe oogenmerk hebben in kunne verhalen, en ook voor onderscheide menschen is ingericht, in de eeneder de andere weder die byzonderheid en heeft opgetekend.

Is er eenwel tegenstrydigheid in hun verhalen?

Men want dan zou men geen staet op ~~h~~ darseloe kunnen maken, en er uit blyken datte niet van een onfaelbaren Geest bestundt zijn. wijl estelschen ongelykheid en tegenstrydigheid een groot onderscheid is (by voorbeeld) een geschied schrijver verhaalden ons, dat Ornebarneveldt Advocaat van Holland was, en tevens een kundig staetman. een ander weder dat hij in een hoogen Ouderdom zijn leven op een Scharot geëindigt heeft, en in den haat van't volk stond. nu sijn daren verhalen wel ongelyk, doch niet tegenstrydig wijl het beide waar is, maar verhaalden den eenen ons, Ornebarneveldt was een braaf, deugdzaam, en Vaderland lievend mensch. een ander hij was een deugniet, hij haate zijn vaderland, ja heeft het zelfs verraden dit ~~sonst~~ ^{tegen} tegenstrydigheid bevat, wijl een van beide maar waar kan zijn.

I. A. A. J. b.

Toon dit end met het voorbeeld. Matth. 12:5-4. en Mark. 9:33-30.

Mattheus stelt het ons voor als
 of de leerlingen zelfs deze vraag aan
 Jezus deden wie is doch de meeste in het
koninkrijk der Hemelen? volgens Mat-
 theus Jezus het Zijn de besiepen geraagt
 hebben, en Zij Zou den es op Stijgerange
 hebben. ter oplossing van deze Schijnstij-
 gigheid moet men in aanmerking nemen
 dat het een geschied was onder de besiepen
 dijs warren in 2 partijen verdeeld. Pe-
 terus Johannes en Jacobus Stelde Zich es
 Hooger plaats voor, in het Rijk van Jezus
 Mattheus heeft zeker onder de verong-
 lykete behoord; en dan kunnen wij het
 geval ons dijs voorstellen, deze laatste
 hebben zeker aan Jezus es over geklaagt
 en tereus geraagt wie toch de meeste
in Zijn Rijk was. (dit desent met te
 meer vrymoedigheid, wijl Hij alle mens-
 terachtigheid onder hem afkeurde) dit
 verhaalt ons ons Mattheus, als zijnde
 mede onder de vragende, gemaekt doch
 Jezus Stelde het antwoord uit, tot dat
 hij in huis kwam, toen riep hij Zijne disci-
 pelen bij elkander, en vragden hem van
 van Zijn Woorden hadden op den weg?
 Daar op Dreegen die gene welke na de
 meereerheit gestaan hadden. Stel, linnel

I. A. A. d. b.

dat Judas hem er over bestraffen zoude
dit is 't geen Markus ons heeft opgete-
kend, en heeft het meest zijn berichten
van Peter's onthend. Zoo dat we nu
van beide kanten bericht hebben, echter
dieniet de waarheid te kort doen, doch
geen van beiden alles meden, maar el-
kander aanvullen. wanneer men verder
Markus 9: 38. leest daar vindt men nog
een omstandigheid van Johannes waar
uit blijkt dat hij in dit geschil meer
deel heeft genomen, dan de meest overige
de Discipelen. 't geen Mattheus met stil-
zwijgen voorbij gaat.

Dient niet zelf dit verschil in de
verhalen tot berusting van de Evange-
listen geloofwaardigheid?

Ja, nigh daar in een bewijs is, datte
niet Sankten gespannen hebben om ons te
bedriegen, want oam had den, Zoo al
niet woordelijk echter wel zorgvuldig
gewacht om deze, of dergelyke Schijn-
strijdigheden in hunne Schriften niet
te laten voortkomen. Zij hadden (bij ver-
beid) wanneer emand noemde bij zijn
naam, die bij een ander Evangelist an-
ders genoemd wordt, een vrouwig kunne-
lijcetten, die ook wel Zoo genoemd word.

Hier konnen een en ander voorb. van
Schijnstrijdigheden worden opgelost,
bijvoorbeeld de gelfachtijst van Judas
by Matthe 3. en Luc. 3.

T. A. A. 1, 6.

Er is een aanmerkelijk onderscheid tusschen
 deze twee geslachtlijsten, dog de Zworigheid
 die men daar van kon maken verduijnt,
 als men in aanmerking neemt (1) Matth.
 geeft ons de geslachtlijst van Josephs de
 van Maria op, vijf hij voor Jooskhyronim
 (gelijk te voren reeds is opgemerkt) hien dan
 mede wilde aanduiden dat Hij uit
 het geslacht van David en Abraham
 afkomstig was; hoogstwaarschijnlijk is 't
 Matth. derselve als een stuk, t welk by
 de Joden ⁱⁿ tye geoorj, bekend en van een
 algemeen geach was, overgenomen en
 lijk in Tijn Ev. geplaatst hebbe. (2) Lucas
 geeft ons de geslachtlijst van Maria op
 uit welke Jesus nat. vleesch was voortg
 komen, hij zegt uitdrukkelijk dat Jesus
 hoewel de Joden meende, dat Hij een Doon
 van Josephs was, echter een kleintoon
 was van Heli volgens Mt. 23. Zoort
 diest versgeleren worden, en hij Jesus bege
 ontrent dertig jaren oud te worden dat
 nu volgt moet tusschen twee haakjes
 (Zijnde Zoo men meende de Doon van Josephs
 nu volgt Tijn afkomst, des Doons Heli
 deze was de vader van Maria, volgens
 het getuigenis van de Joden zelve, diest
 was Jesus een kleintoon van Hem.

I. A. A. J. b.

Maria word alre niet genoemd, wijl vrouwen
 op de geslachtlijsten niet geplaatst wierden.
 (3) Matth. brengt zijn geslachtlijst niet
 verder dan tot David en Abraham, en dit
 was voor Joden genoeg, wijlen volgens de
 voorzeggingen daar uit den Messias ver-
 wachten. Lucas klimt op tot Aдам den
 gemeenen Stamvader van het menschedom,
 wijl hij voor Heidenen schrijvende het juist
 geen reden zou hebben waarom hij bij Ab-
 raham eindigde, zij hadden Heidenen
 de, niet dien aerts vader in dit geval ver-
 nodig (4) Matth. geeft het geslacht
 van David op, volgens de Koninklijke be-
 mi naar uit Josephs afstamde, en lu-
 cas geeft de amptelose lini van David op
 Zoo als die van Natan tot op Helide
 vader van Maria daalde. hier uit
 vloeit van zelf voort, dat men in beide
 geslachtlijsten van David af en op-
 waards andere namen aantreffe, men
 zou nu nog kunnen vragen wat men
 met Josephs geslachtlijst nodig had
 dog dit is een bijzonderen zorg der verzening
 hier, wijl we daar uit nader zien dat Ma-
 ria uit Davids geslacht was herkomstelyk
 zijnde een erfzochter, t geen blijkt, wijl
 na Bethlem ging om zig te laten be-
 schrijven, daar de vrouwen anders niet
 mede hoefde, althans niet in zulk een
 omstandigheid, als Maria zig bevond
 nu weten we dit het de gewoonte bij

I, A, A, 1, b.

de Joden was, dat de naaste bloedver-
want van zulk een Esopochter met ha-
trouwen maect op dat de Esopis niet tot
andere geblaachten zou overgaan. 1870
Joseph nu uit Davids geblaecht, door h-
het van zelf dat Maria er ook niet om
gemaakt zijn wijze met Josephs trouwe.

In tweeden de geschiedenis vande 40
ste beendragen der Heilond. Matth. 2.

Luc. 2. men heeft hier weder zinnigheid ge-
maakt in de verhalen der Evangelisten, het
deselve over een te brengen, wijl Lucas om
niets vande aankomst der wijzen uit het
oosten te Jerusaleem noch van de kindes
moord te Bethlehém noch vande vlieg
van Jseid met zijn Ouder, meldt. Docht
reden om welke Matthiüs dit breed-
vig beschrijft is, om dat hij aan Joden sch-
vondt daarvoor gelegenheit vint, voorzeg-
gingen in het voorgesallene vervult te
te brengen: en daardoor te betoogen dat J-
seid die belofte en verwachtte Messias was.
doch Lucas zijn Evangelie meer aan He-
denen gericht zijnde, kon niet aankomst
der vervulten voorzeggingen ^{bij hem} afstaan
en dit in het oog gehouden, is er geen teg-
strijdigheid, bij dese twee Evangelisten
maar verhalen ons bij de waarheit
men stelle ons dan het geval dus voor.
volgens Matth. komen eenige wijzen uit
het oosten op het Dinn zijner Ster, na Jeru-
salem, om onderzoek te doen naden geboorte

Koning der Joden, de Joodsche Leeraars
 onderrichtten hem dat Blij te Bethleem
 geboren moest worden. Intusschen belofte
 Herodis hem dat zoo'n het kind niet
 mochte vinden, zij het hem tog boosche-
 pen Loude, onder voorwending, hij wils
 het ook aanbidden. de wijze ryen vol-
 gevolgd op na Bethleem, vinden daar
 Jesus als een kind geboren, bewijzen hem
 de eer van aanbidding, en gaven aan-
 dienlyke geschenken. daar na vertrok
 hem zij door Godlyke openbaring in een
 droom vermaant zijnde, om hem land
 en duld niet na Herodis. dit kan in een
 dag of vijf tijden voorgefallen. intusschen
 is Jesus op den agsten dag besneden vol-
 gens Lucas (men heeft daer toe niet
 te Jerusaleum te zijn, wijst het verrijcht
 wiers ter plaats daar de Ouders des kind
 woonde of voor eenigen tijd onthielden)
 Herodis bemerkende dat hij van de wijze
 bevroegen was, wies toornig en gaf be-
 vel, om al de kinderen binnen Bethleem
 en in dezelv omlyggende Landpalen te
 dooden, en dit bevel ter uitvoer gebracht
 wies, is Josephs van een Engel in den
 droom behalt, na Egypten met Maria
 en Jesus te trekken, t geen hij ook volvoer-
 de, en wies zij op reis zijn, is dit ont-
 mensch bevel ter uitvoer gebracht.
 kort daar na is Herodis gestorven,
 t geen ons ook door ongenijde schrij-
 vers verhaalt word. Josephs hier
 van door een Engel verwilligt zijnde
 kreeg teront bevel om uit Egypten te

trekken, reidde daar op na Jeruzalem
 zoo dat hi daar voor den veertigsten
 dag weder geresult kunnen zijn, nyl
 in een dag of drie van Bethlem naar
 vooraanliggende plaatsen van Egypte
 kan reiken. te Jeruzalem zijde is voorge-
 vallen 't geen ons Lucas verhaalt h. 2: 22
 - 39. intusschen Josephs vernemende
 dat Archelaus in Judea Koning was
 in plaats van zijn Vader, reedde hij
 heen te gaan, niet dat hij daarom te
 Jeruzalem niet zou geweest hebbe
 zoude tog ten easten in d'elk een gro-
 te stad op merken welke kinders in den
 Tempel wierden voorgestelt? daar
 heeft Josephs volgens Godlyken last
 zijn woonplaats te Nazareth gene-
 men. dit stemt met Lucas overeen
 zie Vers 39.

ten derden 't gemaal der genezing van
 eens Hoofsmans knegt te Kapernaum
 Matth. 8: 5-13. en Luc. 7: 1-10.
 dat dit een en d'elve gebeurtenis is
 ons bij deze twee Evangelisten verhaalt
 blykt, nyl de omstandigheid van tijd,
 plaats, en personen volmaakt het
 de zijn 't is waar er is eenig onderscheid
 ten aanzien van etlyke bijzonderheden
 volgens Matth. kwam de Hoofsmans knegt
 tot den Heiland; doch volgens Lucas komt
 hy eerst de Ouderlingen der Joden voor
 de vrienden! Matth. legt de woorden
 welke de vrienden van den Hoofsmans

I, A, A, J, b.

volgens Lucas gesproken hebben, in den
 mond van den Hoofdsman Jezus, naar de
 aantekening van Matth. Jezus tot
 den Hoofdsman "ga henen, ik geschiede ge-
 lijk gij geloof hebt, doch van deze woorden
 maakt Lucas geen melding. echter is
 deze gebeurtenis op de volgende wijze zeer
 wel overzien te brengen. volgens Lucas
 zendt de Hoofdsman eerst de Ouderlingen
 met verzoek dat Jezus wilde komen en
 zijn knecht gezond maken, deze voeren
 hun boodschap uit, dringen dit zijn ver-
 zoek bij Jezus aan! met zijne verdienste
 wijft hij het Joodsche volk lief te en
 hunner Synagogen gebouwt had; de on-
 lievende Jezus berispte geredelikh dit ver-
 zoek in, en begaf zich derwaards hem
 de Hoofdsman Jezus tot zijn huis Tegen-
 naderen, zant spardig eenige zijner Vrien-
 den, tot Jezus met verzoek "hij wilde toch
 de moeite sparen tot hem te komen
 "wijft hij een zondig mensche was, en niet
 "waardig dat hij onder zijn dekk kwam
 sendit waren ook de reden, waarom hij
 zelf niet was gekomen, hij wilde toema-
 ven woord spreken, en zijn knecht Tou-
 den genezen worden, (mogelikh dacht hij
 dat Jezus een van zijne discipelen ge-
 zonden zoudt hebben, om dat hij er bij
 voegt "ik ben ook een mensche onder
 "de macht van andern gestelt, hebben
 "krijgt knechten onder mij, en ik zegge tot
 "deren, gaat, en hij gaat: en tot den anderen

11 komt, en hij komt: en tel mijne dienstknecht, knecht, doet dat, en hij doet het.)) in tusschen den Hoofdsman zinnende dat hij evenwel zelfs kwam, ging hem te gemoet volgens Matth. verzoegt hem het zelf te geven, hij zijn Vrienden! in den mond gesproken had, de Heiland overtuigde zij over de kracht van 3 man's geloof. (betuigende dat hij de Joden daar in ver oventroef, bedienende zich van die gelagtheid, om de roeping der Heidenen te verspillen. daar op wende hij zich tot den Hoofdsman, zeggende "ga henen U gelooft de gelijk gij gelooft hebt" op dat zelf oogenblik dat Jezus deze woorden en spreekte werd de dienstknecht gezond! Zoo de toen de gemelde Vrienden! volgens Lucas in des Hoofdsman's huis kwam zij den dancuor gezond vonden.

ten vienden t verhaal der eerste wonderdadige Spijsiging. Matth. 14: 14-21
 Mark. 6: 34-36. Luc. 9: 11-17. Joh. 6: 5-17.

ter vereeniging deser vier Evangelisten dient het volgende, het geval heeft zich alst toegevoegen (D) er was een grote Schaar Jezus gevolgt, en hij had hen kranken genezen, nu werd het bij den avond, of volgens Markus laat op den dag, Jezus vraagt ^{volgens Johannis} daarom aan Philippus, van waar zullen wij brooden koop, op dat dere eten mogen! waar op hij antwoordde voor 200 penning

hebben wij niet genoeg. (dit gelt wad uit
 de gemeene beurs, waar van wij weten dat
 Judas de bestelling had, of Philippus er
 toen het gerach over gehad hebben: en of
 het al het gelt wad datre bij zich
 had de weten we niet.) hoe het hij dit
 gesprek gaf aanbidding, dat de overige
 discipelen, volgens de andere Evangelis-
 ten, aan Jesus verroften, dat hij de Schaar
 van Tisch zou laten gaan, waar op Jesus
 hun antwoordt, dit is niet van nooden,
 "geef jij hem te eten, gevende hem ver-
 volgens bevel, onder de Schaar te dien
 of daar ook nog eten wad, (volgens
 de gewoonten dier tijden, verroffen men
 zich, als men reid en van mond behag-
 ten) dit bevelter uitvoer gebracht hebben
 quamen tot Jesus betuigde niet te heb-
 ben gevonden, als Andreas (volgens Joh.
 Kannis) dese had een jongken met vijf ges-
 ten brooden en twee ridders gevonden (2)
 Markus zegt dat de Schaar bij 500 en
 50 gezeten heeft. Lucas spreekt echter
 dit niet tegen door te zeggen datre bij
 50 zaten, niet hij daar voos niet zit
 sluit, datre ook bij 500 gezeten hebben
 ①) Johannis verhaalt, dat het volk Jesus
 Koning wilde maken bij dese gelegenheid,
 de overige Evangelisten, dat hij de Schaar
 heeft van Tisch laten gaan; doch ook dit
 strijd niet, Jesus merkte het voornemen
 des volks, maakte daar op spoed, om hen
 te laten verstrooken, terwijl hij zelfs hen
 ontwijgt.

(4) de plaats daer het wonder gebeurde
 was volgens Lucas de woestine bij de
 stad Bethsaida en Jesus belacht vol-
 gens Markus zijne discipelen over de
 na Bethsaida te varen, doch dit lot
 te is alleen gegrond op Markus 6: 43
 drong zijne discipelen over te varen (te
 welk verstaet moet worden) na de over-
 zeide te gen over Bethsaida.
 ten rijzen t verhael van de maaltijd te
 Bethanien in de Zalving bij die gelijken
 Matth. 26: 2-13. Mark. 6: 34-36.
~~Luc. 9: 17. Joh. 6: 5-17.~~
 Mark. 14: 13-19. Joh. 12: 1-8.
 ter verien ging deror drie dient het volgend
 volgens Matth. en Mark. salft een wonder
 Jesus, Johannes zegt dat het Marië de zus-
 ter van Lazarus was. de reden waarom de
 eerste haar naam verzonnen, is waarschijn-
 lijk datre toen nog tufte, en daer door de
 verdamping ondergaan kon, dog wijl Johan-
 nes Schreef konde hij dat vrijmoedig door
 vervolgens de Evangelisten zeggen ons dat
 Jesus ter maaltijd ging te Bethanien.
 Matth. en Markus dat het ten huize
 van Simon den melaatsehen was, volge
 Johannes was Lazarus een vande gene die
 met hem aanroet, en zijn zuster Martha
 diende, het verhael van Johannes is som-
 als een werkelijke verdelilink die ges-
 chiedenis voorgekomen, vermist zij die
 verbeden daer te leren, dat het gester

in Lazarus huis gemeest zij. doch dit is
 het zekerlijk niet, welk verstandige zal van
 den gasthuis zeggen, hij was een des geendie
 mede aan tafel dat. dit is weder een be-
 wijz doet hij een gast was, wat betreft
 dat Martha diende, kan daarom plaats
 gehad hebben, wijl geond bekend is als een
 besorgde vrouw, en zij zoo veel mogelijk Je-
 sus alle gemak oal roken aanteaen, te
 meer wijl haar Suster ook wat deest, vol-
 gens Matth. en Mark. goot de vrouw
 zalve uit op Jesus' hoofd volgens Johannes
 zalve zij zijne voeten, van t'hoofd mede
 Johannes niet, als ons uit de andere ge-
 meg bekend, ook was het een gewoone
 plechtigh. der Oosterlingen waerom
 kunne gatten onede verneerde, doch de
 voeten te salven was ieth buiten gewoont
 volgens Matth. Zijn de desrepen of volgens
 Mark. eenige desrepen, niet op de vrouw
 te wrede daaron, en barissen haare hande-
 ling, Johannes geeft ons daar toe de aan-
 lijdende gelegenheid op. het was vernaem-
 lijk Judas Schult, die gong er in voor,
 en wijl hij de beurs droeg, het dan ook
 het best witt hoe het met dese stond,
 keurde hij het dan verkwisten, te geseerd
 volge dan de desrepen, wijl de Judas
 geslepen karakter toen nog niet kendere
 enaarsom het gebleskenoed voegt er
 Johannes bij, dat hij dit niet saide, om
 dat hij berogt was voor den armen

maars om dat hij een dief was, ende beu-
droeg van het geen gegeven werd, volgendes
th. en Mark. Zeide ze tegen Maria dat
Talf verkooft en het gelt den armen had
moeten gegeven worden, nu zou men
kunnen denken, hoe eerst de Talf koopt
vervolgens weder verkoopen, en het gelt
aan den armen geven, dit was immers
winnachtelore moeite? Zij had het daer-
ten eersten liever moeten geven, 't is zoo,
doch deze bedenking verdwijnt, als men
het beloop van Johannis geschiedverhaal
nagaan! het was Talf die voor Lazarus
begrafenis gekocht was, die overtuigd was
Jesús gebruikt, zij diende ons als een
voorbeeld van voorraad Zyners be-
griffen: men maakt ook swarigheid van
gens de tyd bepaling, Matth. en Mark.
spreeken van twee dagen voor Paasche,
Johannis van zev dagen, doch dit word
uit den weg geruimd, als men in aanmer-
king neemt! de oogmerken van de schry-
ver, Matth. en Mark. verhalen het
ons in zoo verre het invloed had op het
verraad door Judas gepluigt! wijf de be-
straffing van Jesús! was hem, over de
berisping welke Judas Maria. gada-
had, de aanleidende oorzaak was dat
hij Jesús zoo schandelijk verrade, zoo
dat de bepaling van twee dagen voor
Paasche niet behoort bij het verhaal van
de maaltijd! maars wat er toen voort-
tubden de Overpriesters en Judas, ontro-

Jesus! Johannes ter aenwilling dijnend
 volgend zijn oogmerk! Zegt ons volledigen
 t geen de overige maar als in t roo-
 gaan aanblijven, aangaande de tyd
 wanneer die opallyt gehouden is, alsook
 andere omstandigheden, gelijk reeds is opgemerkt
 ten Zeden de geschiedenis van Jesus Op-
 standig. Matth. 28: 1. Mark. 16: 2.
 Luc. 24: 1 — Joh. 20: 1.

waerof moet men opmerken dat, laet
 na den Sabbath gelijk het in t begin
 van Matth. het 28 Hoofst. is nog behou-
 tot het vorige 27. Hoofst. het laatste vers
 Zoo stelt het dan de tyd te kennen geeft als
 de nacht bij het graf gret is, als zijnde
 Laterdagh Saterdag. des begint het vor-
 haud der Opstandig, als het begon te lig-
 ten tegen den eersten dag der week ende
 en hier in komt Matth. met de overige E-
 vangelisten overeen! Stellen we ons dan
 het geval des vooz enige vriendinnen van
 Jesus! koeten na dat de Sabbath verbynd
 Spacieren om Hem te Salome volgend Mark
 die ons haare namen opgeeft! volgen t het
 verhaal aller Evangelisten, begeren zij
 Zich vreeg met det voornemen na het graf
 Matth. Zegt ons dat het vers Maria van
 Magdala inde andere Maria volgens
 Mark. nad oete de moeder Jacobi bij waf
 er bij Salome Lucas spreekt ook nog van
 Sommige doch naemt haare namen niet.
 dit Godmichtig gevelschop Zoo met elken
 der gaande beronden. Diek beswaard volgend
 Mark. wie de steen van het graf dan of
 wrentelen, intusschen is Maria van Magdala

IA, A, J, b.

vooruit na het Graf geloopten mogelijc
 de aarbering gevoeld hebbende daer
 hij was de van een voor barig gestit, die
 schijnt ons Johannis te verhalen en tijt
 daer door geligenheid om Petrus en zij
 bevindt aan het graf ons mede te deelen,
 Maria den die vooruit geloopten was, die
 den steen afgeventelt, mogelijc er niet eens
 bijgegaan, Spied zich in aller heil weder
 na de Stad tot Petrus en Johannis die
 tot hem zij hebben mijnen Heer wegge-
 men uit het graf, dese loopen daarop
 haar na het graf, intusdese waren die
 andere vrouwen aan het graf gekomen
 en Dagen volgend Mark. ein Engel in
 de gedaante van een jongeling ter rechter
 Leide Dittien doch na die toediende ont-
 dekten zij er twee, in blinkende kleed-
 ren als mannen uitgedott volgend
 Lucas zij Staen bij de vrouwen, gese-
 hoofte sakelijc haar dit bericht gesubst
 opgestaan Doo als hij te voren gesegd he-
 gheft vervolgend haar bevel om het Pet-
 en de overige desiepelien bekend te ma-
 als nu dese vrouwen na de Stad waren
 om dese doodschap des Engelen vint
 voeren, quam Johannis die sapt
 been was en vooruit geloopten had er
 tot het graf volgend Zijn eigen verhaal
 vervolgt. Petrus Zij rondt het graf
 ledig, en eenige bijzonderheden ontrent de graf-
 doekint geen Petrus had waargenomen,
 nu geloofte Johannis het zeggen van Maria
 van Magdala dat Jesus was weggenomen
 mijte nog afschrijven niet willen dat hij over

IA, A, J, b.

den dooden maect opstaen! daar op gingen
 dese twee na huis, doch Maria bleef nog by het
 graf, mogelijk maect zijnde van het leen en me-
 des loopen na Jerusalems, terwijl zij sich daar
 onthieldt was de heer bekommert an bevoest
 naar haar lieven Jeshu tog wel moegt weten,
 eindelijk bukten weder in 't graf ondeckt
 twee Engelen (die weder leen en weder gekomen
 zijn) en houden met haer een gesprek aangaen-
 de Jeshu! vervolgens quam Jeshu zelf bij haer
 doch eerst was hij haer onbekent vervolgens
 ondeckte zij dott het Jeshu was! zij miste
 hem toen lang ophouden, maar Jeshu bleef
 dit af. (dit vindt men bij breidronig bij Joh.
 H. 20.) nylt hij van ten was nog aen die ande-
 re vrouwen eere te Jerusalems quamen sich
 tontrekken, ook op dien selven dag aen
 twee die na Emmaus wandelde, en dien
 eigen avond aen de Elne te Jerusalems!
 Los dat Jeshu volgend Mark. eerst aen
 Maria van Magdala, daar na aen de
 overige vrouwen, ook nog aen Petrus bij
 sonder, en vervolgens aen de Emmausgan-
 gemen, en de Elne verschen is. des rou-
 wen hebben het bevel ^{geen ze van de} ~~de~~ Engelen en Jeshu
 ontfangen hadden, om het de de nyelen
 te boodschoppen dat Jeshu leefde! trouwen
 volbragt, doch vonden geen geloof bij
 hen, maer haere woorden hylente voor
 ijdel gelap. het gerat der Opstonding nu
 uit dit oogenit behoort zijnde dienne
 klaar dat de Evangelisten geen tegen-
 strydigheden verhalen maer den een den
 ander ongemeen opheldert en aanvult. wat
 het misloopen van Jerusalems na het graf

in want graf weder na Jerubalem, van de
men en deripulen betroft! is licht te be-
pen als naar in aanmerking neemt, dat
Jerubalem vele poorten had en dus op on-
scheidplaatsen na fuiten kon gaen: en
datte na onderscheiden menschen in de
stad gemaekt zijn.

2. als van de lotgevallen des eerste Christen kerk, de Handelingen
des Apostelen genoemd.

(JJ)

Welke is de inhoud van dit boek?

Dit is uit het opschrift van t. Delv. g.
redelijk op te maken, de Handelingen des
Apostelen genoemd, bevat de bedrijven en
lotgevallen des Apostelen.

Door wien is t. geschreeven?

Door Lucas, hij heeft het. vane Theop.
lus opgedragen, en heeft zijn verhaal op-
vat waar hij t. in zijn Evangelie gelaten
beginnende dijs als met Jezus Knecht
en de uitstorting van den H. Geest.

Behelst het een verhaal van de
delingen aller Apostelen?

Neen, echter weten wij vande taal
dat er in de ploath van Judas een
des is aangeheld, dat de H. Geest op
uitgestort is, datte in vreemde taal
gesproken hebben en vervolgens het
de doem ook datte onfaalbaar in
Schrijven en Spreken aangaende de
van Jezus gemaekt zijn, doch hij bepaalt
bijzonder bij Peterus en Paulus.

Waarom bepaalt sich Lucas het
maekt bij Peterus en Paulus?

Om dat Petrus een Apostel der Joden, en Paulus der Heidenen was, in dese verhalen dien kunnen welk een voorspoed het Evangelie bij Joden en Heidenen gemaakt heeft: ook hebben zij de voornaamste der Apostelen gemaakt! en het meest ter uitbreiding van de leer van Jezus en Zijn Rijk gedaan.

Waarom heeft hij Paulus geschiedenis niet voltooid?

De rede is 'en vro'wig dese, Lucas heeft Zijn boek uitgegeven, als Paulus nog te Rome gevangen was, hij kon derhalve Zijne lotgevallen niet voltooien, n'ijl hij wel voorleden, maar geen toekomende gebeurtenissen beschrijft.

B. De eenen twintig volgende stukken Zijn beernaamde brieven des Apostels:

(32)

Heeft het Zijn nuttigheid, dat ons sommig geschiefden des Apostelen juist in den vorm van brieven Zijn overgeleverd?

Ja want daar door leeren wij ongemerkt de gebetelheid der eersten Christen gemaekt kennen, die wanneer de Apostelen de waarheiten in een Godgelied samenvatsttel boek hadden beschreeven wij 'zo niet gematen zoude hebben: ook leeren wij des Apostelen karakter beter uit 'een brief kennen, dan wanneer wij 6 Zoogenaamde boeken van hun hadden; ook Zijn brieven met voor de gemene vatbaarheid geschikt, toen en nu nog ter tijd, n'ijl men daar in gemeensame gesprekken voert, en tot elken verd' hart spreekt, van welk onderrijf minkundige het meest nut toek hem.

Is het niet opmerkelijk, dat noch de
 noch zijne Apostelen ons een Samenstel
 van goddelijkheid, zoo als men in laatste
 den vermaandige heft hebben nagelaten?

Ja en daar uit blijkt dat dit zoo niet
 niet noodig is, als het nu Schijnt door
 de ingesloopen davalingen onder de Christe-
 nen, omders Zoo Jezus of zijn Apostelen
 ons leker het bevoegt hebben! ook blijkt
 er uit dat de hoofwaaerden van on-
 zen Godsdienst zoo uitgebreid niet zijn
 maar van elken Christen genoeg kunnen
 gemeten worden, als het nu wel Schijnt
 tenks men aan het Schiften en uitbreiden
 gegaan is van waarheden die betruft
 werden, doch die daar door in plaats
 van opgeheldert! meer verdorvert!

Is alles in de brieven der Apostelen
 voor ons een verstaanbaar en gewicht-
 en kon het dat wel zijn?

Nien wijl wij niet genoeg met de
 den gemochten en gebruiken van die
 den bekend zijn: ook niet met al de
 riën die er door sommige valsche
 vaars werden getruoid, en in de brie-
 vonde Apostelen weerleid worden,
 er tegen gewaarschwend, schoon wij
 nog al de hooftraak van de
 riën enigzins kunnen opmaken, en
 niet hoe het zich in alle zijne
 heden toegevoegen heeft, ook kan
 ons al wat wij er in vinden niet
 een veel gewicht zijn! als men in
 merking neemt dat ^{hete} familijare brieven

yeneest. Zijn die de Apostelen aan de ge-
 meentens of aan byzondere vrienden schre-
 ven, vandaar al die groetenissen: ook (bij
 voorbeeld) de raad die Paulus aan zijn ge-
 liefden Timotheus geeft, belangende zijn
 gezondheid, dewijl hij smak ^{voet} maekt hij geen
 water alleen drinken maer het zelve met
 wijn mengen: ook geen hij hem ontrent
 den reisbalk met boeken belatt. nu konn
 wij uit dese en dergelijke zaken wel leer-
~~en~~ vingen trekken, echter hebben er
 t gericht niet als hoofwaarheden den
 Christen Gods dienst betreffende, hier van
 daan hebben sommige de brieven als God-
 lijk verdaagt gehouden; doch hier in is
 veel eer een ^{sticht} bewijs voor de echtheid der
 brieven, want want men er sulke zaken
 niet in, dan mocht men ^{men} vrij denken datte
 verciert waren.

Zouden wij alle de brieven der Apostelen
 nog hebben?

Neen wijl het niet te denken is, dat
 Paulus die zoo veel gemeentens geticht
 heeft, en veel vrienden! had, niet meerd
 die weinige welke wij bezitten Geschre-
 ven heeft, indogelijk is dit ook niet van
 Apostel Petrus, Johannes, Jacobus en Ju-
 das te denken. dit te besluiten Zoude
 even zoo verkeerd zijn, als bij voorbeeld
 wanneer we eens van een waardig Gedy-
 leerde eenige brieven hadden, daaronder
 eenige waarheden in waren voorgesteld
 en om dat wij er juist geen meer hadde
 te besluiten hij heeft er zeker geen meer
 geschreven.

Welke hebben wij dan?

Die de rijpe en goede Verriemoghe
voor ons vordig heerde.

J. Rome Paulus hebben wij

(13)

Wie was Paulus?

Hij was een Jood van afkomst, en
spronkelijk uit de Stam van Benjamin.
Zijn geboorte plaats was Tarsus, een
voornam Stad van Cilicien. Zijn ouders
of voorouders hadden in het Romeinsche
burger recht verkregen, zoo dat hij
Romeinsch burger was, hij was met de
Sche Dichteren geleerdheid bekend, hij
het onderwijs aan de voeten van Gamaliel
Hoogleraar te Jersusalem, genoten in het
vreesende Leerstelsel, was een ijverig
stander en getrouw waarnemer van de
Zelvers leus en plichten, hij was een veel
beloofende jongeling, doch een getrou
vijand van Jeshu en zijn Apostelen en
volgden te heftiglijk, zoo dat de Christen
op het noemen van zijn naam met schrik
bevangen werden. Ja hij vergaagde
Zelf niet met te in Judea te verolgen
maar verzocht den Hoogepriester en
brievan van voorschrijving, om ook
Christenen te Damascus te verolgen.
Zijn voornemen gelukte, en hij gaf
gaf zich met dit vreed aardig op
merk op reis, doch onderweg in
de H. J. op een wonderladige wijze
hier en gehindert, en heeft hem ver

gens van een vervolger in een voorstander.
 Der en Apostel van Hem hervormt en heeft
 het Evangelie met veel overvloed, doch onder
 zware vervolgingen hem aangedaan, onder
 de Heidenen gepredikt.

Welke brieven hebben wij van hem?

Negen die aan geheel gemeenten geschreven zijn. Twee aan bijzondere vrienden!
 en één aan de Hebreërs.

In welke orde zijn ze gevangschikt?

Eerst die aan gehele gemeenten, dan
 aan bijzondere vrienden! en eindelijk den
 brief aan de Hebreërs. men heeft die het
 laatst geplaatst, om dat er aan getwijfelt
 word, of derin wel van hem geschreven
 zij.

2. negen aan geheel gemeenten;

(14)

Aan welke?

ter antwoord diens het genommerde, met
 a. b. c. d. e. f.

In welke orde staande?

Niet volgens de tijd als ze geschreven
 zijn, maar na de grootte der plaatsen, want
 in zich de gemeenten bevonden, daarom
 dan de brief aan de Rome's den voorrang
 verdient, als de hoofdstad van Italië
 zijnde, men mag er veel bijvoegen van geheel
 de wereld! vervolgens die aan de Corinthen
 wijl dit de hoofdstad van Griekenland
 was. en zoo is het ook met de overige plaats
 den gelegen. alleen de brief aan de Schip-
 pier's uitgeronden, wijl dit de kleinste
 plaats van allen is, en dus het laatst behoort.

geplaatst te zijn, doch deze midslag is
staan door een verkeerd opvatting van
Kond. 16: 32. daar Filippi de eerste
genaamd word, en van sommige is opge-
als of daar de Hoofstad mede te ken-
gegeven word, doch het wil eenvoudiger
zinnen, dat het de eerste stad was die
in Macedonien aantroffen.

a. éenen aan de Romeinen,

(95)

Wie waren de Romeinen?

Heidenen, ook bevonden er zich vele
zij maakte het meest bedacht volk
de welenschap bleiden er by intrinsiek
men vond er schandere Staatsonnemen
Zinnige wijsgeeren, weldrukkende reders
vermaafte Dichters, en kunstenaars van
den eersten Rang, welke meesterstukken
vooral in de bouw en beeldhouwkunst
tot op den huidige dag bewaard wor-
doch met de deelen en levendwijs was
het treurig gesteld, de pracht, meelde
overdaad had er de overhand, en om
gruwelijke Londen, Blijvers Rom. 1: 10

Waar kwam er te Rome een Chris-
lijke gemeente?

Dit weten wij niet zeker, er had te
niet toe ook geen Apostel geweest te ge-
blijkt Rom. 1: 10. mogelijk hebben
Romeers die op den eersten Pinksterdag
bekant tegenwoordig waren bekend
uitlandische Romeinen. Zoo genaamd
datte zich meest uitlandig bevonden

A, B, J, d, a.

het eest den Christen Godsdientt geplaatst.
 en veel voo spoed gaesten heeft mogelijk ook
 door vele Christenen die elders tot kennis
 der waarheid gekomen waren vorder ver
 licht. de Roomsche gesinde willen ons
 wijs maken dat Peterus de Stichter van de
 Ie gemeente geweest zij en 28 Jaar lang
 als Bisschop bestuurt hebbe. behalven
 het twijfelachtig is of Peterus wel eens te
 Romem geweest zij; Zoo is het tenast niet
 te denken dat Paulus daar hij zijn brief
 met vele groetenissen behuut Peterus
 vergeten zal hebben, nu vinden wij
 er in t geheel niet van gewaagd.

Wat welk Soort van menschen bestond
 die gemeente?

Wat Joden en Heidenen blykend de
 menschen die hij laat groeten die meest
 van Heidenische afkoomst waren, woort
 bestond dese gemeente niet uit gemeene
 en ongeoeffende menschen, maar meest
 van den midden stand, zelfs vind men na
 derhand hovelingen van den Keiser die
 aan Jesus hulpe dede. Zie Klipp. 4:22 ook
 maeten de doorgaand teergeoeffend geweest
 zijn, anders hadden zij Paulus brief niet
 verstaen, wijl hij veel kennis veronder
 steld bij hen, luust te hebben. hij zegt ook
 ik sprek tot U die de wet verstaet.
 van hien geloof was allen wegen roem
 uitgegaan Zie Rom. 3: 8, 12.

Welke aanleiding kreeg de Apollol
 tot het schrijven van desen brief?

Dati waren veel en onderscheiden
 de roem der Roomsche Christenen hien

I, A, B, J, d, a.

geloof was ook Paulus bekend geworden
 kreeg daar op een ruïrige begerste om
 men te beroken, hij had zelf een om-
 dig bericht van die gemeente bekomen
 door den gemeenromen omgang die hij
 Aquila en Priscilla te Korinthen
^{geloof} ~~geloof~~ heeft, als deze op het bevel des
 des Romers hadden moeten verlaten,
 het is wel te denken dat deze menschen
 Paulus met de getuiseheid van deze
 schen verder bekend gemaakt zal he-
 ook toerde weder na Rome gegaan
 na de dood des Keizers die Rom. 16:
 ook had Paulus met vele Romsche
 tenen kennis gemaakt die hij op zijn
 reise ontmoet had die Rom. 16:
 15. Zoo dat Paulus oangaande deze
 gemeente vele en onderscheiden be-
 ten hebben kon, en deze maakte hem
 nog begeriger deselve te beroken,
 had hij dit verbeide maalen voornem-
 raans gewaast doch tot nu toe was
 in den weg der versienigheid gehinderd
 dit voornemen was ook de gemeente
 bekend geworden, en wijl hij anders
 schen niet kwam was er in sommigen
 harten de bedanking opgeroepen of
 de spottel wel ernst was: en of
 ook schroomde het Evangelie in
 beroemde stad als onder het oog der
 heele wereld te prediken, in tusschen
 bleven die beletrels aankonden! en
 bleef dan niets anders over, dan om
 het geen hij in eigen persoon niet kon
 verrichten door een brief te doen,

hij vond daar toe ook een gunstige gele-
 genheid wijl Phebe een zeer behende en
 zeer verdienstelijke Christin van An-
 chroen na Rome verdoe aan dele kon
 hij dezelve toevertrouwen en onde oeven
 die Rom. 10: 5, 2. waarom Paulus daer
 ook in 't begin van zijn brief de gemaak-
 te bedenkingen van zijn konst weer-
 tuden en alles plechtigt betuigde dat
 het wel zijn voorneem maar tot hier
 toe gehinderd was die Rom. 1: 13-15.
 doch bij dese meer algemeene redenroe-
 gen zich ook bijzondere als, er vaststet-
 schen de Joodsche en Heidenische Chris-
 tinen enige twisten ontstoon, er waren
 er zelf die angelijke oneenigheden voo-
 rsette buiten en tegen de leer des E-
 vangelijs, dit gaet den Apostel tegen
 Rom. 16: 17, 18. andere maakte wedes
 misbruik van de Christelijke vrijheid,
 en dit had reeds een schade lijken in-
 vloed op een allergeenachtigt berthek
 van 't evangelie, de Rechtvaardiging
 (namentlijk) van een Zondaar voor God
 waarom de Apostel zich grooten deels
 hier mede bezig houd Rom. III: 25-
 XI: 36. ook waren de Joodsche Christenen
 nog niet volkomen van hunne volkswoor-
 sordelen gespieverd, zij lieten zich op
 hunne uitwendige voorrechten nog wat
 voorstaan boven de Heidenische Christenen
 de Apostel achtte het in desen nodig
 hun niet alleen aantetoonen dat het on-
 oerscheid door Jesus Gods dienst tuschen
 volken was weggenomen: maar ook dat
 zelf de Joden om het alstarrig vermagen

van Jezus, eenigen tijd verworpen Zoon
worden. er was nog iets voor welke
hij hem mocht waarschoonen, de God
draagde het Romantische iuk van
heerschik met eenen Sterken verwin,
begrippen bleven ten by ook na de
heiling des Christendoms, hij maant
daarom aan zich ondergeschikt te
de Overheid te gedragen, indien hij
toen ter tijd met de Regering Raaden
moed hadden, zou het zeer nadruk
gevolgen voor de leer van Jezus in de uitbrei
van zijn Rijk gehad hebben. er was
er was ook verschil over het gebruik
Spijze, het onderhouden van heilige
gen en over de Christelike Vrijheid,
noopten de Apostel mede om ook over
dit stuk de nodige bepaling te doen.

Welke is de hoofdbond?

Het herstel bij gedulte is de groot
inhoud van het Evangelie (aangef)
haer een schuldig en niet hebben
daar uit onze genade door't geles
vergeving van Zonden bij God es
dele Christen waerheid word er
voorig in berettigd en van alle
begrippen ontdaan. het plicht ver
nend gedeelte bevat de Duivelske
leiden welken den Christen in al
dijne betrekkingen pakt, indit al
met de taal van het hart, met de
vertrugende en overredende kragt
Zeggen welke den opzettend en
de raet, en den tegenstreever tot na
bringt. Zoo dat deren brief algeen
voor alle tijden en standen van mensche
schiktheid.

Van waar komt het dat deze brief
moeilijk zij om te staan?

Om dat men niet al de omstandighe-
den van die menschen aan welke Paulus
Schreef niet bekend zijn; als ook de be-
doelde byzondere reden van den Schrijver
niet weten, want iemand aan een afwesende
bij hem bekende vriend! Schrijvende ant-
woord op ~~gedachte~~ gedane vragen, ja
Zelf op de gesagten van zijn vriend!
ook is het voor ons zeer moeilijk om te
gaan wanneer, hoe, en waarom de schry-
ver van het een tot het ander overga,
welke bedenkingen hij op lost, en, of de
Schrijver spreekt, dan of hij aan welken
de brief houdt sprekende worden inge-
voerd, daar bij is er ook in den Schrijver
Zelve iets 't geen hem voor ons moeilijk
maakt (namentlijk) zijn vinnige en
levendige Geest, die maakte dat hem
vele zaken te gelijk inschooten, en zijn
Schrijfstijl menigmaal zeer afgebrooken
zij. en dit heeft bijzonder plaats in
het behandelen van het stuk over de recht-
vaardiging, in desen brief voorkomende,
"menigmaal gaat de Apostel zeer on-
"geroelig, van het ene stuk tot het an-
"dere over, hoe zeer alles betrekking heeft
"tot zijn hoofdwit; menigmaal doet
"hij instappen welken somtijds vinnig
"looppig zijn, het zij ter nadere opbeleving
"het zij ter oplossing van eene bedenking,
"welke hij niet eens neemt, maar voor
"zag dat in het gemoed van zijne lezers
"Zoude op komen; somtijds mengt hij

I, A, B, J, d, a.

1) stedelijken in, in het midden van zijn
 2) betoog, en keert, na dat alles, ongewoon
 3) tot zijn onderwerp weder. wie Paulus
 4) en inzonderheid deren brief zal versta
 5) moet zich zoo veel ongelijk verheff
 6) tot die hoogte van geest welke deze
 7) Apostel beaat, en in zijnen geest oom

b. twee aan de Korinthen,

(16)

Wie waren de Korinthen?

De inwooner van Korinthen de hoof
 stad van Achaïen beroemd uit hoofde
 van haer rykdom kinsten en wetende
 pen haar koophandel was hier uitgeg
 rykdom en oversloed had er vele onderne
 men en dertaltheren ingevoerd; een sch
 delijke afgadendienst pracht, welk
 weelde ont. heerschten onder de ingew
 tenen. ook was deze stad vermaart door
 de Isthonische spelen, van daar dat de
 lud in deze brieven er dikwilt toespelin
 gen opmaakt, en er beelden van ontdeent
 hier onthielden zich ook Wydgeren van
 allehande gesindheeden, die er hunne st
 len hadden, en aanhangen maakten.

Door wie wurde gemeente te Korinthen
gesticht?

Door Paulus toen hij de tweede omreis
 deedt van het Syrisch Antiochien, om het
 Evangelie onder de Heidenen uittebreiden
 hij van Athenen, naar Korinthen hij bleef
 een jaar en zes maanden Verg. Hand. 18
 1-18. vandaar, dat Paulus zich den Pau
 der Christenen van die stad, en hun tij

werk in den Heere noemt Verg. 1 Kor. 4:18
en h. 9:11. om dat hij hier het eerst vande
Joodsche en Heidensche aanbeygippen af-
gebracht heeft, en zij de Christelijke om-
helst hebben na Paulus heeft ook Apol-
los te Korinthen gepredikt en veel tot op-
bouwning van dazelen toegebracht Verg.
1 Kor. 8: 6. ook kan men op maken dat
Petrus in dese gemeente gepredikt heeft
mit 1 Kor. 1:12. daar Paulus genaagt
maakt van de twieter die onder hien plees-
had, zegt, den eenen mit de gemeente
noemde sich na Paulus, een anderwei-
der na Apollus een derde na Cephal (dit
is Petrus) nog koont hij voor h. 9: 22.

Hoe was de gesteld hied der Korinth. gem?
Zij bestond uit Joden en Heidenen Verg.
Hand. 18: 2, 6. 1 Kor. 9: 20, 21. en worden
Zware ergernissen 2 Kor. 12: 20, 21. zegt
de Apostel want ik wete dat als ik ge-
komen zal zijn, ik U niet eenigzins en zal
vinden zoodanige als ik wil (dat is U ge-
brave ende ijdzame Christenen dat vinden
gelijk ik billijk verwachten kon): en dat
ik van U zal gevonden worden, zoodanig
als gij niet en wilt (zij zult garen ge-
prezen willen worden, doch ik zal U me-
ten bestraffen, en ^{wel} om de volgende reden)
dat daar niet eenigzins en zijn twisten
ens. — met de liefte maaltijden was het
ook droevig gesteld, het gantsche oog-
merk was uit het oog verloren in plaats
de meer vermogende het bekostigen toon-
bragt eenigzins zijn eigen spijs en drank
mede, waar van t gevolg was dat die
gene welke veel hadden er en overvloedig

gebruik van maakte, en de armen be-
ger leden, en bek schaamt getmaakt
den. Kor. 1: 21. — Er was Schijn allerse-
delijpste twisten, partij schappen en verdeel-
heden; elk benoemde zich naar het hoog-
van zijn aanhang, en dit ging zelfs gepa-
met verachting van andere leeraars. Die 1
Kor. 1: 11, 12. er had zelf hoerrijs en
Schande onder hen; plaats, die onder de Hei-
denen niet genaamd werd, er was er één
die zijn Stiefmoeder noemde in ter vrouwen
namen die 1 Kor. 2: 3. andere onbetent-
lijke dingen gebeurden er was Heidenen
had en de Joden vrijheid vergunt om te
verlinge geschillen door goede manieren
uit hen te bedrissen, de Christenen met
de Joden in de ten gelijck behandeld word-
de, konde daar ook gebruik van maakte
doch tot Schande van die gemeente, vol-
klaagde zij om kleinigheden geduurig
elkanderen bij de Heidensche Rechten
ken, en dat enkel om elkandere te be-
lijgen die 1 Kor. 6: 1-8. vosselyend, er
een gebruik onder de Heidenen plaats,
dat zij (namentlijk) offomaallijden en
richten in den affgod Tempel, ter eere
dien voor welke zij het vrede. waer se
Sommige Christenen zich veroorloofte
gebruikte maken, en Zoo misbruikte
kende van de Christelijke vrijheid, waer
over Sommige Swakke Christenen zich
niet alleen ergerde (eren of zij den
Gods dienste, met de Christelijke Samen-
paard) maar ook de gehele gemeente

en waarlijk niet ten onrecht, als men in een
 werking neemt, hoe gruwelijk het er moet
 zijn toegegaan, daar zelfs de hoerery een
 Godsdiensdige verrechting was, ter ere van
 de affodin Xenas! die wel dwingend Priester
 teressen had, alle openbare haaren, en wa
 niet zij nu ter ere van die affodin het
 vrede, kan men denken hoe gruwelijk
 het er moet zijn toegegaan! Die 1 Kor.
 2: 10. en 10: 20-22. In de Godsdiensdige
 bijeenkomsten der Christenen had er ook al
 velerlij onregelheden plaats, de vrouwen
 verschonen er zonder Sluis of dekkel op het
 hoofd, t'geen maan het toornbalyk gebruik.
 Zeer aanstootelyk was die 1 Kor. 11: 5-16.
 ma was er zeer naiverig op de Geestelike
 gaven, alle beweerden dat die, welke hij
 ontfangen had, de beste waren, vooruit was
 men zeer opzet, op die van vreemde locaten,
 al was het dat de voorgestelde zaken van me
 enand verstaan werd, ook den Spreker selve.
 Die 1 Kor. 12: 1 Kor. 14. er had den ook me
 Schide het legerijneplaat, de zeer gewichtige
 ker der Opstanding, ^{uit den Doelen} werd van Sommige in
 twijfel getrokken, van andere sond uit ont
 kent Die 1 Kor. 15: verder Paulus heeft er
 vooral een partij gehad, die schijnt hij bedacht
 te hebben 1 Kor. 16: 22. indien iemand (die
 bij de gemeente zeer wel bekend was, en daar
 om zijn naam verzwijgt den H. J. C.
 niet lief en heeft. die zij een verlokking,
 Moanatha. nu was Paulus ontvond men
 schon die Jezus niet lief hadden, niet gewon
 hend die aantetrekken, maar zoef hen er
 der toe otmekken. deze is ook de redene

welk gezegt had, dat Paulus wel strafentig in zijn brieven was, doch zijn tegenwoordig met het lichaam zou dat gezach niet heb (Paulus was klein van Persoon) op deze gezegte antwoord Paulus hem 2 Kor. 10: 10, 11. dan zegt hij zoo bepaalt, de Dulke niet de Dulke die bedoelde man, op hem Word ook 2 Kor. 10: 4, 13-15. gedaan.

Heeft Paulus behalve de 2 brieven, die nog hebben, ook niet nog een anderen aan de Kor. geschreven?

Ja 1 Kor. 5: 9-13. word gewaagd van een waarin de Apostel hen geschreven had, dat hij niet zoude vermengen met de hande t geen ze hadden opgevat als of Paulus alle werke zelf daer burgers van een tot verplicht niet alleen in arook genoodijkt verboden had, t geen in de burgerlijke menlering onmogelijk kan gencert worden waarom Paulus dan ook de bedoelde mening hier van, in de ren brief schrijft.

Welke was de aanleiding die de Ap. kreeg tot t schrijven van den ersten brief?

De berichten die Paulus aangewar de dwaalingen en ongeregelde rangen had, spoorde hem tot het schrijven van desen brief aan Die 1 Kor. 5: 1. behalve deze meer algemeene geruchten, had de van dese ergernissen nog nader kennis gekregen door de huisgenooten de bloedverwant van Chloë die 1 Kor. 5: 11. an had Paulus dese gemeente geplant, in onder half jaar onder hie geaanduid, zoo dat hij een

Ja wonderlijke betrekking op hen gebreuen had, volgens Hand. 18: 11. wat wonder dat hij be-
 zield ware met een Ier teoene Ducht voor haer
 ware belangens verg. 2 Kor. 2: 4. 6: 11, 12.
 7: 3. 11: 2, 11. hier by kwam nog dat de op-
 diens derer gemeente, en beredeling aan den
 Ap. gedaan hadden, bettaande uit Stephanus
 Fortunatus en Achaius, met verroek, en
 eenige vragen die onder hen betwift werden;
 als ook zijn brief welker oening zij niet vonden
 verstaan te doen, nadere verklarung van te ge-
 ven in een geschrift. hier over was Paulus
 verblij die 2 Kor. 16: 11. wijl dese vermaende
 't gear hem aan de gemeente onthak (dat is) door
 te hem nader bericht aangaande de ware
 gesteldheid dies gemeente garen.

De tweede brief enkel aande Korinthische
 gemeente gericht?

Neen! Die 2 Kor. 1: 1. Zij diende ook voor de
 de Heilige die in geheel Achaja waren.
 men vind den hier ^{een} reden, waerom den
 Ap. die verduffelijken leraars naam
 verswijgt, anders had hij algemeen be-
 kent geworde.

Welke was de aanleiding tot 't Schrijven
 van deren brief?

Het bericht welk de Ap. van Titus
 megens de toestand van de gemeente ont-
 fangen had. te wisten eer Paulus van
 Efeze na Macedoniën vertrokken was,
 had hij Titus na Korinthen geronden, om
 te vernemen van welk uitswerkkel zijn vo-
 riggen brief gencest had, dit wilde hij
 ten voor af weten, wijl hij niet garen te

Korinthen Tweede komen, voor dat de door hem
 bestraftte argernissen waren weggenomen, want
 had de Ap. strengheid moeten gebruiken, en
 wenschte daar van verschoont te blijven, wong
 2 Kor. 5: 23. niet lang na het vertrek van
 Titus, werd de Ap. door het oproer Tewelke
 metreus vermette genoodt en te Gheen te
 laten, wong. Hand. 19: 33-40. hij reisde dus
 op door Macedoniën, tot in Griekenland,
 Hand. 20: 1, 2. drie maanden bracht hij door
 op onderscheiden plaatsen van het eigenlyk
 gezeght Griekenland nielt onbesnyft luttel
 om wint te doen, voor zynen Heer. ver-
 gelyk hadde hij weder naar Macedoniën
 Die Hand. 20: 3. hij had gekoopt Titus te Troas
 te ontmoeten die 2 Kor. 2: 12, 13. doch het
 niet vindende was hij doorgereist tot in
 eidiën, nam zyn verblyf te Philippi
 2 Kor. 7: 7. Hand. 20: 4-6. in dese stad
 vond hij Titus, die hem bericht gaf van
 de Korinthische gemeente die 2 Kor. 2: 14
 13. 7: 5. dit bericht was Paulus aang-
 naam, in zoe verre hij de goede uitwerking af
 brief vernam. den bloedschinders hadden
 uit de gemeente verbannen, die 2 Kor. 2: 18
 19. 7: 11. vele hadden bedruken betoone, en
 de ongeregelde en argernissen die om
 een roooyulken die 2 Kor. 7: 8-16. som-
 enige verlangde na Paulus overhoort: en
 ijverde voor zyn eer, tegen sulke die hem
 lasterde, die 2 Kor. 7: 7, 11. zyn manen om
 genegen, om liefde gaven voor hunne
 behoeftige medebroeders in Judea te geven
 waar toe Paulus en hien had opgemett
 2 Kor. 9: 3. aande andere zide had
 brief bij sommige onzes verbetert, ^{tegen} ^{tegen}
 vordacht, in wonderheid dien eener velt.

aanhang doeft te maken, en Paulus geraakt te korenken, vele Korinthische Christenen waren daar aangehoor Die 2 Kor. 12: 20, 21. 13: 1, 10. die valsche leeraars beschuldigde den Ap. van niet selthangheid, Zoo dat men zig op zijn gereyden niet verlaten kon, omdat hij aan zijn belofte van te Korinthen te komen, niet volbaan had, dog dit was nog het minste, zij betruwde zijn Ap. stolichs gerach, hij had volghen hem gereyde te veel gesoch aangemaacht wegens dien blaeschenoor, en door zijn agter blyven goef hij dub te kennen, dat hij niet duffen kon men oen een prof van zijn Ap. stolichs vermenigen te geven Die 2 Kor. 1: 24. 2: 8. vervolgens dat zijn predick wist al te eenvoudig name, Zoo dat zij niet halen kon bij de bediening van Moyses wet Die 2 Kor. 3: 6. dat hij het ewangelie vervalschte, en de wet vernagpen, de de menschen vorgehoos maakte Die 2 Kor. 2: 17. dat hij liefseloos was, en zich van lustige streken bediende Die 2 Kor. 11: 17. 11. 12: 16. dat de rampen aan welke hij was blootgesteld, kennelyke blyken waren dat God geen welgestellen in hem noch zijn prediking had Die 2 Kor. 12: 9, 10. — eindelijk waagde zij er by, dat Paulus van zijn onkerage had tot Ap. bij zich zelven schen oertuyde te maken, daar hij, vanda Korinthen niet eens berolving had die van vorderen Die 2 Kor. 11: 7.

C. éenen aande Galatiens,

(17)

Wie waren de Galatiens?

De inwoonders van Galatiën, een land schap in kleinë Asien hebben de tymanne

naar de Galdiërs, bij de Grieken Galatië
genaamd, zij waren door de Romeinen over
van haar ging geen roem van gebroeders
beschaafde heden uit, maar zij waren gulle
'enrouwige en oprechte vriendschen, doch
't geen met dit karakter door gaans g
gaat, onrustig, ligtgeloovig en verand
Hoe waren zij tot 't Christendom beke

Paulus zelf had er een gemeente gesticht
en het Evangelie gepredikt zie Hand. 16: 6
Gal. 4: 13. deze gemeente bestond het me
uit Heidenen, die tot het Christendom
bekeerd zijn geworden, blykend den inhou
van den brief (bij voorbeeld) h. 4: 8. ver
blykt het ook uit de geschillen die er
plaats hadden aangaande de besny
nis. Paulus heeft nadier deze gemeen
nog eens berogt, omle in hien geloof
de leer van Jesus te versterken zie Hand
13: 29.

Bleven zij lang volstandig bij de door
Paulus gepredikte leer?

Neen! zij waren wel wat van de leer
re leer zoo als die van Paulus hien g
dikt was, afgegaan zie Gal. 3: 5-3. ver
leid zijnde door valsche leeraars t g
blykt h. 4: 17, 19. 3: 7-10.

Met welken oogmerk schreef de Ap
dieren brief?

Hij schreef te met een vaderlyk oog
merk (daar hem het welzijn dier gemeen
ter hartiging) om hen te waarschoeden
tegen die valsche leeraars en aan te

de beknijping dat (nammentlijk) de Christen
geword en Heiden zich eerst moesten laten
beknijpen, en zoo met de Joodsche kerk ver-
eenigd worden, dit gevoelen vond by vele
ingang, maar door er tweespalt ontstond
in die gemeente, van daar, dat Dede Brief
in zich bevat, een verdediging van de
ware Evangelie les, met betrekking tot
de eigentlijke gesteldheid van Mozes wet
en Gods dienste: ende vryheid tenzels der
Christenen aantoonende, echter hien van
schouwend om dese vryheid niet te mis-
brinken, maar in tegendeel door eenen
deugd zamen wandel den Geest van
Christendom te openbaren. ook was er
voornamelijk een, die Paulus' Zogt
verdoeft te maken, in die gemeente die
Gal. 4: 37. van daar dat Paulus in het
1^e en 2^e Hoofdst. Zyn Apostel'ch ge-
dedigd.

d. eenen aan de Efebers,

(58)

Wie waren de Efebers?

De inwoonders van Efezen, een voornam-
en aanzienlijke koopstad, de hoofstad van
dat gedeelte van klein Asia, welk doord
Romijnen het voorburgemeesterlijk Asia ge-
noemd wordt. men vond er manschen die
de toen drie bekende wereld deelen, dan ge-
lyk het doorgaans, leegt te gaan, zoo was
t ook hier, rijkdom werd gevolgt van over-
daad, wedde, en allerlei onreugten, bijzonder
heerschten er de afgoderij, en alle bygeloozig

kunsten en dweepsnijen die Hand. 19: 19
maar gemeld word, dat die gene welke Chri-
stenen geworden waren, de boeken waar
die die Ysraëls konsten gepluigt hadden, be-
ten om te verbranden, ende prijs van dezel-
ve werd beronden te zijn 80 duisent Sibera-
piningen (na onderrekening, omtrent 9
gulden). men vond er ook de Tempel van
gewaande Godinne Diana, die daar was
een der eeru wereld wonderen gehouden
met t welk zij wel op hadden, en als de steen
kinner God schijnt aanmerkte die. Hand
19: 27, 38. er woonde ook vele Joden, gelijc
in koop steden doorgaans.

Hoe waren zij Christenen geworden?

Paulus heeft er eerst het Evangelie ver-
kondigt, op zijn reis van Korinthen naar
Jerusalim Verg. Hand. 18: 19-21. ver-
keert Apollon die gemeente nat gemaakt
(dat is) weder in t geloof onderwerpen ont-
stekt die. V. 24-26. naderhand heeft
Paulus er weder 3 jaren het Evangelie ge-
dikt, onderhield er eerst de Joden in hun-
ne Synagoge, doch die ongeloozig en qua-
spreekende geworden zijnde, scheide de de-
siegelen af, handelde in de Scholen van
ker. Tiran miste hij zelf een filosoof
gewest zij, of zijn vertrek er voor ver-
had) en vreed daar van Joden en Heidenen
gehoort. Zelf van die, in geheel Asia woon-
Verg. Hand. 19: 1-20: 1. Verg. h. 20: 1-2
zijn onderris had hier uitgebreide gevolgen, en
gemeente werd daar aansienlijk. Hij bestond het
meest met Heidenen blykelyk. 19: 3: 15.

Welke was de aanleiding tot, en het oogmerk van dezen brief?

Paulus gerungen zijnde (volgens h. 3:1. h. 4:1. h. 6:20.) houd van des Christenen standvastigheid gehoord (h. 1:13, 16,) schrijft hem met Tychicus (h. 6:21, 22) om hen tot Christen blijdschap optemerkken: entot een stichten gedrag aantemaanen, vooral in huiselijke pligten.

Hoe magt komen, dat Paulus van geene bijzonderheden der Eglisjke gemeente, ook niet van zijn voorsmalig verblijf onder haar mede, geene groetwensen, aan inand doet, en h. 1:13 en h. 3:1-3. spreekt, als minder met de letteren des briefs bekend zijnde?

Om dese redenen hebben sommigen getwijfeld of dese brief waarlijk aande Eglisjke geschreuen zij, en het afschrijft willen verwandren, doch dit zou te licht gewaagd zijn. Waarschijnlijk moest dese brief ook voor andere gemeenten dienen, die in Asia woonen en Egeen als de onseder aannemte, worde te gedachten vint omr eenigen grond h. 19:20.

Is er niet eere felsame overeenstemming van desen brief met dien aande Kolossj? En van waer die?

Ja! geen uanmerkelijck is als menze met elkander vergelijkt. In de volgende plaatse

Egeen	Kolossj
I: 1.	I: 22.
— 7.	— 32.
— 10.	— 38.
— 8.	— 9.
— 13, 16, 17.	— 3, 4, 9.
— 22, 23.	— 37, 18, 19.
II: 3, 5.	II: 13.
— 14.	— 14.
— 15.	— 16.
— 16.	— 17.
— 21.	— 19.

I, A, B, J, a, d.

Epem	Kaloffer
III: 2, 3, 4, 5, 7.	I: 25, 26, 27.
— 9	— 16.
IV: 20, 21.	II: 6, 7.
— 22.	III: 6.
V: 24.	— 8.
VI: 18, 19, 20.	IV: 2, 3.
IV: 32.	III: 12, 13.

dere afstemming heeft zijn oorsprong de
Paulus, deze twee brieven op een te denken
tijd schreef Vang: Ef. 6: 21, 22. met Kol. 4
7, 8.

e. éénen aande Filippijers,

(19)

Wie waren de Filippijers?

De inwoners van eene aardstreek
in Macedonien, er onthielden zich niet
Joden zie Hand. 16: 13.

Hoe was te Filippi t Christendom
vestigd?

Dit word ook Hand. 16: 9-40. verhaald
Paulus kreeg aan gericht in den nacht, dat
een Macedonisch man voort hij verzocht dat
waards te komen, en hun te helpen, dit riep
te hij aan als een roepstem van den Heer
ook door het Evangelie te verkondigen, hij
begaf zig dan op reis, en te Filippi gekomen
zijnde, onthield hij zig daar eenige dagen
op den Sabbath gingen zij buiten de Stad
aande rivier, waarde gewoone plaats des
gebeds was, (intus schen blijft hier uit, dat
er weinige Joden waren, rijs er geen Sjij-
goge was) zij spraken tot de vrouwen die
samengehooren waren, onderhanden was
éin van Syrië, met naam Lydia, een
koopvrouw in purper, nog nader word

bekent als Godsdienstig, waar uit blijkt, dat
 zij, die te voren een klein gemest lijdde, met
 de Joodsche Godsdienst omhelst had, welken
 hart des Heeren nu geopent had. Zoo, statta
 op het gesproken van Paulus acht gaf,
 daar op het zij haar met haar huisgenooten
 pen, vervolgens nodigde zij den Apostel met
 een sterke bejading ten haren huise, als
 geschiedt plaats ter onderrijning, Paulus
 om reden eener waanzeggenden Geest, uit
 een dienstmaagd werpende, wierd dit van
 haar Heeren zeer kwalijk genomen, wijl daer
 nu het gemint genlij dagte ~~was~~ door
 haren Heeren toegebracht had, kwijf nam
 ook, ⁱⁿ door hun vuilbandig opzet wierd
 Paulus en Silas tot de hoofsamannen ge-
 bracht, dat hieten hun gevelen, en in een
 kerker ter bewaring zetten, In nachts door
 een aardbeving op een wonderbare wijze
 van hunne banden geblakt wordende,
 gaf aanleiding, dat de Stokwaarden (of
 Jeger) met zijn huisgenooten, tot het
 Christen geloof gebragt en gedoopt
 wierden, dit nooval de overheid be-
 kent geworden zijnde, was van gevolg,
 dat de heere ten was opgeleid wierden,
 in vrij Filippi konden verlaten. nader-
 hand heeft Paulus deze gemeente nog
 maal bezocht volgens Hand. 20: 1-6. na
 rouw, Timotheus & Erastus daerwaards
 gezonden te hebben die Hand. 19: 22.

Wat is in deze gemeente bijzonder
 aanmerkelijk?

Wat tijt maekt van allen, aan welke
Paulus's Schrief gepreken, en het inintt be
Straff wordet Verg. h. 1: 3-6, 29. h. 2: 1
13. h. 4: 1.

Wat gaff den Ap. aanleiding tot
Schrijven van deren brief?

De gemeente van Philippi gehoord he
bende Paulus's gerangen ooring, waren
Teer overa ongedaan, Lende daarop Epafra
tus na Paulus's henen met een aansienlij
gijft te ondersteuning van hem: en oin
ne dadelijke deelneving aan zijne wed
waardigheden te toonen: en hun liever
te betuygen Verg. h. 2: 25-30. h. 4: 1
18. Zoo dat de aanleiding tot het Schrij
ven van den brief dese geweest zij.
erke dunkt hij hem hartelijk voor de
Zonder besogift, voornende kunnen gij
en genegenheid voor hem, en het Evange
ten anderen Steds hij hem yemette ten
Tijnen op richte, door hen een bericht te
garen van zijne omstandigheden. Leet
deren brief met Epafraaditus mede te

f. cenen aan de Kolosfers,

(20)

Wie waren de Kolosfers?

De bewoener van een Stad Kolosse
geheten en in Fryggen gelegen. Zi

Was Paulus in Persoon bij hen
Naem! die Kol. 1: 8. h. 2: 1.

Door wien was het Evang. den Kolos
fers gepredikt?

Door Epafra, die een leraar Schrij

Het N. Testament.
 gemakt te zijn van dat soort, welke Evange-
 listen leeten, hij heeft ook een gemeente ge-
 sticht te Laodicea en Hierapolis, de ge-
 meente bestond uit Joden en Heidenen Verg.
 Kol. 3:7. h. 4:12, 13.

Wat gaf den Ap. aanleiding tot 't
 schrijven van dezen brief?

Ondercheidene velen, de Ap. had van
 hem geloof aan het Evangelie, en de vriede
 die het bij hem had gehoord, tenens had hij
 van Epifras vernomen, de briefe die te hem
 hem in den geest toedroegen, wylre el-
 kander in persoon niet kunde verg. h. 3:
 4-9. dit had bij Paulus ook een heftig
 te briefe 't hem waerds veroorzaekt,
 't welk zig in vruerige gebeden en stuy-
 los voor hem, als voor de Christenente
 Laodicea blyken liet, dit wylre de Ap.
 dat hem bekent ware verg. h. 2:1. ver-
 volgend legt hij ook een heftig getui-
 genis af aangaende Epifras, die nu
 gelijc bij de gemeente verdacht ge-
 maekt was Verg. h. 4:12, 13. deze
 briefe was ook een antwoord op die
 van de gemeente van Laodicea. Paul-
 us toegesonden Verg. h. 4:16. waerom
 zij alle moesten lezen, om zo den in-
 houd van desen bries te verstaan,
 hij waer schiedend hem daarom in de-
 sen brief tegen alle verleiding van
 valsche leraars die er waren of loy-
 ten, in te schrijven, waer Jeker die ge-
 meente over geschreeven had. Verg.
 h. 2:8. en 16-18.

Met welken brief heeft deze veel gelijchheid?

Met die aan de Efeziërs, gelijkt bovengenoemde.

g. éntwee aan de Theffalonikers;

(21)

Wie waren de Theffalonikers?

Bewoners van eene voornamelijk stad in Macedonien, thans Salonichê geheeten. Hoe waren ze met het Christendom bekend geworden?

Paulus heeft drie Sabbathen afgestaan volgens het wraangeke verkondigt in de Joodsche synagoge, sommige Joden namen het Christendom aan! benevens vele Grieken die Jodegenooten waren, van afkomst Heidenen (ons bekend als goddiensthijg) dit maakte den afgunst des ongelovigen Joden gaande, die een gewoos verweeten, waar van het gevolg was, dat Paulus de stad moest verlaten, die zich na Berea begaf. Hand. 17:1-10.

Wat dreef Paulus tot 't schrijven van den eersten brief?

Hij had een sterke begeerte om die gemeente te bezoeken, mijl hij bang was, dat de Joden die weder tegen hem ontstonden, nu aan de nieuw-gewordene Christenen zouden uitroefden, en dat deze daarvoor hunne belijdenis zouden nemen, tot nut toe was hij in dit zijn voornemen gehinderd. Zie h. 2: 37, 38. rond zich daarom te veradelen, en zond Timotheus van toe om de toestand dazer gemeente te bezien en 't geloof te sterken. Zie h. 3. deze te rug komend bracht hem de tijding dat die gemeente nog te mishandelingen ondergaan moesten van

L, A, B, S, d, g.

de ongelovrige Joden, echter datre stand-
 vastig bliven in 't geloof, doch dat er terens
 ook dwalingen waren ingeloopten, inzonder
 heid megens de Opstanding, Zij hadden een
 denkbeeld dat die gene, welke voor de kom-
 des Messias sterven gem deel in Zijn Rijk
 de hebben, of althans agter Tonde slaan,
 van daar datre hunne dooden sterkes betrou-
 de, dan Christenen die eene Opstanding
 geloofde hie op post h. 4:13-18. daar hij
 kwam nog de onkuisheid, die bij de Heide
 aan algemeen was, en nog niet geheel ver-
 geminverd waren die h. 4:13-5. als mede
 lieten sommige hem berouwen en liepe-
 lasig rond, mogelijk dat dit ontstam
 Zij door de verkeerde denkbeelden aan-
 gaande Jesus komst die h. 4:13, 12.
 en dese brischten gaven aanleiding tot
 het Schrijven van deren brief.

En niet gaf hem aanleiding tot het
 Schrijven van den tweeden.

Nuttig is te verstaan dat den Apostels eers-
 ten brief, hielden de dwalingen nog aan,
 ook waren de mishandelingen der onge-
 loovrige Joden niet minder, dit berouwen
 de Apostel om daar hij nog zelf niet
 kon komen weder een brief te Schrijven
 waar in hij den hartelijken dank betuig-
 de, die hij God toebraagt voor hie geloof
 en liefde, die Zij behielden onder al de
 vervolgingen hie aangedaan, Zoo de
 dat hij er zelf bij andere gemeenten
 over ruemde die h. 1: 3, 4. maant
 hie vervolgens af Zich niet te la-
 ten verleiden door valche leeraars

I, A, B, J, d, g.

noch ondergeschovenne bienen die
muggelijk op Paulus naam ook alge
schreuen had. als of de konst van de
tut aontstaande wab lei h. 2:2. en
v. 14. maant hij hen aan om bij de aan
huur gegene luste blijven. Nog later
hij zich op zijn eige voorbeeld, en aan
maonngen aan hun gedaan, om te
kan en zoo hun eigen brood te eten.
bekast hun twent, indien ermoge
zijn, die clere lesken niet gehoos
onderwierp, zij er zich van moesten
scheiden, met oegmerk, dat dese o
ver zijn gedane misdrijven besche
Lou worden, echtes moesten zij her
niet behandelen als een vijand, ma
als een broeder Verg. h. 3:6-16.

b. vier aan byzondere personen;

(22)

Ran welke?

ter antwoord diens het genommende met
a. b. c.

In welke orde staante?

Leet, die aanstomthand gericht
wijf hij een leeraar is en grootes vrees gij
dean Titus toevestrouwt wab. dan om
en eindelijk die aan Titimon wew
a. twee aan Timotheus,

an lid der gemeente was.

(23)

Wie was Timotheus?

Hij was een Zoon een en Joodsche vrouwe
die echtes het Christendom omhelst had
(Eunice genaamd) benevent zijn grootmoeder
Lois, zoo dat hij al oraag in t Christendom
onderwieren was. hij had een goed getuig
nis van de broeders te Lytten en Jonian

Paulus beoogde hem tot reis genoot, waer om hij hem daar ook liet beknijden, wijl hij een Synichschen vader had, 2 Tim. 3: 5. Hand. 16: 3. hij had ook een ruime mate van buiten gewoone gaven ontfangen, door de oplegging van Paulus handen, toen hij tot hier daar was ingehuldigd die 2 Tim. 3: 6. Paulus noemt hem Synon Toon, hij was ook opdiener der Etsijf gemeente die 1 Tim. 3: 2, 3.

Waar toe Schreef de Ap. hem den eersten brief?

Paulus was na Macedonien gereist, en had Timotheus te Ephen gelaten, had hem het oprecht over dese gemeente toevertrouwt die h. 3: 3. de Ap. had bij zijn vertrek aan Timotheus een kort onderricht gegeven aan gaande het bethuis van dese gemeente, wijl hij niet doot lang weg te blijve, Paulus bereikte hier in zijn oogmerk niet, waer door de jonge Timotheus in verlegenheid geraakte, te meer daar Tich in die gemeente omstandigheden opdeden, waer van Paulus geen bepaling gemaakt had, hij vond zich daarom te rade een brief aan hem te schrijven, om over het een en ander te raadplegen, dit schrijven gaf aanleiding tot deren brief, als te antwoord diensde, en om hem tot getrouwheid van zijn plicht op te wakken, en te bemoedigen die h. 3: 14, 15. ook hoe hij zich gedragen moest, als jong zijnde, op dat niemand hem verachte die h. 4: 12.

In welke omstandigheden en tot welk oogmerk Schreef Paulus den tweeden brief?

De omstandigheid waer in Paulus zich bevond was tweening, hij was te Rome genangen Verg. h. 3: 8. werd daar als een groot kwaaddaener behandeld Verg. h. 2: 7.

Zelf wist hij, dat hij eveling den martel
 dood ondergaan zoude Verg. h. 4. 6. 3. in
 desen toebland had de Ap. nog begeerte om
 zijn geloof en Timotheus te zien en te spreken
 en onderricht te geven. hoe hij na zijn dood
 de belangen van Jesus Rijk best bevoor-
 tijk kon zijn die h. 3: 4. Hij was daarom
 op middelen bedacht, en schreef deswege
 met versaeck om haastig over te komen.
 Zelf mogt voor den winter Ker. h. 4: 9, 20
 en deelde hem gepaste onderrichtingen en
 vermaningen mede, die hem te Stadsche
 komen, zo hij mogelijk den Ap. tot niet
 der Dag.

b. éénen aan Titus,

(24)

Wie was Titus?

Wij vinden geen melding in de handelen
 der Apostelen van hem, dog in de briefven
 koont hij ettelijke malen voor. Paulus
 noemt hem h. 1: 9. zijn oprechten leerer
 (dat is) zijn echten leerling, wien hij door
 del van het Evangelie in ^{ap. 1} Christus her-
 vormt had, ook zijn broeder metgeer en
 medearbeider 2 Kor. 2: 12. h. 3: 17, 23.
 wierd van Paulus gebruikt ter insameling
 van de liefte gaven van de Korinthische ge-
 meente ten behoeve van nooddrifige Chri-
 stenen uit de Joden, in Palestina. gezonden
 ook om die penningen naar Judea over te
 maken. Verg. 2 Kor. 8 en 9. hij was bij de
 Ap. in zijn veran genis te Romeen gemaekt
 toen Paulus zijn laatten brief aan Timotheus
 schreef, was hij naar Admation
 gerust die 2 Tim. 4: 10. hij was van Hier-
 clusche Oude en bleef daar onbedru-
 die Gal. 2: 3.

• Waartoe Schreef Paulus hem dien brief?
 Hij had Titus te Creta gelaten, tot opzien
 nes der gemeenten welken daar vergaderd wa-
 ren Verg. h. 3: 1, achtende het daarom nodig
 hem met de toestand dier gemeenten bekend
 te maken, hem aanmaande om ze ernstig
 te bestraffen, datze zich niet door Joodsche
 fabelen, en geboden der menschen, van de
 waarheid heten afrekken Verg. h. 3: 12-14,
 18. ook belast Paulus in dien brief hem
 als hij Rotoman of Thyricus tot hem zou
 dat hij dan na Nicopolis moett komen,
 wijl Paulus voornemens was daar te over-
 winteren Zie h. 3: 12.

6. ééne naam Filemon;

(23)

Wie was Filemon?

Paulus noemt hem den geliefden, en
 mede arbeider, Appia was zijn vrouw, en
 Archippus schijnt zijn zoon geweest te zijn
 Verg. h. 3: 2. hi was een inwooner en burger
 van de stad Colosse, immers Onesimus zijn
 slaaf die het hoofspondeverp zij van dezen berg
 was een der Christenen in die stad verg. Kol. 1:
 4: 9. die Apostel verzoekt om Archippus zijn
 naam te groeten Zie Filemon 22. en die
 Archippus, waeren bevaar in de gemeente
 te Colosse Verg. Kap 4: 17. met Filemon 22
 ook word in diesen brief vs 23, 24. diezelfde
 personen genoemd, die in den brief aende
 Kolosser vernoemt zijn Zie Kol. 4: 10,
 12, 14.

Wat gaf aanleiding tot, en walt was
 het oogenmerk van het schrijven dezes briefs?

Onder de lijfeigene slaven vanden gemeente
 den Filemon, waer 'en niet naam Onesimus
 die hi had zijn Heer bevolen, en wat van hem

weggehoopen, begreende zich na Rome
daar zijnde vond hij gelegenheid om Paulus
te horen, 't welk voor hem van een gelukkig
gevolg was, hij wand tot het Christendom
bekerde (van daar dat den Ap. hem noemt
zijn Zoon die hij in zijn banden ge-
had zie W. 10.) en dit dreef Paulus tot
het schrijven van deeren aan, mit oogmerk
om te verspreken te dienen voor On-
bekenden hij mocht hem weder genadiglijk aan-
als nu zeer nuttig geworden zijnde
W. 11.

Volste brief ook van eenig aanbelyng
voor het Christendom?

Ja! er zijn een aantal, nuttige lessen
voor de Christenen van alle tijden uit op-
te verzamelen. onder wijst in den Goddelijken
kinnen hier uit leeren, geen onderscheid
in personen te maken, om hen tot geluk
en bekeering optewekken, hoe bleekt,
verachtelij of arm zij wesen mogen.
Onbekend was een slaaf Paulus zing-
tes voor zijre eenige belangen, en de
kinnen wij het uitmuntend karakter
den Apostel opmerken, hij toont een groot
bedruivenheid in de geschiedenis van
schen hart te bezitten, van welk hij
gepatt gebruik maakte, hoe groot
waardigheid, en waren hij ook ontfang-
had, verachte hij de menste mede
niet, maar liet niet onbesproeft, om
welstand en genoeg van anderen
Gordere. Verder zien we in deeren, dat
het Christendom geen inbreuk make

op de wetten en rechten van den Burger Staat, wijdest, dat een Christen zijn be stonde Zoof en toegesiff macht behan delen, Onedimus had zich Zwaer tegen zijn Fleu vergrepen, hij had hem zijn wraak konnen doen onderwinden, volgens de Gri kische en Romeinche wetten, doch op Paulus verroek en volgens daten zijn bes moecht hij hem, op de blijken van berouw en bekeering garen vergeven, ook Zwaer, nu, restt een oer-tuigende kraagt het Evangelie gepaard met den Godlijken Zegen lief, Onedimus had zich door zijn wan gebrag verwachtelijc gemaakt, doch nu een Christen geworden zijnde. Dienwaken niet alleen een nuttig mensch voor sich Zelve, maas ook voor de Nat schappij, in dien kring waas in hijc plaats was. eindelijk leeren we, hoe God in den weg zijnes Verreijnighid menig werf het goede uit het kwade doet voo komen, Onedimus warden zijn Slecht gebrag nu Rome gevlucht, en juist daas door krijgt hij gelegenheid om Paulus te hooren, die hem tot het ge loof brengen moette.

a. éénen, doch zonder Paulus naam, aan Hebreu sche Christenen, Zonder bepalinge van plaats waas.

(26)

Wie zijn de menschen van wien dese brief gericht is?

Joen die tot het Christendom bekent nam, blijkens het opschrift Aan Hebr

ook den inhoud, als gericht zijnde tot zulk
 die ^{met} den Ouden Schaden dientte behandeld
 en op prijs te loze, van daar dat den Schrijver
 Jezus als grootreffeliker natuur besittende
 heft, boven Engelen en Oude Godgegaranten:
 Zijn Hoogpriesterlijk waardigheid boven
 die van het Aaronid priesterchap. En om
 niet onbepaald aan alle Christen gewonden
 Joden die h. 13: 39, 23. Maar waarlijk
 lijk aan die, welke in Palestina (het jood-
 land) woonde, die de Hebreuschsche
 spraken en op wie de omstandigheden
 10: 25, 32, 34. en h. 13: 7. toegankelijk zijn
 gelijk ook de vermaning h. 13: 5. dat
 broederlijke liefde blijve. Men blyk dat de
 gemeentes eendgezint waren, boven ander-
 wijf die in de brieven der Apostelen
 derlinge liefde worden aangemaand,
 niet zoo als hier geschied, vermaand
 bij deelen te blijven.

Welk is het hoofdoogmerk ende inhoud
 dezes brief?

De Hebreuschsche Christenen waren
 aan vele vervolgingen bloot gesteld: van hun
 ligt verlied worden, wien er bij hun nog
 geacht huis seken plaats te hebben van de
 plechtigheden van een Vaderlijken Gods-
 ook Sakhjen er te Jerusaleem geen Apostelen
 meer geweest te zijn, of Jacobus (de jong-
 Lou nog in leven moeten geweest zijn, en
 gelijk word hier op gevoeld h. 13: 7. in de
 omstandigheden dan, Schrijft dezer
 dezes brief om de Christenen roep af
 te behoeden en bij in het geloof te
 tigen. daar toe verheft hij Jezus
 persoon boven de Engelen en gewijde

personen van den Aiden dag: ook de
 waarneeflykheid van Zyn Gods dienste ten
 den ~~Schryver~~ dienste, en hoe deze niets
 afgeschiet, en die van Jesus in plaats ge-
 komen volgens het plan des God heid en
 verband van Zaken, eindelijk maant
 hij hun aan tot alle die plichten die
 de heer van Jesus van hem vordert.

Wie heeft dezen brief geschreeven?

Het opschrift noemt ons Paulus, doch
 niet het door Letteren menschen er is bij ge-
 noem. Zoo is het niet wichtig genoeg, de naam des
 Schryvers werd in den brief niet genoemd,
 van hier dat men niet zekert, wie hij is,
 waarschijnlijk is het Paulus, en de meeste
 Aiden. Terk. Vaclius houden hem er ook voor.
 De omstandigheden van den Schryver passen
 op die van Paulus Verg. h. 10. 34. waar hij
 voorkomt als gebonden, t geen ook Paulus ge-
 val was wien hij te Rome gerangen. Zie die
 Fel. 1. 7, 33, 34, 36. De Schryver doet ook groe-
 tenissen van menschen uit Italië waarna
 men lag. Zie h. 11. 24. hij noemt ook hi-
 motheum Zyn broeder. Zie h. 13. 24. met
 deze naam benoemde Paulus hem ook Verg.
 1. Thes. 3. 2. De hoofden houd des briefs komt
 met die van de Galat. ~~1. 1. 1. 1. 1. 1.~~ overeen.
 hij heeft degenen Paulus byzonden eigen: ook
 Zyn de grootenissen het Zelfe Verg. 1. 1. 3. 15.
 altijd komt er het woord genade in, vervalgen
 het versook om voorbede is ook hoofden is
 het Zelfe Hebr. 13. 18, 19. Verg. Rom. 15. 30-
 32. Ef. 6. 19. Kol. 4. 3. 2. Thes. 3. 1, 2. en in
 dien wij Paulus voor den Schryver van dezen
 brief houder kan men op d'zelv te passen
 het Zelfe van Petrus h. 3. 15, 16. en heeft het
 oog op Hebr. 1. 1. en 10. 35-39.

Waarom heeft de Ap. zijn naam niet
voorgezet?

Om dat het niet als een brief is inge-
richt, maar meer als een vermaning
Hebr. 13:22. van hier door ook die bij-
dere stijl, die eerder na een betoog van
heden, dan na een brief gelijkt.

2 De andere eeren brieven, doorgaans algemeene genoemd, zijn

(27)

Waarom heten ze algemeene?
Waarom schijnt om de personen, aen
te ze geschreeven waren, schoon de 2 en
van Johannes hier een uitzondering mak-
Van wie zijnde? het antwoord diene
genommede met d. b. c. d.

a. één van Jakobus;

(28)

Wie is de Jakobus?

Onder de Apostelen zijn er twee van dit
naam geweest, één Jakobus de zoon van
broeder, één Alfëus, Kleopas en Maria's
Judas, Jakobus en Simon's broeder, S. Kailen
broeder's genaamd (dit wilt na die tijd
gericht zo veel als bloedverwant of
Zeggen) echter hebben sommige hier
aanleiding genomen om te denken, dat
Jesús eigen broeder's waren, wien hier
ook Maria heeten. Doch indien de
Zoon van dan had Johannes es zeker in
brieven melding van gemaakt, in lig-
hy ovent hij wel een dienst knecht
gen broeder van Jesús. De eerste is
10 jaren na Jesús vertrek onthoof-
Kand. 12:1, 2, die de Schrijver niet
h. 8:1-8. Men denkt gemeenlyk op de
tweeden, die te Jemsalena woonde, en
men van wel apling, en een pilatus om

met Paulus brieven overeenkomstig, en in
in verband staat.

b. twee van Petrus;

(29)

Wie was Petrus?

Onder drie derlei namen is hij ontblet
zijn doop naam was Simon, zijn Vader heet
Jona, van hier dat hij genoemd word Jon
Borjona (dat is) Zoon van joni, toen
hij maker kern tot zijn desiel aannam
Hij hem de naam van ~~de~~ lephad (dat
Petrus betekende een Rots, hij is tot
gevoelen toen hij bezig met visschen was
dit zijn handwerk, was bijzonder gelief
Jesús van hier dat hij in gerichtige
ten van des Zalignmakers levan leg
was, en was overdoend tot een Rys. de
had een levendig vinnig en driftig gestel
gen hem wel eens voordeel verbragt, o
hem ook wel een diepe droefheid baat
dit zijn bestaan is ook kenbaar in d
ren, als kind met een vinnige drift, ge
ronde volbrinnen hebbende maar zyne
ten Stroomen de een uit de andere voort
daar hij Slechte menschen te kent sp
Sticht zyne bevoordingen zijn nad rijk
hij heeft ook de leu van Jesús met zijn
bevestig, de voorspellingen van den
maker zullen zeker bewaarheid zijn
worden, dat hij den konink dood ont
Zou, waarom Johannes als later schryf
het hier opstoot, "betekende de
"met hoedingen door hij God verhe
Loud.

Van Wien zijn zyne brieven inge
clan vromdelingen verstoord in Pont
latien, Capadocien, Armen en Bethynien Vrij

1. en 2. 3. 4. Waarschijnlijk ^{een} mengde gemeen
Zou wel van Joden en alle Joden, sommige he
gdygt dat dese brieven alleen aan Joden
waren, en dat de vromdelingen des verb
genaamd worden, dog des Zwaarheid over

men toen ter tijd nog de Christen gemeenten aangemerkt wierden als goedsche genoodschappen, in welke de Heidenen ingelijft wierden, ook pasten de gezegden welte wijl. l. 2: 10. l. 4: 9. rindon, niet op Joden maar op Heidenen.

Welk is de inhoud en't oogmerk van den eersten brief?

Waarbeschouwing tegens de Joodsche waalberaars in overeenstemminge met Paulus' brief: 2^e bemadiging tegen vervolging, oprekking tot Christelijk gedrag.

Welke van den tweeden brief?

Waarbeschouwing en bedreiging tegen opkomende ketters en spotters zie l. 2: 1-3. l. 3: 1-4.

c. drie van Johannes;

(30)

Pinet in dese drie stukken het karakter van Johannes te ontdekken?

Ja! liefje, in delijk heilichheid, gepaard met ijn voor zijnen Godlijken meester, straalt in elk woord, en geroegde door.

Is het eerste deesse wel eijgentlijk een brief?

Nee! als het heeft geen opschijf, aan den de brief houd, men vind er ook geen groeten van of adreimant in, t is waar hij spreekt er in als tot zijne kindren, maar dit was een gemeen geliefd woord van hem.

Waar voor kan men't dan houden?

Voor een algemeen vermaanschrift, dat ook nog gelijk in betrekkinge staat op Johannes' Evangelie en'te aanhangsel dient.

Wat is er de voornamste inhoud van?

Waarbeschouwing tegens Verleiders l. 2: 18, 22, 26. l. 4: 1, 3.

Aan wie is de 2^e brief gericht?

Aan eene Goovruchtige Weduwe (en hare kinderen) van groot aanzien in de gemeente, en diakonisse, denkelijk Kyria, geteten.

Welke is de inhoud?

Waarbeschouwing tegens de Verleiders, en opwekking tot liefde en Godzaligheid.

Waarom noemt zich Joh. in't opschijf de Ouderling, of de Oudste?

Omlijnen vermaandigen God waan, en
zoa als den viden man liet ont.
Hannien is de 3e brief gericht?
Aan Grijus, een vriend van den apostel
aanrientijl Christen. magelijc die hem
Waar toe maekt hij dienen?
Inaanbrelinge van Demetrius en
Christen broeder, die zonder beclaming
gels onder de Heidenen predithen en boos
Johannis te verzeft aan zekere gemene
welke een diotrecht te veel in loof had,
geschreeven.

d. een van Judas;

(31)
Wie is dese Judas?

een broeder van Jakobus die niet
anders ook Thaddeus of selbeutger een
Aan wie schreef hij?

Aan de geraepene die door God den
vergeheuld zijn onder J.C. vanaad 1009
Welke is de inhoud?

De brief komt in oogmerk om inhoud
in bemoedigen dat niet den van dit
een. waar van de oorzaak kan zij. of
de een Profetie gedenkt stuk gelien hebben
kandor vromen.

C. Het laatste is een Profetisch boek
de Openbaring van Johannes gebel

(32)
Wat behelst dit boek?

Voorzetting van tekenen die gebene
Waar tijt den Ap den out dek kienge
daan. op het eiland Patmos gebeten, dat
om de verhandiging van te gebanen
Van waar komt het gewit ondiel
thij in dit boek in de andere schijven des

De Apostel ~~hij~~ als in ver. kking
Linnen gemest, en zijn verbeelding
merkte stuk, ook is het in sin. geest
de Profeten geschreeven, vandaar, de
Dier veel overeenkomst heeft met
el Profesij.

